

KLIMAATBELEID VAN BANKEN

met de ASN Bank als casestudy

Tycho Ferf

Afstudeerscriptie
Milieukunde - Energie & klimaat

juli 2014

Hogeschool
VHL
University of Applied Sciences

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Samenvatting	3
Inleiding	5
 Achtergrond	 8
Gevolgen van een veranderend klimaat.....	8
De rol van de overheid – stop subsidie.....	9
De rol van de financiële sector	10
De carbon bubble, een groot maatschappelijk risico	10
 Visie, strategie en financieringscriteria	 14
Nederlandse banken	15
Retail banken	19
Investeringsbanken.....	22
 De positie van de ASN Bank.....	 28
Visie, strategie en financieringscriteria.....	28
Netto klimaatneutraal.....	30
Balansopbouw.....	32
Ontwikkeling 2011-2013	36
 Netto klimaatneutraal in 2030.....	 40
Barrières en uitdagingen.....	40
Mogelijkheden	41
 Conclusie	 46
 Bijlage 1 Klimaatverandering.....	 48
Bijlage 2 Relatie tot de financiële sector	60
Bijlage 3 Methode beschrijving.....	66
Bijlage 4 Resultaten vooronderzoek.....	71
Bijlage 5 Resultaten onderzoek	78
 Gebruikte afkortingen en verklarende begrippenlijst	 104
Bronnen	106

Voorwoord

Beste lezer,

De discussies rondom klimaatveranderingen zijn al decennia oud maar er zijn in de loop der tijd een aantal zaken fundamenteel veranderd. In tegenstelling tot vroeger gaat de discussie steeds minder over het waarheidsgehalte van de wetenschap en juist meer over de consequenties, de risico's en wat we er mee moeten. Ook heeft het onderwerp de aandacht getrokken van bedrijven in vrijwel alle sectoren, zo ook de financiële sector.

Tijdens het onderzoek is mij opgevallen hoe groot het verschil tussen banken kan zijn en wat een bijzondere positie de ASN Bank inneemt. Ik ben de ASN Bank en in het bijzonder Jeroen Loots dan ook erg dankbaar voor het aanbieden van deze afstudeeropdracht. Ook wil ik mijn afstudeerbegeleiders Sietze Bottema en Wim Hilbrants bedanken voor de ondersteuning en sturing die ze mij hebben geboden. Verder wil ik mijn ouders bedanken voor alle steun die ze hebben gegeven in de vorm van motivatie en kritisch doornemen van de tekst.

Het resultaat is een beschrijving van de klimaatveranderingen en een beschrijving van wat de financiële sector hiermee doet. Dit is belangrijk om de positie van de ASN Bank te benadrukken. Ik hoop dan ook zeer dat ik een bijdrage heb kunnen leveren aan het zelfvertrouwen van de bank en aan verdere invulling van doelstellingen die de bank nastreeft.

De onderwerpen zijn niet licht verteerbaar. Dit komt mede door de grote uitdaging waar de huidige en komende generaties nu voor staan. Desondanks hoop ik dat u veel plezier heeft in het lezen van dit rapport en dat de informatie als inspiratie mag dienen tot het vormen van uw opvattingen over het klimaat en de banken.

Met vriendelijke groeten,

Tycho Ferf

Student Milieukunde
Energie & klimaat

WAT ANDERE ER VAN ZEGGEN

Christine Lagarde, IMF – *“Increasing vulnerability from resource scarcity and climate change, with the potential for major social and economic disruption.”*

“Unless we take action on climate change, future generations will be roasted, toasted, fried and grilled.”

Jim Yong Kim, World Bank – *“If there is no action soon, the future will become bleak.”*

Ban Ki-moon, UN – *“Now it is the least developed world who are not responsible for this climate change phenomenon that bore the brunt of climate change consequences so it is morally and politically correct that the developed world who made this climate change be responsible by providing financial support and technological support to these people.”*

Christiana Figueres UNFCCC – *“Investment decisions need to reflect the science.”*

Nicholas Stern, World Bank – *“We will not overcome world poverty unless we manage climate change successfully. I've spent my life as a development economist, and it's crystal clear that we succeed or fail on winning the battle against world poverty and managing climate change together. If we fail on one, we fail on the other.”*

Archbishop Desmon Tutu - *“People of conscience need to break their ties with corporations financing the injustice of climate change”*

Overzicht. Dit onderzoek presenteert de resultaten die zijn gevonden na het onderzoeken van het klimaatbeleid van banken en het klimaatbeleid van de ASN Bank in het bijzonder. Deel I voorziet in een beschrijving van verschillende voorkomende visies, strategieën en financiering. Deel II staat in het kader van de klimaatdoelstelling van de ASN Bank. Dit onderzoek toont de positie van de ASN Bank binnen de financiële sector. Ook wordt beschreven op welke manier invulling aan de klimaatdoelstelling kan worden gegeven. Hopelijk kan deze beschrijving een bijdrage leveren bij het succesvol realiseren van haar duurzame missie. Daarnaast kan dit onderzoek als bron dienen voor verder onderzoek naar het klimaatbeleid van specifieke banken.

ACHTERGROND BANKEN HEBBEN GROTE INVLOED OP EMISSIEDOELSTELLINGEN

- **De overheid en de financiële sector.** Om fossiele brandstoffen betaalbaar te houden ontvangen deze veel (financiële) overheidssteun. Dit heeft een ontwrichtende werking op het marktmechanisme en mede daarom is de markt niet in staat het klimaatprobleem op te lossen. Banken zijn te afhankelijk geworden van een kleine groep multinationals. Ze zullen samen met de multinationals nieuw beleid die de winstgevendheid van investeringen in de weg staan beschrijven.

- **Carbon bubble en maatschappelijke verandering.** De investeringskeuze van banken in projecten met een decennia lange looptijd hebben grote invloed op de mondiale CO₂-uitstoot. 4/5 van de fossiel reserves dienen onaangebroken te blijven en dat vormt de zogenaamde Carbon Bubble. Steeds meer partijen in de maatschappij erkennen de risico's daarvan en dringen aan op hervorming.

DEEL I HET KLIMAATBELEID BESCHRIJFT ONVOLDOENDE DE PROBLEMATIEK EN DE NOODZAAK

- **Koplopers binnen de financiële sector.** Sommige banken onderschrijven fors meer sector-initiatieven dan andere vergelijkbare banken. Door 137 banken te inventariseren op het aantal onderschreven initiatieven is een selectie gemaakt van banken die meer bijdragen aan het verduurzamen van de financiële sector. Aanvullende selectiecriteria zijn onder andere: type bank, nationaliteit, grootte en eventueel een uniek karakter. Van de 137 banken uit de onderzoeksgroep zijn 12 banken geselecteerd voor de onderzoeksselectie. Dit zijn: Rabobank, Robeco Group, SNS Bank, Triodos Bank, HSBC, BNP Paribas, UBS, Aviva, RobecoSAM, The co-operative Bank, Calvert Investments en Imax Asset Management.

- **Van visie tot financieringscriteria.** Alle onderzochte banken noemen klimaatverandering als onderwerp op zich. De mate waarop dit wordt beschreven loopt echter zeer uiteen. Een volledig klimaatbeleid bevat een visie, strategie en criteria voor investeren en beleggen. In de visie dient de problematiek, de noodzakelijke ontwikkeling en wat dit voor de bedrijfsvoering betekent beschreven te worden. Om de visie invulling te geven kunnen verschillende strategieën worden toegepast, de belangrijkste zijn: meten en eventueel compenseren CO₂-uitstoot, het uitoefenen van invloed en het hanteren van financieringscriteria.

- **Gebrekkig klimaatbeleid bij merendeel van banken.** Van de 12 banken uit de onderzoeksselectie beschrijven 7 banken de problematiek en 5 banken de noodzakelijke ontwikkeling naar een low-carbon economy. Alleen de Triodos noemt in dit verband 2°C. Er wordt onderscheid gemaakt in positieve en negatieve financierings-criteria. Rabobank, SNS, Triodos en The co-operative Bank sluiten bepaalde sectoren of activiteiten uit van financiering. Rabobank, Triodos, HSBC, The co-operative Bank, Aviva en Calvert publiceren investeringsdoelstellingen voor duurzame energie.

- **Retailbanken versus investeringsbanken.** In tegenstelling tot retailbanken lijkt de grootte van een investeringsbank geen invloed te hebben op het aantal onderschreven initiatieven. Ook opvallend is dat retail banken omvangrijker beleid publiceren dan investeringsbanken. Beide bevindingen zijn te verklaren door het soort klanten dat beide banktypen bedienen, particulieren versus commerciële klanten.

DEEL II HOE DE ASN BANK EEN KOPLOPERSPOSITIE VERVULT

- **Een progressief klimaatbeleid.** De ASN Bank streeft naar een duurzame samenleving en is graag het voorbeeld voor anderen. Met het noemen van 1,5°C opwarming en het streven naar een low-carbon economy geeft de ASN Bank een duidelijk signaal af. Het koppelen van een doelstelling aan de ‘financed emissions’ is een belangrijk onderdeel.

- **In 2013 voor 34% klimaatneutraal.** De financed emissions van de bank en het ABB bedragen samen 410 kton CO₂e meer dan de vermeden uitstoot. Met een bankbalans van €10,6 mld. en een netto uitstoot van 391 kton CO₂e heeft de bank een CO₂-intensiteit van 37 tCO₂/€mld. De investeringscategorie Gezondheidszorg heeft de hoogste CO₂-intensiteit (274 tCO₂/€mld.). De categorieën Hypotheken, Gezondheidszorg en Lagere overheden dragen in absolute zin het meeste bij aan de uitstoot.

- **Een jaarlijkse afname van 2,17 tCO₂/€mld op de bankbalans.** Zal leiden tot een klimaatneutrale bankbalans in 2030. Verschillende maatregelen kunnen hieraan bijdragen. Belangrijke zijn:

- Herkapitaliseren tussen categorieën die emissies veroorzaken en emissies vermijden. Verplaatsen van €1,2 mld. van de debet- naar de creditzijde brengt de klimaatbalans in evenwicht.
- Jaarlijks investeren in categorieën op de creditzijde zoals Wind op land, WKO projecten en CO₂ bonds van bijvoorbeeld FMO of EIB.
- De CO₂-intensiteit van de categorieën verbeteren. Hypotheken draagt absoluut het meest aan de uitstoot bij, terwijl Gezondheidszorg daaraan relatief het meest bijdraagt.

- **Verduurzamen van de maatschappij als uitgangspunt.** Bij alles wat de ASN Bank doet wil zij bijdragen aan het verduurzamen van de maatschappij. Keuzes in het kader van de klimaatdoelstelling dienen geen risico te vormen voor de algemene context waarin de ASN Bank opereert. Maatregelen die zowel de klimaatdoelstelling als de algemene doelstelling dienen, verdienen daarom de voorkeur. Projectfinancieringen met als doel energiebesparing is daar een voorbeeld van.

Inleiding

De maatschappij is constant in beweging en een belangrijk onderdeel hierin is maatschappelijke acceptatie van bepaalde activiteiten en ontwikkelingen. Zo zijn bijvoorbeeld mensenrechten, kernenergie en verdeling van welvaart voortdurend onderwerp van gesprek in maatschappelijke klankbordgroepen, welke steeds kritischer lijken te worden. Het uitbreken van de economische crisis in 2008 heeft ook de maatschappelijke opinie ten aanzien van de financiële sector sterk doen veranderen. Steeds breder wordt het gedachtengoed gedragen dat het financieren van onethische zaken op zichzelf onaanvaardbaar is.

Gezien de klimaatontwikkelingen en de rol van banken als financiële bemiddelaar in de maatschappij, hebben verschillende NGO's zich gewijd aan dit onderwerp. Carbon Disclosure Project, Carbon Tracker Initiative, BankTrack en EerlijkeBankwijzer zijn hier voorbeelden van. Er worden steeds meer rapporten gepubliceerd die de rol van banken met betrekking tot klimaatverandering en controversiële projecten aanduiden. Banken hebben een grote invloed bij het beschikbaar stellen van kapitaal dat nodig is voor een transitie. Dit heeft de ASN Bank al vroeg begrepen en dat heeft geresulteerd in een compleet pakket van beleid op de gebieden van mensenrechten, biodiversiteit en klimaat. Zo wil de ASN Bank maximaal bijdragen aan een duurzame samenleving en als voorbeeld dienen in haar sector.

Aanleiding

De aanleiding voor dit onderzoek komt voort uit een ontwikkeling die de ASN Bank enkele jaren geleden heeft ingezet. In het vernieuwde klimaatbeleid heeft de ASN Bank zich als doel gesteld dat, haar investeringen en beleggingen in 2030 netto klimaatneutraal zijn. Omdat niet eerder een dergelijke doelstelling aan financieringen is gekoppeld, betekent dat de manier waarop dit gerealiseerd kan te worden is uitgewerkt. Hieruit is de vraag ontstaan welke maatregelen nodig zijn om de doelstelling te realiseren. Daarnaast bestaat er de wens om te inventariseren hoe het klimaatbeleid van de ASN Bank zich verhoudt tot het klimaatbeleid van andere koplopers in de financiële sector.

Na het beantwoorden van de onderzoeksvragen zouden een aantal zaken duidelijk moeten zijn. Ten eerste de positie van het klimaatbeleid van de ASN Bank in relatie tot het klimaatbeleid van andere banken. Ten tweede de werking van de 2030 doelstelling en welke maatregelen genomen kunnen worden om deze te realiseren. Om deze vragen te beantwoorden zijn de volgende hoofd- en deelvragen geformuleerd.

De hoofdvraag betreft:

Wat is de stand van zaken bij andere banken met betrekking tot klimaatbeleid en klimaat gerelateerde initiatieven?

Hoe kan de ASN Bank een klimaatneutrale bank- en beleggingsportefeuille realiseren?

Tevens zijn er twee deelvragen opgesteld om speciaal stil te staan bij twee onderwerpen:

Wat is bij Nederlandse banken de stand van het klimaatbeleid?

Welke investeringscategorieën spelen een belangrijke rol in het kader van de klimaatdoelstelling?

Voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen is het verslag opgedeeld in twee delen. De delen zijn los van elkaar te lezen, maar er is een rode draad aanwezig. Het rapport eindigt met een algemene conclusie waarin de belangrijkste bevindingen worden samengevat en de onderzoeksvragen worden beantwoord.

Methode

Voor de totstandkoming van dit onderzoek zijn verschillende stappen doorlopen. De beide delen van het onderzoek vergen een eigen aanpak. Een uitgebreide methodebeschrijving over de onderzoekselectie en het onderzoek is in bijlage 3 beschreven.

Deel I. Voor het beantwoorden van de eerste onderzoeksvraag (deel I) zou het klimaat en klimaat gerelateerde beleid van banken onderzocht moeten worden. Om mogelijk kennis te vergaren en het beleid van de ASN Bank te vergelijken met banken die enigszins overeenkomen, diende een onderzoekselectie ontworpen te worden. Een drietal stappen zijn doorlopen voordat een evenwichtige onderzoekselectie is gevormd. Selectieprocedure één heeft plaatsgevonden door namen van banken te verzamelen die voorkomen op duurzaamheidsranglijsten van derden. Dit heeft geresulteerd in 137 namen van banken welke zijn getoetst in een vooronderzoek.

In het vooronderzoek is onderzocht hoeveel sectorinitiatieven de banken onderschrijven. In dit geval gaat het om klimaatgerelateerde of andere duurzame sectorinitiatieven die een bijdrage leveren aan het verduurzamen van de sector of maatschappij. Het uitgangspunt hierbij is geweest dat, een bank die meer sector initiatieven onderschrijft een duurzamer karakter vertegenwoordigt en waarschijnlijk een uitgebreider klimaatbeleid hanteert dan banken die minder sectorinitiatieven onderschrijven. Op dergelijke wijze is een selectie van banken gevormd die vermoedelijk completer of uitgebreider klimaatbeleid publiceren. Aangevuld met wensen van de opdrachtgever heeft dit geleid tot een onderzoekselectie van twaalf banken.

Deskresearch is toegepast om aan de benodigde informatie te komen. Alleen publiek toegankelijke informatie is relevant wat het in veel gevallen onnodig maakt om wederhoor toe te passen. In enkele gevallen heeft de 'onderzoekseenheid' gereflecteerd op de bevindingen.

Het klimaatbeleid en klimaatgerelateerde beleid van banken die deel uit maken van de onderzoekselectie zijn onderzocht op relevante visie, strategie en financieringscriteria. Voor het beantwoorden van de onderzoeksvraag is gekeken naar het beleid dat nodig is om de problematiek het hoofd te bieden, in vergelijking met beleid dat is aangetroffen. Ook heeft het beleid van de ASN Bank als referentie gediend.

Deel II is tot stand gekomen door de financiële en CO₂-gegevens van de bank te bestuderen. De benodigde informatie is gevonden in het jaarverslag en de Excel sheets die zijn opgesteld door Ecofys. Aan de hand van deze gegevens en in overeenstemming met de opdrachtgever zijn berekeningen gemaakt die bijdragen aan de beantwoording van de onderzoeksvragen.

Beperkingen van de methode

In het algemeen geldt dat het onderschrijven van veel sectorinitiatieven geenszins een garantie vormt dat banken daadwerkelijk duurzaam opereren of een vooruitstrevend klimaatbeleid hebben. Voor dit onderzoek is de methode slechts een manier om '*the best in class*' banken te selecteren voor de onderzoekselectie.

De methode, volledig beschreven in bijlage 3, kent een aantal beperkingen waarmee rekening is gehouden bij de totstandkoming van de onderzoekselectie. De beperkingen zijn:

- Er wordt geen rekening gehouden met het feit dat sommige banken een beperkt aantal financiële producten aanbieden, wat betekent dat niet alle sectorinitiatieven van toepassing zijn.
- De door derden opgestelde ranglijsten kunnen een methode of procedure hebben die het begrip 'duurzaam' anders interpreteren dan de ASN Bank. Zo komt het bijvoorbeeld voor dat een bank, louter omdat zij veel vermogen bezit, zowel veel geld investeert in duurzame

energie alsook in fossiele industrie. Vanwege de duurzame investeringen wordt de bank dan hoog op bepaalde ranglijsten genoteerd (Bloomberg - Top 40 greenest banks).

- Een inhoudelijk punt met betrekking tot sif. Er is alleen gekeken naar welke banken EuroSif onderschrijven en niet welke nationale sif initiatieven worden onderschreven. Dit terwijl EuroSif aangeeft prioriteit te geven aan landelijke sif organisaties.
- Er wordt geen rekening gehouden met het feit dat kleinere banken minder middelen ter beschikken hebben om aan de gestelde voorwaarden of voorschriften van de initiatieven te voldoen. In de cijfers is dit als volgt terug te zien, 18% onderschrijft 5 of meer initiatieven, 64% hiervan is groter dan €20 mld.

Achtergrond

NATUURLIJKE KLIMAATVERANDERING

In de geschiedenis van de aarde verandert het klimaat voortdurend. Dit heeft voornamelijk te maken met de interactie tussen natuurlijke cycli en feedbacksystemen. De Milankovitch cycli zijn de belangrijkste periodieke cyclussen die een kleine temperatuursverandering van 0,1°C veroorzaken. Feedbacksystemen zorgen dat deze opwarming of afkoeling wordt versterkt tot een gemiddelde globale temperatuur van ongeveer 6°C meer of minder. Dit is het verschil tussen glacialen en interglacialen.

De twee belangrijkste feedbacksystemen die de kleine initiële verandering versterken zijn het albedo effect en de CO₂-buffer capaciteit van de oceaan.

Het albedo effect is een positief feedback-systeem en wordt bepaald door de hoeveelheid gereflecteerde en geabsorbeerde zoninstraling. Het smelten of aangroeien van sneeuwbedekking is hierbij bepalend.

De CO₂-buffercapaciteit van de oceaan is erg belangrijk omdat de oceaan veel CO₂ kan opnemen en afgeven. Een opwarmend oceaan zal CO₂ afgeven omdat warm water minder CO₂ kan bevatten dan kouder water. Dit heeft een versterkend effect.

Het systeem is stabiel maar niet in evenwicht. Geologische reconstructies laten uitschieters zien in temperatuur en CO₂-concentratie over honderden duizenden jaren, maar altijd binnen de grenzen.

RECENTE CO₂ ONTWIKKELING

Sinds de industriële revolutie is de mens fossiel reserves voor haar energiebehoefte gaan gebruiken. Het verbranden van steenkool, olie en gas heeft sinds medio 1750 geleid tot een toename van de atmosferische CO₂-concentratie. In de afgelopen 650 duizend jaar is de concentratie binnen de bandbreedte van 180 tot 300 ppm gebleven. Recent heeft de concentratie de 400 ppm overschreden.

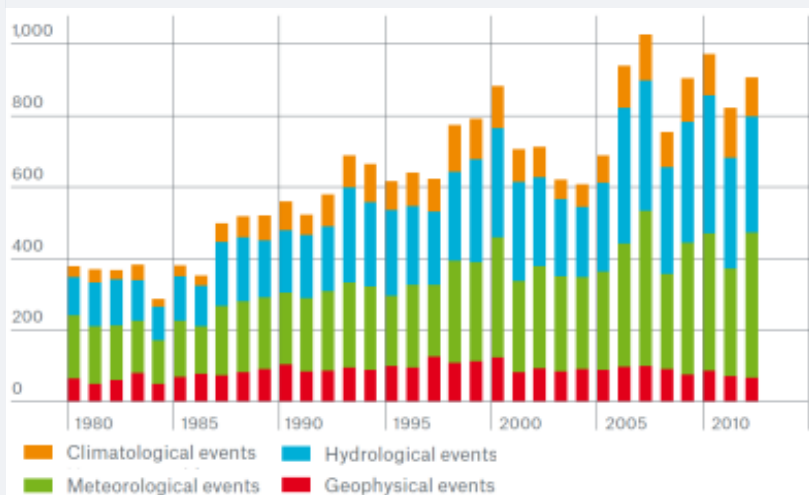
Na het verhogen van de CO₂-concentratie in de atmosfeer duurt het ongeveer 40 jaar voordat de gemiddelde temperatuur toeneemt. Dit betekent dat de huidige opwarming van 0,8°C het gevolg is van de emissies uit de jaren '80 en daarvoor.

Onderzoek naar duizenden wetenschappelijke artikelen wijst uit dat 97,1% van de onderzoekers de theorie van antropogene klimaatveranderingen onderschrijft. Er is een stevige wetenschappelijke consensus over de klimaatwetenschap.¹ Met klimaatverandering in deze context wordt een opwarmend klimaat bedoeld als gevolg van een stijgende concentratie CO₂ in de atmosfeer. De voornaamste oorzaken van deze stijging is het gebruik van fossiele brandstoffen.

Gevolgen van een veranderend klimaat

De huidige opwarming betreft 0,8°C vergeleken met pre-industriële waarden. Een hogere gemiddelde temperatuur van de atmosfeer en het zeewater verhoogt de kans op klimaatextremen. Klimaatextremen in de vorm van hogere maximumtemperaturen, meer zeer warme dagen, meer intensieve neerslag, verhoogde kans op droogteperiodes en een toename van windsnelheden. Deze ontwikkelingen vergroten de kans op misoogsten, bosbranden, verwoestijning, overstromingen, erosie en materiële schade, zie figuur 1.

De genoemde klimaatextremen kunnen enorme impact op de maatschappij hebben. Arme landen vormen de meest kwetsbare groep. Volgens een onderzoek van het Norwegian Refugee Council's Internal Displacement Monitor Centre waren er in 2012 32,2 miljoen interne vluchtelingen als gevolg van natuurrampen. 98% van alle vluchtelingen waren gerelateerd aan klimaat- en weer gerelateerde gebeurtenissen. Het rapport concludeert dat klimaatverandering in combinatie met snelle bevolkingsgroei er voor zal zorgen dat het aantal vluchtelingen sterk zal toenemen in de zeer nabije toekomst.

Figuur 1 Aantal klimaat gerelateerde natuurrampen in de periode 1850-2012

Kosten om de maatschappij te beschermen tegen klimaatveranderingen, zogenaamde adaptieve maatregelen lopen hoog op. Als de temperatuurstijging beperkt blijft tot 2°C zou dit \$150 mld. per jaar zijn en in 2030 zelfs \$1000mld. per jaar. Stijgt de temperatuur verder dan stijgen ook de kosten. Voor Europa komt dit overeen met een economisch verlies van 4-10% van het bbp.

Gevaarlijke klimaatverandering

Wanneer de opwarming van de aarde een punt bereikt waarop er onomkeerbare processen in gang worden gezet, kan worden gesproken over gevaarlijke klimaatverandering. Door feedback-systemen versnelt het proces van klimaatverandering en ondergaat het klimaat in korte tijd veranderingen die normaal eeuwen of millennia in beslag zouden nemen. Verdere opwarming verhoogt het risico op het bereiken van een omslagpunt waarop gevaarlijke klimaatveranderingen realiteit worden.

In 2010 hebben de overheden in de 'Cancun Agreement' vastgesteld dat emissies beperkt moeten worden om toenemende wereldtemperatuur te beperken tot 2°C ten opzichte van pre-industriële waarden. En mogelijk te herzien tot 1,5°C.² Steeds meer wetenschappers geven aan dat de 'veilige bovengrens' 1,5°C betreft, dit komt ongeveer overeen met een CO₂-concentratie van 350 ppm.

De rol van de overheid – stop subsidie

De samenleving is volledig ingericht op olie en de wereldwijde distributie van goederen die door olie mogelijk wordt gemaakt. Een hoge prijs en volatiliteit leiden tot oplopende inflatie, rentestijging, toenemende monetaire instabiliteit en meer brandstof subsidies. Terwijl een centrale bank in recessietijd de rente wil verlagen om consumptie te stimuleren, wil zij tegelijk tijd de rente verhogen om de hoge olieprijs te temperen.

Een hoge prijs dwingt de overheid tot het subsidiëren van olie om alle elementaire producten betaalbaar te houden.³ Staten verarmen zodra de olieprijs hoog is, maar ze hebben geen keus wegens gebrek aan alternatieven. Daarom is de fossiele industrie wereldwijd de grootste subsidietrekker met \$1900 mld. in 2012.

Om klimaatdoelstelling te realiseren is het van groot belang dat de overheid een ambitieus klimaatbeleid aanneemt en de transitie naar een *low-carbon economy* beschrijft. Ook zal zij het voortouw moeten nemen bij emissiedoelstellingen en werken aan de implementatie van de benodigde wetsvoorstellen om deze doelstelling te realiseren. Dit zal moeten gebeuren in samenwerking met maatschappelijke stakeholders en daarbij is transparantie en communicatie over energiesubsidies en overheidsbudgetten van essentieel belang.

Sinds de jaren '80 is de jaarlijkse uitstoot flink gestegen en stijgt zelfs steeds sneller. Het laatste decennium is de uitstoot gemiddeld met 2.9% per jaar toegenomen. Er wordt daarom ook wel van een broeikas-tsunami van de 21ste eeuw gesproken.

IPCC TOEKOMST PROJECTIE

Om de mogelijke gevolgen van de klimaatveranderingen te onderzoeken ontwerpt het IPCC verschillende scenario's. De scenario's verschillen in de concentratie CO₂ rond 2100. De concentratie leidt tot bepaalde stralingsforcing (warmte absorptie) en temperatuur. RCP8.5 vertegenwoordigt een situatie met 936 ppm wat zal leiden tot 8.5W/m² meer stralingsforcing. Een aantal belangrijke verwachtingen genoemd in het Fifth Assessment Report zijn:

- De gemiddelde temperatuur stijgt in de meeste scenario's boven de 2°C;
- De wereldwijde watercyclus verandert, met toenemende ongelijkheid tussen droge en natte regio's;
- De oceanen zullen verder opwarmen, met aantasting van de circulatie patronen, verzuring en zeespiegelstijging als gevolg.
- Verdere opwarming zal plaatsvinden door reeds uitgestoten CO₂ waardoor opwarming zal doorgaan na de stagnatie van CO₂-emissies.

FOSSIELE ENERGIESUBSIDIE

"Subsidies are intended to protect consumers by keeping prices low. But the come also come at a high cost" – IMF, Reforming Energy Subsidies (2013).

Energie subsidies zijn duur voor de overheid en belasting betaler en concurreren met andere publieke uitgaven zoals zorg, onderwijs en openbaar vervoer. Ze zetten aan tot overmatig gebruik en uitputting van natuurlijke hulpbronnen. Bovenal belemmeren ze de prikkel om te investeren in schone energie.

Volgens het IMF zijn gebruiker subsidies te verdelen in *pre-taxes* subsidies en *taxes subsidies*. **Pre-taxes subsidies** doen zich voor wanneer de koop prijs voor de afnemer lager is dan dat de kostprijs om hen daarin te voorzien. Deze vorm doet zich voornamelijk voor in het Midden-Oosten en Noord-Afrika.

Taxes subsidie doet zich voor wanneer 1) energie lager is belast dan andere gebruiksproducten en 2) wanneer de heffing op energie

tekortschiet uitgaand van de maatschappelijke kosten als gevolg van het gebruik van deze energie (vervuiling en klimaatverandering).

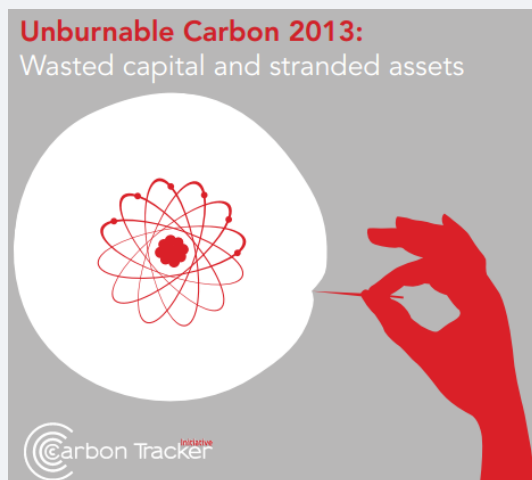
Post-taxes subsidie is de som van pre-taxes en taxes subsidies. De post-taxes subsidies zijn juist in ontwikkelde landen hoger dan de pre-taxes subsidies. In 2011 bedragen de post-taxes subsidies samen \$1,9 trillioen, dat is gelijk aan 2,7% van het GDP. De totale pre-taxes subsidies bedragen \$480 mld., 0,7% van het GDP.

MARKTFALEN

De klimaatcrisis is een klassiek voorbeeld van het marktfalen en misschien wel de grootste en breedste ooit. Het markt-mechanisme leent zich niet voor een goed gecoördineerde en decennialang maatschappelijk proces wat betreft de energie-transitie.

Een hoge olieprijs vormt geenszins een garantie voor een afnemende vraag. Er zijn namelijk nauwelijks alternatieven voorhanden en daarbij wordt olie met miljarden gesubsidieerd. Ook worden externaliteiten niet of nauwelijks in de kostprijs meegenomen en wordt er vanuit de sector intensief gelobbyd bij politiek, bedrijfsleven, semioverheid en kennis-instellingen.

Business as usual zal niet leiden tot een drastisch lagere impact op het klimaat zolang, de enorme externe kosten niet of nauwelijks worden verdisconteerd in de kostprijs van fossiele brandstoffen.

Figuur 2 Cover Carbon Tracker Initiative rapport

De rol van de financiële sector

Banken spelen een belangrijke rol in het beschikbaar stellen van financiële bronnen voor economische activiteiten. Grote infrastructurele projecten en kapitaalinvesteringen kunnen vaak niet zonder de steun van grote banken worden gerealiseerd. Deze projecten zijn vaak operationeel voor decennia en de investeringskeuzen van de bankensector hebben daarom een enorme en blijvende impact op de mogelijkheden om de globale CO₂ doelstellingen en gevaarlijke klimaatveranderingen te bedwingen.

De bankensector is meegegroeid met de groei van de multinationals en zo is er een enorm bancair kapitaal geïnvesteerd in enkele megamultinationals die na de overnamestrijd van afgelopen decennia zijn overgebleven. Als gevolg daarvan zijn banken afhankelijk geworden van een klein groepje multinationals en moeten deze bedrijven koste wat het kost succesvol zijn, wil de financiële sector niet een enorme strop te verwerken krijgen, met alle maatschappelijke gevolgen van dien. Elke nieuwe wet- of regelgeving die de (internationale) politiek voor ogen mocht hebben en welke een bedreiging vormt voor de terugbetaling van de investeringen die banken in de fossiele sector hebben, zal ook vanuit de bancaire sector bestreden worden. Als het op de belangen van energiebedrijven en banken aan komt, zijn deze sectoren in staat veel economische en politieke macht uit te oefenen. Zo zijn bepaalde multinationals machtiger geworden dan de meeste landen en hebben een onevenredige grote invloed op het democratisch besluitvormingsproces.

De carbon bubble, een groot maatschappelijk risico

Belangrijk in relatie tot dit rapport is het werk van The Carbon Tracker Initiative. Hun publicatie in 2011 heeft een belangrijke verandering in gang gezet in de financiële en milieu sector. In 2013 is er een nieuw rapport gepubliceerd, zie figuur 2. Baanbrekend zijn de berekeningen over de geschatte *stranded assets*¹ bij het steven naar het beperken van 2°C klimaatopwarming.

Om gevaarlijke klimaatopwarming te voorkomen zou er tot 2050 maximaal 565 tot 886 Gt CO₂ in de atmosfeer kunnen worden uitgestoten (*carbon budget*). Echter het verbranden van alle bewezen fossiel reserves zal leiden tot een uitstoot van 2.860 Gt CO₂. Dit betekent dat slechts 20-40% van de bewezen fossiele reserves kan worden verkocht.

Met klimaatdoelstellingen in het vooruitzicht wordt de economie geconfronteerd met het gegeven dat veel activa in feite

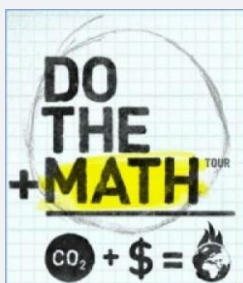
¹ Stranded assets of gestrande activa is een financiële term die wordt toegepast op waarde middelen die hun waarde verliezen of onvoldoende renderen en daarom op de balans als een verlies van de winst moeten worden genoteerd.

waardeloos zullen worden. 20-40% van de energiereserves en een groot deel van de daarbij behorende apparatuur en infrastructuur worden stranded assets. Ongeveer 20% van de kool, 50% van de conventionele olie en 10% van de gasreserves zijn in handen van de 200 grootste private bedrijven.

Een carbon bubble shock zal leiden tot een significant verlies voor de financiële sector. Het vermogen van Europese pensioenfondsen, banken en verzekeringsbedrijven dat onderhevig is aan de carbon bubble wordt geschat op €1.200 miljard. Een snelle goed georganiseerde transitie naar een low-carbon economy zal leiden tot een verlies van €350-400 mld. voor Europese pensioengelden, verzekeringsbedrijven en banken. Bij een langzame minder goed georganiseerde transitie zullen de verliezen voor de financiële sector hoger oplopen. Er zullen namelijk langer investeringen worden gedaan in het zoeken naar reserves wat leidt tot grotere stranded assets.

Lange termijn investeringsstrategie is nodig voor het beheersen van de carbon bubble risico's.

Investeringen in de 'oude economie' bedreigen de realisatie van emissiedoelstelling en verhogen het risico van de carbon bubble. De transitie naar een low-carbon economy vergt veel kapitaal voor investeringen in de infrastructuur van de toekomst. Om deze redenen is het noodzakelijk dat banken een helder en lange termijn klimaat en energiebeleid adopteren. Dit is tevens de meest effectieve manier om onnodige uitgaven van de fossiele industrie te voorkomen en verliezen voor de financiële sector te beperken.

Figuur 3a, 3b, 3c
illustratie 350.org en
haar campagnes

FOSSIL FUEL DIVESTMENT BEWEGING

De organisatie 350.org onder leiding van Bill McKibben heeft de campagne Do The Math gestart en roept studenten en burgers op om publieke instellingen fossil free te verklaren. Het idee is gebaseerd op eerdere divestment-campagnes en is daarom vergelijkbaar met divestments uit Zuid-Afrika, de tabak- en wapenindustrie. Hoewel er gevraagd wordt tot desinvesteren zal het gewenste effect niet bereikt worden door de desinvesteringen zelf, maar door een negatieve stigmatisering van de sector. De sector kan op dergelijke wijze geschuwd worden door overheidsinstellingen en haar publieke *licence to operate* verliezen.

De campagne is gestart door studenten die hun universiteit vragen fossiel vrij te worden. Dit betekent dat de universiteit zich committeert aan:

- het bevriezen van alle nieuwe investeringen in de fossiele industrie,
- desinvesteren van alle direct betrokken bedrijven in de fossiel industrie,
- het ontdoen van belangenverstrengelingen tussen de universiteit en de fossiele sector.

Inmiddels hebben universiteiten, maar ook organisaties en steden verspreid over de hele wereld zich hieraan gecommitteerd. Onderzoek heeft aangetoond dat deze divestment-campagne de snelst groeiende campagne ooit is en kan leiden tot significante schade aan fossiele energie bedrijven.

DEEL I

HET KLIMAATBELEID VAN DE FINANCIËLE SECTOR

- **De banken die deel uitmaken van de onderzoeksselectie onderschrijven meer sectorinitiatieven dan de banken uit de onderzoeksgroep.** Er wordt daarom vanuit gegaan dat de banken uit de onderzoeksselectie meer bijdragen aan het verduurzamen van de sector of maatschappij als geheel. Volgens de methode zijn deze banken de koplopers van de sector.
- **Gezien hetgeen nodig is om klimaatveranderingen te beperken, schiet het beleid van banken ernstig tekort.** Een volledig klimaatbeleid bestaat uit een visie, strategie en financieringscriteria. Zeven van de twaalf banken publiceren een visie op het gebied van klimaat. Slechts vijf banken noemen de noodzakelijke transitie naar een low-carbon economy.
- **Er zijn verschillende strategieën om invulling te geven aan de klimaatvisie.** Terwijl twaalf banken de CO₂-uitstoot meten, noemen zes banken zich 'klimaat neutraal' (scope 1 en 2). Tien banken noemen het uitoefenen van invloed als middel bij het realiseren van de visie. De meest voorkomende manieren zijn: Engagement op leveranciers en afnemers van financiële producten, actief deelnemen aan of initiëren van sector initiatieven, ontwikkelen of hanteren van 'carbon footprint' voor een portfolio en het steunen of doen van (fundamenteel) onderzoek op dit gebied.
- **Klimaat gerelateerde financieringscriteria vormen een belangrijk onderdeel van het klimaatbeleid.** Vier banken hanteren negatieve criteria en mijden of sluiten CO₂-intensieve sectoren of activiteiten uit van financiële dienstverlening. Zes *Hier hoort hoofdstukaanduiding*banken noemen positieve criteria voor financiering.

Het inzicht dat banken niet alleen kredietbemiddelaars zijn, maar vanwege hun macht en participatie medeverantwoordelijk zijn voor de bedrijven die zij financieren, bestaat al langere tijd. Gezien de publieke aandacht die banken krijgen is het niet vreemd dat voornamelijk banken beleid hebben ontwikkeld op het terrein van klimaat, mensenrechten, biodiversiteit en milieu. Bij de meeste banken is dit beleid nog kort of vaag en ontbreekt het aan meetbare doelen.

Op het gebied van klimaat zijn de laatste decennia verschillende stappen ondernomen. De pioniers hebben niet altijd een idealistisch doel gehad, maar toch hebben zij aan de basis gestaan van een ontwikkeling welke voor de financiële wereld en voor de ASN Bank erg belangrijk is gebleken. Dit is namelijk het meetbaar maken van de indirecte broeikasgasemissies als gevolg van bepaalde financieringen (beleggingen en investeringen). In het Engels wordt dit *'carbon footprint'* of *'financed emissions'* genoemd.

De eerste onderzoeksbureaus zijn begonnen met CO₂-footprinting in 2004, dit waren TruCost en Inrate.² Dit was in een samenwerking met de Zwitserse privébank Pictet en het wereldwijde Hedge Fund Henderson.⁴ Het Nederlandse onderzoeksbureau Profundo heeft in 2007 onderzoek gedaan naar de 'fossil fuel financing' en de jaren daarop is het onderwerp breder opgepakt door meer onderzoeksbureaus, NGO's en banken.

In dit deel van het onderzoek wordt het klimaatbeleid van twaalf banken beschreven. Er wordt onderscheid gemaakt in Nederlandse banken, retail banken en investeringsbanken. Het vooronderzoek heeft zich gericht op 137 banken waarvan er uiteindelijk twaalf deel uitmaken van de onderzoeksselectie. Deze zijn onderworpen aan een diepgaander onderzoek dat is beschreven in het volgende hoofdstuk.

VISIE

Een heldere en volledige visie op het gebied van klimaatverandering dient tenminste de volgende aspecten toe te lichten. Ten eerste is een beschrijving van de **problematiek** vereist. Als tweede zullen er mogelijke oplossing of benodigde maatschappelijke **ontwikkelingen** moeten worden beschreven. Tot slot beschrijft de visie wat klimaatverandering betekent voor de **bedrijfsvoering**.

Duidelijke taal en het benoemen van cijfers en referenties, dragen bij aan een betere klimaatvisie.

In andere woorden, de ambities richting de toekomst of waarden en normen van de organisatie.

STRATEGIE

Om invulling te geven aan de visie zal bepaald moeten worden welke keuzes wenselijk zijn bij het realiseren van de visie. Hierop volgend kunnen aanpak, doelstellingen en stuurfactoren worden bepaald.

In de praktijk lijken drie strategieën te worden toegepast om invulling te geven aan de visie. 1) werken aan eigen **organisatie** (directe invloed), 2) het uitoefenen van **invloed** en 3) het hanteren van **criteria** voor financieringen.

FINANCIERINGSCRITERIA

Een van de belangrijkste en meest invloedrijkste strategieën om invulling te geven aan de visie is het hanteren van financieringscriteria. Vrijwel alle banken hanteren klimaatgerelateerde financieringscriteria, maar niet alle banken hanteren deze criteria als middel bij het realiseren van hun klimaatvisie.

Criteria ten dienste van de visie zijn te verdelen in twee soorten. 1) **positieve criteria**, vaak een doel om een bepaald bedrag in 'goede' zaken te investeren. En 2) **negatieve criteria**, deze beschrijven sectoren of activiteiten die gemeden of uitgesloten dienen te worden van elke vorm van financiering.

² TrueCost is een onderzoeksbureau die data verzamelt en verbindt die bijdraagt aan het inzichtelijk maken van de relatie tussen economische handelen en 'natural capital'. Inrate is een onafhankelijk 'rating agency' gericht op duurzaamheidsbeoordelingen in de financiële markten.

Visie, strategie en financieringscriteria

De informatie die in dit hoofdstuk is gebruikt komt hoofdzakelijk uit de onderzoeksgegevens van bijlage 4 en 5. Indien in de tekst geen specifieke bron wordt vermeld is de informatie ontleend aan de bronnen genoemd in bijlage 5. Ook wordt regelmatig verwezen naar een Excel bestand welke bij het vooronderzoek is gebruikt, dat is bijlage 4. De aannames en veronderstellingen in dit hoofdstuk zijn van de auteur. Indien dit niet het geval is zal er een bronvermelding aanwezig zijn.

Zoals later in het onderzoek zal blijken, is het klimaatbeleid van de ASN Bank een vooruitstrevend beleid. Zeker als dit wordt vergeleken met de financiële sector als geheel. Maar wat als de ASN Bank wordt vergeleken met andere koplopers in de financiële sector, is het beleid dan nog steeds vooruitstrevend? Onderzoek naar twaalf banken zou op deze vraag antwoord moeten geven.

Er zijn verschillende type banken uit verschillende regio's onderzocht. Bij alle banken is gekeken naar het publiek beschikbare beleid dat betrekking heeft op klimaat, CO₂ en energie. In de praktijk betekent dit vaak algemeen geformuleerd beleid. In sommige gevallen is er beleid voor specifieke sectoren zoals bijvoorbeeld energie, mijnbouw, dammen of olie- en gas.

Figuur 4 weergeeft een beknopte samenvatting van de onderzoeksresultaten. Op de verticale as zijn de verschillende onderdelen van visie, strategie en financieringscriteria afgezet tegen de banken op de horizontale as. In een oogopslag kan de inhoud van het klimaatbeleid van verschillende banken worden afgelezen.

INHOUD KLIMAATBELEID BANKEN

In het figuur valt af te lezen dat de ASN Bank op alle beleidsonderdelen beleid publiceert. Mede om deze reden is de ASN Bank niet in de onderzoeksselectie opgenomen. Het klimaatbeleid van de ASN Bank wordt in het hoofdstuk 'De positie van de ASN Bank' behandelt en in de conclusie vergeleken met andere banken.

Opvallend is dat er meer banken zijn die een strategie beschrijven om klimaatverandering tegen te gaan, dan dat er banken zijn met een klimaatvisie. Daarnaast is het opvallend dat in relatie tot klimaatverandering meer banken positieve dan negatieve financieringscriteria noemen.

	ASN Bank	Rabobank	SNS Bank	Triodos Bank	BNP Paribas	HSBC	The co-operative	UBS	Robeco	Aviva	RobecoSAM	Calvert	Impax
Visie													
Probleem omschrijving	+	-	+	+	+	-	+	+	+	-	+	-	+
Noodzakelijke ontwikkeling	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-	+	-	+
Betekenis voor bedrijfsvoering	+	-	-	+	-	-	+	+	+	-	-	-	-
Strategie / handelswijze													
Metten CO ₂ uitstoot	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
'Klimaat neutraal'	+	+	-	+	-	-	-	-	+	+	+	+	-
Invloed uitoefenen	+	-	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+
Financieringscriteria													
Mijden / uitsluiten van sectoren of activiteiten	+	+	+	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-
Positieve criteria	+	+	-	+	+	-	-	+	-	+	-	+	-

Figuur 4 Overzicht visie, strategie en financieringscriteria onderzochte banken.

Nederlandse banken

In zeker opzicht is Nederland bijzonder met de aanwezigheid van een organisatie die het beleid van Nederlandse banken onderzoekt en daarover actief communiceert. Dit is de NGO EerlijkeBankwijzer. Onderdeel van hun onderzoek is het klimaatbeleid van retail banken. De resultaten van hun onderzoek zijn relevant gebleken voor dit onderzoek. Daarom eerst meer over EerlijkeBankwijzer.

EerlijkeBankwijzer (EB) laat op hun website zien hoe banken presteren op het gebied van klimaatbeleid. Van de tien onderzochte banken presteert er:

- één zeer slecht (Aegon)
- drie slecht (ING, Delta Lloyd, ABN AMRO)
- twee ruim onvoldoende (Van Landschot, Rabobank)
- twee voldoende (SNS Bank, NIBC, Triodos Bank)
- één zeer goed (ASN Bank).

In andere woorden scoren er zes banken onder de maat en 4 voldoende of beter. Het resultaat van EerlijkeBankwijzer ondersteunt de keuze van de onderzoekselectie, omdat op de ASN Bank na, de Triodos Bank, SNS Bank, NIBC en Rabobank het beste presteren. Er wordt vanuit gegaan dat deze banken een beter klimaatbeleid hebben dan het gemiddelde van de sector. NIBC is niet in het onderzoek opgenomen, maar naast de retail banken is wel Robeco Group onderzocht als Nederlands grootste investeringsbank, in tabel 1 weergegeven. Voor de beeldvorming is in het overzicht ook het oordeel van EerlijkeBankwijzer opgenomen.

Score	Naam	Regio	Type	Balans/Beheerd	EB cijfer thema klimaat
4	Rabobank	NLD	Bank	992.756	Onvoldoende (3)
4	Robeco Group	NLD	Investor	189.000	-
4	SNS Bank	NLD	Bank	71.400	Voldoende (6)
4	Triodos Bank	NLD	Bank	8.045	Voldoende (6)

Tabel 1 Nederlandse banken behorend tot de onderzoekselectie.

Tabel 2 weergeeft een overzicht van de geselecteerde banken en de hoeveelheid initiatieven die worden onderschreven. Ook zijn nog een aantal andere Nederlandse banken opgenomen voor de beeldvorming.

	CDP	UN PRI	UNEP FI	EP	UN GC	Sif	GICCC	CCWG	Som
Rabobank	x	-	x	x	x	-	-	-	4
Robeco Group	x	x	*	-	-	-	*	-	4
SNS Bank	*	*	-	-	*	*	-	-	4
Triodos Bank	x	*	x	-	-	x	-	-	4
Totaal	4	3	3	1	2	2	1	0	
ASN Bank	x	x	x	x	x	-	-	-	5
ING	x	-	-	x	x	-	-	x	3
ABN AMRO	-	x	x	x	x	-	-	-	4
NIBC	-	-	-	x	x	-	-	-	2
Van Landschot	-	-	-	-	-	-	-	-	0
ABP	-	x	-	-	-	-	-	-	1

Tabel 2 Overzicht aantal onderschreven sectorinitiatieven van Nederlandse banken.

* betreft niet de organisatie zelf maar een aanverwante bankdivisie (pensioenfondsen, investeringsdivisie e.d.).

CDP

Carbon Disclosure Project werkt samen met 3000 beursgenoteerde bedrijven om CO₂-doelstellingen te integreren in de bedrijfsvoering. Het rapporteren van de resultaten geeft investeerders inzicht in klimaatrisico's. In 2013 nemen 722 banken, met een gezamenlijk vermogen van \$87 triljoen, deel aan het onderzoek.

UN PRI

Principles for Responsible Investment is een initiatief van de Verenigde Naties. Het doel is om duurzaamheid op te nemen in investeringscriteria aan de hand van een zestal uitgangspunten. 792 van de 1253 ondertekenaars zijn investeringsbanken.

UNEP FI

Staat voor United Nations Environmental Program Financial Initiative en is een samenwerking tussen UNEP en financiële instellingen. Met als doel om ESG-criteria te integreren in risico analyses, telt het initiatief ruim 200 leden. Het initiatief is voornamelijk door retail banken onderschreven (66%).

EP

De Equator Principles zijn een set van normen om minimum standaarden op het gebied van ESG te waarborgen en risico's te beheersen.

De EP zijn speciaal gericht op projectfinancieringen en worden voornamelijk door investeringsbanken geïmplementeerd. De EP zijn door 78 banken in 34 landen geïmplementeerd.

Duidelijk is CDP het meest populair bij de banken met een beter klimaatbeleid. Ook UN PRI en UNEP FI worden door drie van de vier banken onderschreven. Sif betreft Sif Europa, en daar zijn SNS Asset Management en Triodos Bank de enige ondertekenaars van. Echter voor Sif NL (VBDO) zijn er wel meer onderschrijvende banken zoals de ASN Bank, SNS Asset Management, Triodos Bank en ook de ING.

Van de banken die door de EerlijkeBankwijzer met een slecht of onvoldoende klimaatbeleid zijn beoordeeld, is in de tabel te zien dat deze banken minder of andere initiatieven onderschrijven. Zo wordt het CDP meer onderschreven en worden EP en UN GC minder onderschreven door banken uit de onderzoekselectie. In het geval van EP heeft dit te maken met het karakter van het initiatief, zij is vooral geadopteerd door grotere retail banken.⁵ Waarom de UN GC minder vaak wordt onderschreven is niet duidelijk.

Beleid op gebied van klimaat en CO₂

Hieronder zijn van de onderzochte Nederlandse banken de hoofdlijnen van het klimaat gerelateerde beleid uiteen gezet.

Visie

Niet alle banken in Nederland hebben de klimaatproblematiek in hun beleid opgenomen. En minder banken hebben op dit gebied een visie beschreven. Sommige echter wel, zoals hieronder beschreven.

Triodos Bank is het meest uitgebreid in het omschrijven van haar klimaatvisie. Maar ook SNS Bank doet het goed. Beide geven aan dat de gemiddelde wereldtemperatuur niet te veel mag oplopen, de SNS Bank noemt hierbij geen getal zoals de Triodos Bank dat wel doet, namelijk 2°C. Beide banken geven aan dat de fossiele energiesector een bedreiging vormt bij het beperken van de opwarming van de aarde. Zowel SNS als Triodos zeggen dat er adaptieve en mitigerende maatregelen moeten worden genomen om de maatschappij te beschermen tegen de gevolgen van de klimaatsveranderingen. Triodos noemt daarbij de noodzaak van een transitie naar een low-carbon economy.

Het streven van Rabobank is om één van werelds duurzaamste banken te worden. Echter een visie op gebied van klimaat ontbreekt. Ook Robeco heeft inzake klimaatveranderingen geen visie vastgelegd.

Strategie en handelswijze

Het hebben van een visie is belangrijk om waarden, intenties en gedachtegoed uit te dragen. Maar naast visie is strategie minstens zo belangrijk. In deze paragraaf wordt beschreven welke strategie c.q. handelswijze en welke maatregelen worden gehanteerd om invulling te geven aan de visie. Er is onderscheid gemaakt in drie verschillende middelen, omdat deze terug komen bij veel verschillende banken. Dit zijn meten en compenseren, invloed uitoefenen en financieringscriteria.

Meten en compenseren

De meeste banken geven aan te letten op het eigen energie verbruik en te werken aan energie-efficiency. De Triodos Bank en SNS Bank hanteren daar een managementsysteem voor (EMS en ISO 14001). Om de negatieve impact als gevolg van de bedrijfsvoering te beperken, compenseren Triodos, Rabobank en Robeco de CO₂-uistoot uit scope 1 en 2. Vanwege deze compensatie pretenderen de organisaties 'klimaatneutraal' te zijn. De SNS Bank noemt klimaatneutraal niet als een van de maatregelen, maar haar ISO 14001 certificering in aanmerking nemend, zou het kunnen dat zij toch 'klimaatneutraal' is.

Invloed

Zowel Triodos als SNS geven aan invloed uit te oefenen op bedrijven waarbij diensten en producten worden ingekocht, positieve invloed wel te verstaan. Triodos heeft ook 'uitbestedingsprocedures' waarbij gelet wordt op verschillende indicatoren waaronder milieuprestaties.

Triodos en Rabobank oefenen invloed uit op stakeholders om tot een duurzamere dienstverlening te komen. Rabobank dringt aan bij financiële partners om de UN PRI te onderschrijven.

Financieringscriteria als strategie

Alle vier de banken geven aan dat milieuprestaties een rol spelen bij de investeringscriteria. Triodos, SNS en Rabobank verschaffen ook werkelijk inzicht in investeringscriteria. SNS mijdt koolstof intensieve activiteiten en heeft dit ook beleidsmatig vastgelegd. De Rabobank stelt het beleid op in samenwerking met stakeholders waaronder Greenpeace. Onconventionele brandstoffen worden uitgesloten. Rabobank en Triodos hebben tevens een actief investeringsbeleid waarin ze aangeven te investeren in duurzame energie. Voor de Rabobank betekent dit echter ook 'duurzame olie en gas voorziening'. Wat 'duurzame olie en gas' voor de Rabobank betekent is niet duidelijk.

UN GC

United Nations Global Compact is een initiatief om ESG-beleid te stimuleren en over de uitwerking hiervan te rapporteren. Gebaseerd op 10 principes op het gebied van ESG.

Sif

De Global Sustainable Investment Alliance bestaat uit veel regionale en nationale initiatieven waaronder Eurosif en het Nederlandse VBDO. Het is een leden coalitie die als doel heeft duurzaamheid te integreren in het financiële systeem en de keten.

GICCC

De vier regionale afdelingen van de Global Investor Coalition on Climate Change zijn een platform om het dialoog tussen investeerders en overheid te faciliteren als het gaat om klimaatbeleid en klimaat gerelateerde investeringsonderwerpen.

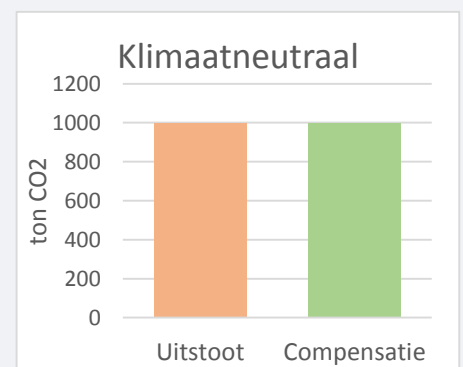
CCWG

The Climate Change Working Group is een initiatief van UNEP FI. CCWG is opgericht om klimaatverandering op de aandacht van banken, beleidsmakers en het publiek als geheel te brengen.

KLIMAATNEUTRAAL

De definitie houdt in dat een proces niet bijdraagt aan klimaatverandering, er wordt ook wel de term CO₂-neutraal gebruikt. In figuur 5 is te zien dat 7 banken aangeven klimaatneutraal te zijn. Deze banken compenseren net als de ASN Bank de CO₂-uitstoot afkomstig van de bedrijfsvoering.

Klimaatneutraal heeft voor de ASN Bank echter een andere betekenis. De ASN Bank heeft als doel gesteld dat ook haar beleggingen en

Figuur 5 Illustratie CO₂-neutraal

investeringen in 2030 klimaatneutraal zijn. Dit wordt uitgebreider behandeld in Deel II.

Criteria voor beleggen en financieren

Onderdeel van de strategie om een duurzaam klimaatbeleid te voeren zijn criteria voor investeren, financieren en beleggen. Dergelijke criteria kunnen grotere impact hebben dan de prestaties van de organisatie zelf (scope 1 en 2).

Dat hebben ook enkele onderzochte banken begrepen. Bijvoorbeeld Triodos die de strengste criteria hanteert. Elke product of proces wat niet past in de visie van de bank wordt uitgesloten. Concreet betekent dit dat bedrijven worden uitgesloten die 5% of meer betrokken zijn bij niet duurzame activiteiten of processen. Ze hanteren strenge criteria maar deze zijn niet openbaar en worden alleen intern gebruikt. Ook SNS Bank doet het goed, zij heeft een relatief vooruitstrevend klimaatbeleid. Zij zegt daarover het volgende *“Wij mijden als investeringen de volgende activiteiten die direct en indirect veel broeikasgassen uitstoten”*. Elektriciteit opwekking met fossiele brandstoffen, activiteiten die veel energie verbruiken zoals mijnbouw, exploratie en productie van fossiele brandstoffen en productie van eerste generatie biobrandstoffen vallen daar bijvoorbeeld onder.

Rabobank heeft veel media-aandacht gekregen toen het in de zelfde tijd als het Noorse Storebrand in juli 2013 positie innam tegen onconventionele brandstoffen.⁶ De Rabobank schrijft in haar beleid niet te voorzien in financiële middelen die worden gebruikt om conventionele fossiele brandstoffen te exploiteren ('oil sands' en 'oil shale's').

Robeco voorziet niet in duidelijke criteria, zij komt niet verder dan uitsluiting na herhaaldelijk overtreden van de UN Global Compact.

Retail banken

De selectie retail banken in tabel 3 is tot stand gekomen doordat deze banken veel initiatieven onderschrijven, van Nederlandse nationaliteit zijn of doordat ze tijdens het vooronderzoek bijzonder zijn opgevallen. De banken zijn allemaal een retail bank maar vervullen in veel gevallen ook andere activiteiten. Ze zijn in veel gevallen ook zakenbank, vermogensbeheerder, investeringsbank of verzekeringsbank.

Score	Naam	Land	Type	Balans/Beheerd
8	HSBC Holdings plc	GBR	Bank	2.692.000
7	BNP Paribas	FRA	Bank	2.516.000
7	UBS AG	CHU	Bank	1.373.000
4	Rabobank	NLD	Bank	992.756
4	The co-operative Bank	GRB	Bank	94.125
4	SNS Bank	NLD	Bank	71.400
4	Triodos Bank	NLD	Bank	8.045

Tabel 3 Retail banken behorend tot de onderzoeksselectie

Opvallend is dat de best scorende vier banken tevens 's werelds grootste banken zijn.⁷ Met HSBC op de tweede plaats, BNP Paribas op zes, UBS op 24 en Rabobank op 28. Deze banken onderschrijven vrijwel de zelfde initiatieven, zoals in onderstaande tabel aangegeven.

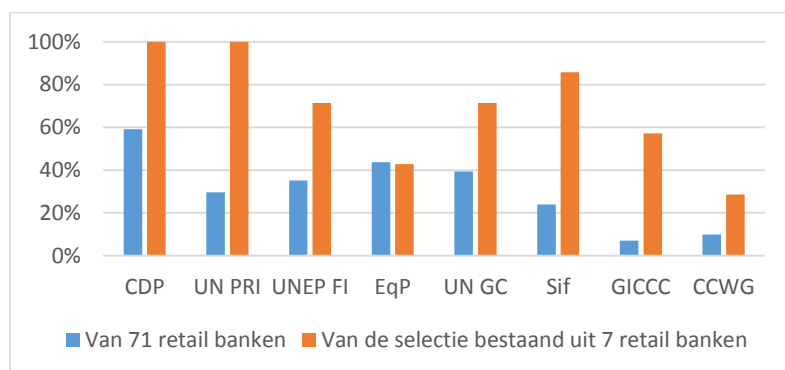
UN PRI staat voor United Nations Principles for Responsible Investment en is met name relevant voor een asset management afdeling. Dat blijkt ook uit het onderzoek waarbij het '*' in vrijwel alle gevallen betrekking heeft op betreffende asset management divisie. Bijvoorbeeld Triodos Investment Management BV en HSBC Global Asset Management.

	CDP	UN PRI	UNEP FI	EP	UN GC	Sif	GICCC	CCWG	Totaal
HSBC Holdings plc	x	*	x	x	x	x	x	x	8
BNP Paribas	x	*	x	x	x	x	x	-	7
UBS AG	x	*	x	-	x	x	x	x	7
Rabobank NV	x	-	x	x	x	-	-	-	4
The co-operative bank	*	*	-	-	-	x	*	-	4
SNS Bank	*	*	-	-	*	*	-	-	4
Triodos Bank	x	*	x	-	-	x	-	-	4
Totaal	7	7	5	3	5	6	4	2	

Tabel 4 Retail banken en sector initiatieven.

* betreft niet de organisatie zelf maar een aanverwante organisatie (pensioenfondsen, asset management e.d.).

Om de score in perspectief te plaatsen: van de 71 retail banken uit de onderzoeksgroep, onderschrijven 24 het CDP, 21 UN PRI, 35 UNEP FI, 31 EP, 28 UN GC, 17 Sif, 5 GICCC en 7 CCWG. Figuur 6 geeft het percentage weer, van de onderschrijvende retail banken van de gehele onderzoeksgroep (blauw) en van de retail banken uit de onderzoeksselectie (oranje).

Figuur 6 Vergelijking retail banken in onderzoeksgroep versus retail banken uit onderzoeksselectie.

Duidelijk is te zien dat vrijwel alle initiatieven (op EP na) meer worden onderschreven door de geselecteerde banken dan de gehele onderzoeksgroep. Er kan dus worden gesteld dat de banken uit de onderzoeksselectie zich beter opstellen tegenover klimaatveranderingen dan het sector gemiddelde.

1.1.1 Beleid op gebied van klimaat en CO₂

Uit bovenstaande informatie blijkt dat de grotere retailbanken meer sectorinitiatieven onderschrijven dan de kleine banken. Het onderschrijven van sectorinitiatieven zegt echter niet direct iets over de positie van de bank in relatie tot klimaat. Hieronder is samengevat de visie, strategie en financieringscriteria van de geselecteerde retailbanken.

Visie

Hoewel de visie van de banken behoorlijk uiteen loopt zijn er een aantal belangrijke overeenkomsten. HSBC, UBS, The co-operative, SNS en Triodos Bank noemen klimaatveranderingen in hun beleid. HSBC, UBS, The co-operative en Triodos Bank gaan echter nog verder, volgens hen is het noodzakelijk toe te werken naar een low-carbon economy en willen daarbij een positieve bijdrage leveren. UBS ziet bij deze transitie een sleutelrol voor de financiële sector weggelegd. The co-operative beschrijft klimaatveranderingen zelfs als de 'grootste humanitaire uitdaging'.

BNP Paribas en Rabobank noemen klimaatveranderingen wel in specifiek beleid maar hebben op dit gebied geen visie geformuleerd.

Strategie en handelswijze

Alle onderzochte retailbanken ondernemen actie op gebied van klimaat of CO₂ uitstoot. Maar niet alle banken doen dit vanuit een bepaalde visie, zoals in de paragraaf hiervoor beschreven. Bij de onderzochte banken zijn ook hier de drie verschillende strategieën te onderscheiden, meten en compenseren, invloed en financieringscriteria.

METEN EN COMPENSEREN

HSBC, BNP Paribas, UBS, Rabobank, The co-operative, SNS en Triodos Bank meten de CO₂ uitstoot. ISO 14001 en EMS worden hiervoor gebruikt bij UBS, SNS en Triodos Bank. HSBC, BNP Paribas en The co-operative rapporteren niet over een methode maar hebben wel meetbare doelstellingen geformuleerd. Ook UBS heeft meetbare doelen.

Rabobank en Triodosbank compenseren hun verbruik en pretenderen als organisatie 'klimaat-neutraal' te zijn. Opvallend is dat UBS en HSBC ook hun emissies compenseren volgens erkende standaarden maar zich zelf niet (meer) 'carbon neutral' noemen. HSBC pretendeerde in het verleden nog wel 'klimaat neutraal' te zijn maar communiceert in de recente verslagen daar niet meer over. De reden is vooralsnog onbekend.

INVLOED

Door verschillende banken wordt bewust invloed uitgeoefend op de stakeholders of de maatschappij als geheel. Zo heeft HSBC 'HSBC Business Council' opgericht om bedrijven te steunen die werk maken van een low-carbon economy. En BNP heeft het 'Climate Initiative' welke fundamenteel onderzoek doet aangaande klimaatveranderingen, ondersteund. BNP heeft ook in haar beleid opgenomen sectorinitiatieven te ondersteunen die bijdragen aan een duurzamere financiële sector. The co-operative gaat nog een stap verder en vermeldt dat ze, naast het minimaliseren van haar eigen impact, een aanvullende strategie heeft, namelijk het steunen van bepaalde NGO's en het voeren van lobby. Ook het ontwikkelen van duurzame financiële producten draagt volgens The co-operative bij aan een positief effect.

HSBC en UBS verschaffen meer inzicht in duurzaamheidsprestaties van bedrijven om de negatieve impact van investeringen en beleggingen te verminderen (HSBC Climate Change Benchmark Index en UBS Sustainability Health Check). UBS zegt zelfs in haar beleid bij te dragen aan het ontwikkelen van meetmethodes om CO₂-intensiteit van een portfolio toetsbaar te maken. Onderdeel van UBS haar 'Climate and Energy strategy' is het reduceren van de milieu-impact van haar vastgoedportfolio.

SNS en Triodos geven aan invloed uit te oefenen in de keten om tot een duurzamere dienstverlening te komen. Triodos vermeldt zelfs specifiek actief engagement uit te voeren en aandeelhoudersvergaderingen te gebruiken om invloed uit te oefenen bij het realiseren van haar duurzame missie.

FINANCIERINGCRITERIA ALS STRATEGIE

Alle onderzochten banken, op UBS na, hebben klimaat of CO₂-gerelateerde criteria opgesteld. The co-operative is erg strikt en noemt in haar visie de nadelen van de fossiele energiesector en sluit deze als geheel uit. Triodos geeft aan, het 'best in class principe' te hanteert en erg streng te zijn op milieuprestaties. SNS Bank mijdt de energie-intensieve sectoren vanwege de grote hoeveelheid broeikasgasemissies die contrasteren met de visie van de SNS Bank. De Rabobank linkt in het zelfde beleid klimaatveranderingen en onconventionele brandstoffen aan elkaar en sluit deze dan ook uit.

HSBC en BNP hebben criteria opgesteld voor kolengestookte elektriciteitscentrales en teerzand oliën maar sluiten bedrijven of processen die hier bij betrokken zijn niet per definitie uit.

Klimaat gerelateerde criteria voor beleggen of financieren

Daar waar sommige banken criteria opstellen gaan andere banken een stap verder. The co-operative heeft al in 1998 de fossiel sector als geheel uitgesloten van financiële dienstverleningen. Daarnaast heeft Triodos strenge criteria. Elke product of proces dat niet past in de visie van de bank wordt uitgesloten. Concreet betekent dit dat bedrijven die 5% of meer betrokken zijn bij niet duurzame activiteiten, of processen met hoge kans op controversiële activiteiten, worden uitgesloten. Intern hanteren ze aanvullende criteria maar deze zijn niet openbaar. Ook SNS Bank doet het goed, zij heeft een relatief progressief klimaatbeleid. Activiteiten waarbij grote hoeveelheden CO₂ uitgestoten wordt, worden bestempeld als 'te mijden activiteiten'. Elektriciteit opwekking met fossiele brandstoffen, activiteiten die veel energie verbruiken zoals mijnbouw, exploratie en productie van fossiele brandstoffen en productie van eerste generatie biobrandstoffen vallen daar bijvoorbeeld onder.

Rabobank sluit onconventionele brandstoffen uit voor elke vorm van financiële dienstverlening, maar heeft voor ander CO₂-intensieve sectoren geen beleid. HSBC en BNP hebben criteria opgesteld voor

onconventionele brandstoffen (shale oil) en kolengestookte elektriciteitscentrales. Deze criteria zijn vergeleken met de criteria van bijvoorbeeld de Triodos niet krachtig. Zo wordt er bijvoorbeeld genoemd dat activiteiten en bedrijven zich aan bestaande wetgeving moeten houden, energie verbruik moeten monitoren en waar mogelijk energiebesparende maatregelen moeten worden genomen.

Zowel HSBC, BNP, The co-operative en de Triodos bank spreken over positieve investeringscriteria, waarbij bewust meer in duurzame thema's zoals low-carbon energie productie of hernieuwbare energie wordt geïnvesteerd. BNP en The co-operative hebben hier meetbare doelen aan gekoppeld. HSBC ziet een rol weggelegd voor kernenergie bij het beperken van de CO₂ in de elektriciteitsvoorziening.

Investeringsbanken

Naast Nederlandse banken en internationale retailbanken zijn er ook investeringsbanken op klimaat en CO₂ beleid onderzocht. Omdat een verzekeringsbank over veel financiële middelen beschikt heeft een verzekeringsbank veel raakvlakken met een investeringsbank. Vandaar dat er ook een goed scorende verzekeraar is meegenomen in het onderzoek, Aviva.

De investeringsbanken in tabel 5 zijn onderzocht (inclusief een verzekeraar): Aviva, Calvert, Robeco, RobecoSAM en Impax.

Score	Naam	Regio	Type	Balans/Beheerd
7	Aviva	GBR	Insurance	315.689
7	Calvert	USA	Investor	9.240
7	RobecoSAM	EU	Investor	6.800
4	Robeco Group	NLD	Investor	189.000
4	Impax Asset Management	GBR	Investor	9.230

Tabel 5 Investeringsbanken behorend tot de onderzoeksselectie

De reden dat Aviva, Calvert en RobecoSAM (SAM) zijn geselecteerd is vanwege het hoge aantal punten dat ze behalen. Robeco is in dit onderzoek opgenomen omdat het een grote Nederlandse investeringsbank betreft. Tijdens het vooronderzoek viel Impax AM bijzonder op als winnaar van de 'FT/IFC 2013 Sustainable Investor of the Year'.

In tabel 6 is een overzicht van het onderschreven collectief beleid van de geselecteerde investeringsbanken. Voor de beeldvorming is ook het aantal onderschreven initiatieven van alle 36 investeringsbanken uit de onderzoeksgroep weergegeven.

	CDP	UN PRI	UNEP FI	EP	UN GC	Sif	GICCC	CCWG	Totaal
Aviva	x	x	x	-	x	*	x	x	7
Calvert	x	x	x	-	x	x	*	x	7
RobecoSAM	x	x	x	-	x	x	x	x	7
Robeco Group	x	x	*	-	-	-	*	-	4
Impax	x	x	-	-	-	x	x	-	4
Totaal	5	5	4	0	3	4	5	3	
Van de totaal 36	25	25	20	1	15	14	13	7	
Percentage van de totaal 36	69%	69%	56%	3%	41%	39%	36%	19%	

Tabel 6 Retailbanken en onderschreven sector initiatieven.

Opvallend is dat van de geselecteerde banken 100% CDP en UN PRI onderschrijven tegenover 69% uit de hele onderzoeksgroep van 36. Ook UNEP FI en UN GC worden meer onderschreven namelijk 80%

tegen 56% en 60% tegen 41%. De sectorinitiatieven Sif, GICC en CCWG worden ook meer onderschreven dan bij de gehele onderzoeksgroep van alle investeringsbanken.

De reden dat de Equator Principles niet zijn onderschreven heeft te maken met de aard van het initiatief. Het is een 'risk management framework' dat voornamelijk door grote retailbanken wordt geadopteerd.

Beleidsontwikkeling

Gezien de scores in bovenstaande tabel kan gesteld worden dat de investeringsbanken uit de onderzoeksselectie een duurzamer karakter hebben dan het sector gemiddelde. Hieronder worden visie, handelswijze en financieringscriteria van de selectie investeringsbanken beschreven.

Visie

Als verzekeraar heeft Aviva een andere positie dan andere investeerders. Aviva beschrijft op haar website klimaatveranderingen als grote uitdaging te zien en geeft aan het handelen van vandaag de dag gevolgen heeft voor de toekomst. Daarom committeert Aviva zich aan het leveren van een bijdrage voor het weerbaar maken van de maatschappij tegen de gevolgen van klimaatveranderingen. Wat dit precies betekent blijft vaag, alleen op het gebied van vastgoed publiceert Aviva het een en ander.

Calvert, RobecoSAM en Impax hebben als specialistische en relatief kleine investeringsbanken een duidelijke visie op maatschappelijk verantwoord financieren. Alle drie geven ze aan als belegger in te spelen op langere termijn marktontwikkelingen zoals grondstoffen, hernieuwbare energie en klimaatveranderingen. Volgens Calvert hebben klimaatveranderingen diepgaande invloed op investerings- en beleggingsportfolio's. Impax gelooft in bedrijven die proactief werk maken van maatschappelijke verantwoordelijkheid.

RobecoSAM draagt de missie uit om als duurzaamheidspionier een standaard te zetten voor duurzaam investeren en wil de markt als meest krachtige transitiemiddel gebruiken voor het promoten van duurzaam ondernemen.

Robeco geeft aan voorstander te zijn van duurzaam investeren, maar een concrete omschrijving ontbreekt.

Strategie en handelswijze

Aviva, Calvert, RobecoSAM en Imax hebben een visie beschreven. Elke organisatie implementeert haar visie op een andere manier en juist daarom is het interessant om te kijken hoe dat gebeurt. Ook hier zijn weer de drie gemeenschappelijke strategieën te onderscheiden: meten en compenseren, invloed uitoefenen en het hanteren van financieringscriteria.

METEN EN COMPENSEREN

Alle vijf hierboven genoemde bedrijven meten de CO₂ uitstoot van de eigen organisatie. Impax doet dit door middel van ISO 14001 maar noemt geen compensatie maatregelen. Calvert, RobecoSAM en Robeco compenseren hun CO₂ uitstoot en noemen zich 'klimaatneutraal'. Aviva rapporteert volgens het Green House Gas Protocol voor scope 1, 2 en 3. Ze geeft aan vrijwel alle uitstoot te compenseren. Aviva is bijzonder doordat ze ook kijkt naar haar indirecte footprint als vermogensbeheerder. Ze geven aan door te willen gaan met het ontwikkelen, meten en evalueren van de 'carbon impact and risks' van hun investeringen en vermogen. Cijfers en uitgebreidere informatie ontbreken echter.

INVLOED

Vanwege de aard van verschillende investeringsbanken wordt er op verschillende manieren invloed uitgeoefend door de bank. Zo doen bijvoorbeeld sommige banken onderzoek en dragen bij aan publicaties, zoals hieronder beschreven.

Aviva, Calvert en Impax beschrijven sectorinitiatieven te onderschrijven of zelfs een bijdrage daaraan te leveren, als middel bij het realiseren van hun visie en missie. Voorbeelden hiervan zijn gegeven in de bijlage van de betreffende bank. Ze geven aan deze initiatieven te steunen om samen (met partners) beter te strijden tegen klimaatveranderingen. Zo heeft Aviva bijgedragen aan de oprichting van ClimateWhise en organiseert Calvert bijeenkomsten voor stakeholders en beleidsontwikkelaars om te pleiten voor beleid op CO₂ en een schonere energie toekomst.

Calvert kijkt kritisch naar de eigen organisatie en heeft daarom een duurzaam forenzen beleid, waarbij openbaar vervoer, fietsen en zelfs wandelen wordt beloond. Zoals Calvert zelf aangeeft is hun belangrijkste bijdrage het ontwikkelen van een 'carbon footprint' die wordt toegepast op hun fondsen Calvert Equity Portfolio, Calvert Social Index Fund en Calvert Large Cap Value Fund. Deze footprint is ontwikkeld in samenwerking met Trucost.

Zowel Aviva als Calvert noemen engagement in hun beleid om stakeholders te motiveren tot een betere bedrijfsvoering, ook op het gebied van klimaatprestaties. Hierover stemmen op aandeelhoudersvergaderingen is volgens Aviva een van de middelen. Calvert noemt specifiek engagement om aan te dringen op verbetering van de CO₂ voetprint.

RobecoSAM en Impax ontwikkelen duurzaamheidindexen. Zo publiceert RobecoSAM The Sustainability Yearbook en RobecoSAM's Country Sustainability Ranking. Verder draagt RobecoSAM bij aan de Dow Jones Sustainability Indices. Impax werkt samen met FTSE voor een classificatie genaamd FTSE Environmental Markets Index Series. Onderzoek dat Aviva verricht is meer gericht op bepaalde sectoren. Bijvoorbeeld heeft zij onderzoek verricht naar de effecten van klimaatveranderingen op vastgoedportfolio's, *Case study: climate change and property investments – Why real estate investors should act now on climate change*.

Robeco noemt in haar beleid op geen enkele wijze dat zij invloed uitoefent inzake klimaat of CO₂.

FINANCIERINGSKRITERIA ALS STRATEGIE

Aviva, Calvert, Impax, Robeco en RobecoSAM beschrijven hun dat investeringen en beleggingen worden getoetst op ESG-criteria. Calvert en Aviva gaan een stap verder door aan te geven ook positieve criteria te hanteren, zoals hernieuwbare energie en low-carbon economy ontwikkelingen. Wel noemt Calvert het terugtrekken van investeringen of beleggingen (divesten) als middel voor verandering. Bijvoorbeeld zoals Calvert heeft gedaan in Zuid-Afrika tijdens het Apartheidsregime.

Criteria voor beleggen of financieren

Aviva, Calvert, Impax en Robeco beschrijven in hun beleid dat investeringen en beleggingen worden getoetst op ESG-criteria. RobecoSAM zegt exclusief gericht te zijn op duurzame investeringen, maar beleid hiervoor is niet openbaar. Ook Aviva, Impax en Robeco publiceren geen financieringscriteria.

Calvert hanteert een 'carbon footprint' voor haar beleggingsportfolio. Zij geeft voorkeur aan bedrijven die zich aanpassen aan deze carbon footprint, beter dan gemiddelde milieuprestaties leveren en een transparante bedrijfsvoering hebben. Ook maakt Calvert gebruik van positieve criteria wat betekent dat Calvert voorkeur geeft voor bedrijven die serieus werk maken van milieu- en klimaatgerelateerde maatregelen.

DEEL II

ASN BANK KLIMAATNEUTRAAL IN 2030

BELANGRIJKSTE BOODSCHAP

- **Het klimaatbeleid van de ASN Bank is bijzonder in vergelijking met het beleid van andere banken.** Het beleid bevat een volledige visie, uitgebreide strategie en duidelijke omschrijving wat klimaatverandering voor de bedrijfsvoering betekent. Uniek is de doelstelling om in 2030 een netto klimaatneutrale bank- en beleggingsportefeuille te realiseren.
- **De klimaatdoelstelling is in 2013 voor 34% gerealiseerd. In 2013 bedraagt de uitstoot 622 kt tegenover 212 vermeden kt CO₂e.** De bankbalans vertegenwoordigt het grootste financiële aandeel met €10,6 mld. tegenover de beleggingsfondsen met een gezamenlijk vermogen van €1,3 mld. Ook de netto uitstoot van de bankbalans is hoger, 391 tegenover 19 kt CO₂e van het ABB.
- **De bankbalans heeft in 2013 een CO₂-intensiteit van 37 tCO₂/€mln. In 2030 dient de intensiteit 0 te zijn, dit is over 17 jaar een afname van 2,17 tCO₂/€mln. per jaar.** Er zal een mix van maatregelen nodig zijn dit te realiseren. Enkele maatregelen zijn: Een herkapitalisatie tussen investeringscategorieën op de debet- en creditzijde van de klimaatbalans, investeringen in duurzame energie projecten en CO₂-intensiteit verbetering van de categorieën (zowel aan de debet- als creditzijde).
- **Het uitgangspunt is het leveren van een bijdrage aan duurzame samenleving.** Dit betekent dat bij het nemen van beslissingen ten behoeve van de klimaatdoelstellingen, rekening moet worden gehouden met de bredere context. Maatregelen die op meerdere manieren dan alleen CO₂ bijdragen aan de verduurzaming van de maatschappij verdienen daarom de voorkeur.

In het voorgaande deel van dit onderzoek is aangetoond dat het klimaatbeleid vaak onvoldoende is om de klimaatproblemen het hoofd te bieden. De problematiek wordt niet of nauwelijks beschreven en er wordt te weinig aandacht geschonken aan de maatregelen die nodig zijn om klimaatverandering te beperken. Ook benoemen banken onvoldoende wat klimaatverandering voor de bedrijfsvoering betekent.

De Triodos Bank bewijst dat het ook anders kan. Samen met de ASN Bank hebben zij een uitgebreid beleid waarin visie, strategie en handelswijze worden beschreven. Het klimaatbeleid van de ASN Bank is relatief omvangrijk en beschrijft duidelijk de klimaatvisie, de benodigde maatschappelijke veranderingen en wat klimaatverandering betekent voor de bedrijfsvoering. De ASN Bank lijkt daarmee uniek te zijn.

Het tweede deel van het onderzoek zal de klimaatvisie en strategie van de ASN Bank beschrijven en de doelstelling om in 2030 klimaatneutraal te zijn in het bijzonder toelichten. In het kader van de doelstelling wordt beschreven welke indicatoren van belang zijn en welke ontwikkelingen zich in de periode 2011-2013 hebben voorgedaan. Tot slot worden er berekeningen getoond welke kunnen bijdragen aan het realiseren van een klimaatneutrale balans in 2030.

De positie van de ASN Bank

Tijdens het onderzoek naar het klimaatbeleid van de twaalf banken uit de onderzoekselectie, is telkens gekeken naar de klimaat gerelateerde visie, strategie c.q. handelswijze en de financieringscriteria die zij publiceren. Om de klimaatdoelstelling van de ASN Bank in perspectief te plaatsen wordt eerst de visie en strategie beschreven. De doelstelling is misschien wel het belangrijkste onderdeel van de strategie en daarom wordt hier in het bijzonder op ingegaan.

De ASN Bank onderscheidt zich vanwege haar bijzondere visie en missie.⁸ “De bank streeft naar een duurzame, rechtvaardige samenleving waarin mensen vrij zijn hun eigen keuzes te maken zonder dat dit ten koste gaat van anderen. Een samenleving zonder armoede, waarin iedereen onderwijs kan volgen en beschikt over goede huisvesting en gezondheidszorg”. Deze principes vertalen zich ook in de missie. Het is de missie van de ASN Bank om duurzaamheid in de samenleving te bevorderen. Daarom draagt zij actief bij aan veranderingen die een einde maken aan activiteiten waarvan de nadelige gevolgen worden verschoven naar toekomstige generaties of worden afgewenteld op het milieu, de natuur en kwetsbare bevolkingsgroepen.

De visie en missie resulteren in een omvangrijk duurzaamheidsbeleid op het gebied van mensenrechten, klimaat en biodiversiteit. Met betrekking tot het klimaatbeleid betekent dit: *“Hoe selecteren we onze investeringen en beleggingen zodanig, dat ze bijdragen aan een veilig, leefbaar en stabiel klimaat voor mens en natuur?”*⁹

Visie, strategie en financieringscriteria

Het meest recente beleidsdocument waarin de visie en strategie worden beschreven is genaamd: ‘ASN Bank Issuepaper klimaat’. De informatie in deze paragraaf en in paragraaf 5.2 is hoofdzakelijk gebaseerd op het nieuwe klimaatbeleid van de ASN Bank.

In deel I is beschreven dat een volledige klimaatvisie bestaat uit een beschrijving van de problematiek, mogelijke oplossingen noemt en beschrijft wat klimaatverandering betekent voor de bedrijfsvoering.

Het beleid begint met een beschrijving dat klimaatverandering een risico vormt voor de stabiliteit en vrede in de wereld. Met andere woorden, klimaatverandering kan grote gevolgen hebben voor mens en natuur. Er wordt hierbij speciaal gerefereerd aan de definitie van VN-commissie Brundtland. Ook wordt er gerefereerd aan de rapporten van het IPCC en worden een aantal belangrijke conclusies genoemd. Bijvoorbeeld dat onomstotelijk is vastgesteld dat de atmosferische CO₂-concentratie is toegenomen en dat de aarde opwarmt. Zo wordt ook genoemd dat ‘zeer waarschijnlijk’ de menselijke broeikasgassen hebben geleid tot deze opwarming. Verder wordt er ingegaan op de almaar groeiende broeikasgasemissies en gevaarlijke klimaatverandering. Tot slot noemt de ASN Bank 1,5C° (350 ppm) als veilige bovengrens van de opwarming.

Volgens de ASN Bank is opwarming van de aarde onvermijdelijk. Dit betekent dat er adaptieve maatregelen moeten worden genomen als voorbereiding op de gevolgen van klimaatverandering. Om toekomstige opwarming te beperken zijn ook mitigerende maatregelen noodzakelijk. Mitigatie heeft om twee redenen prioriteit. Ten eerste om de kans op het behoud van een leefbaar klimaat zo groot mogelijk te maken. Ten tweede omdat mitigerende maatregelen aanzienlijk goedkoper zijn dan adaptieve.

Om de kans op gevaarlijke klimaatverandering te beperken is het volgens de ASN Bank noodzakelijk voor 2020 een stagnatie van de broeikasgasemissies te realiseren. Daarna moet de maatschappij zo snel mogelijk en zeker voor 2050, CO₂-neutraal zijn. Rijke landen zouden hierin voorop moeten lopen en daar wil de ASN Bank een maximale bijdrage aan leveren. Ook wil zij een voorbeeld zijn voor andere ondernemingen. Daarom stelt de bank als doel dat haar investeringen en beleggingen in 2030 netto klimaatneutraal zijn.

Deze klimaatdoelstelling is de belangrijkste manier waarop de ASN Bank haar visie invulling kan geven. Er zijn meer manieren die ook bij andere banken worden gebruikt, deze zijn beschreven in deel II van het onderzoek. Aanvullende strategieën van de ASN Bank zijn:

- Invloed uitoefenen door middel van:
 - engagement met bedrijven waarin wordt geïnvesteerd of belegd;
 - lobbyen en aannemen van een activistische houding;
 - steunen en meewerken aan initiatieven die de visie en missie van de bank onderschrijven.
- Meten en compenseren van de CO₂-uitstoot van de eigen organisatie (klimaat neutrale bedrijfsvoering).
- Hanteren van financieringscriteria op basis van de door ASN Bank geformuleerde klimaatdoelstelling.

Zover bekend is het uniek om een klimaatdoelstelling te koppelen aan investeringen en beleggingen. De ASN Bank weet nog niet in detail hoe dit gerealiseerd moet te worden. In het volgende hoofdstuk wordt de doelstelling nader toegelicht.

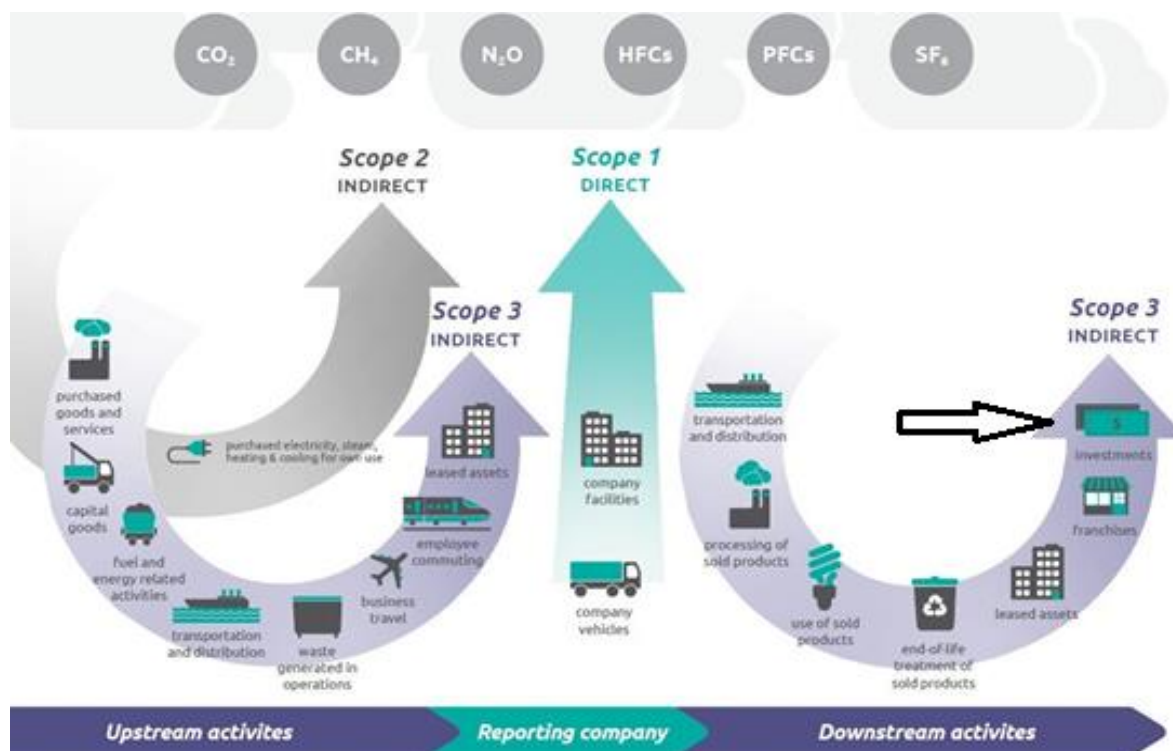
Klimaatdoelstelling en de stand van zaken

Zoals de ASN Bank in haar Issuepaper Klimaat duidelijk beschrijft, is het noodzakelijk dat rijke landen het voortouw nemen bij het realiseren van een CO₂-negatieve samenleving.¹⁰ Daarvoor is op korte termijn reductie van de CO₂-uitstoot noodzakelijk. Hoe langer deze omschakeling duurt hoe moeilijker en kostbaarder het voor latere generaties wordt. Omdat de urgentie hoog is, wil de ASN Bank een voortrekkersrol vervullen.

De exacte invulling van de doelstelling is nog niet vastgesteld en dat betekent dat er nog wordt gewerkt aan het operationaliseren. Adviesbureau Ecofys werkt in opdracht van de ASN Bank aan verdere invulling. Ecofys is een geschikte partner vanwege de expertise op de gebieden van CO₂-efficiëntie, duurzame energie en energie- en klimaatbeleid. Er worden een drietal stappen doorlopen om het onderzoek zo goed mogelijk uit te voeren. Als eerste wordt er een inventarisatie gemaakt van de huidige situatie en de verandering in de periode 2011-2013. Daarna is het belangrijk om te bepalen welke categorieën op de balans van belang zijn. Tot slot worden de nodige maatregelen beschreven. Voordat het zover is wordt in de volgende paragraaf de klimaatdoelstelling toegelicht.

Netto klimaatneutraal

In het deel II is vastgesteld dat zes van de twaalf banken zich klimaatneutraal noemen. In dit geval betekent dit dat de emissies van de eigen bedrijfsvoering volledig worden gecompenseerd. Het gaat dan om emissies afkomstig van het kantoor, mobiliteit en enkele up- en downstream activiteiten. Volgens het Green Housegas Protocol zijn dit activiteiten van scope 1, scope 2 en onderdelen van scope 3¹¹. Figuur 7 is afkomstig uit het Green Housegas Protocol en schetst de drie verschillende scopes waarin het protocol onderscheid maakt.

Figuur 7 Visualisatie scope 1, 2 en 3 van het Greenhouse Gas Protocol.

Bron: <http://www.environmentalleader.com/2011/10/04/scope-3-ghg-reporting-standards-finalized/>

Volgens de methode die de zes andere banken gebruiken, is de ASN Bank ook klimaatneutraal. Naast emissies uit eigen organisatie zijn er ook emissies als gevolg van financieringen. Het onderdeel 'Investments' in scope 3 wordt in figuur 7 door de pijl aangewezen. Over het algemeen nemen banken dit onderdeel niet mee in hun berekeningen, terwijl voor banken de emissies van dit onderdeel vele malen hoger zijn dan de emissies van eigen bedrijfsvoering (zie nieuwsbericht).

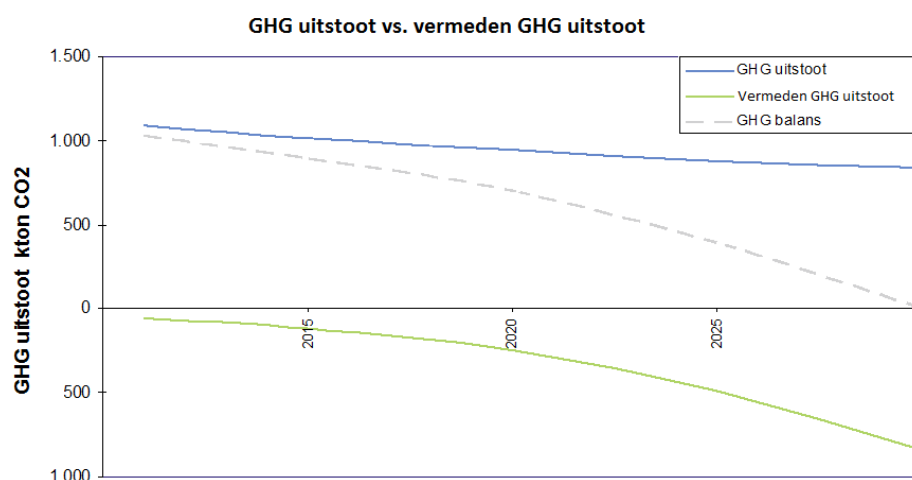
Miriam Ross op de website van: World Development Movement, 27-08-2013, RBS carbon emissions up to 1.200 times higher than reported figure.

"New research has revealed that Royal Bank of Scotland's 2012 carbon emissions could be up to 1,200 times higher than the figure reported by the bank, and 18 times the total emissions of Scotland...

...The study by the World Development Movement estimates that emissions resulting from RBS's loans to coal, oil and gas companies bring the bank's 2012 carbon footprint to up to 911 million tonnes of CO2 equivalent. The much smaller figure of 735,000 tonnes reported by the bank includes only its direct use of fossil fuels and electricity, and business travel."

De klimaatdoelstelling die de ASN Bank zich heeft gesteld gaat specifiek om het onderdeel 'Investments'. De investeringen moeten in 2030 klimaatneutraal zijn. Met andere woorden, de woningen, bedrijven en obligaties die de bank financiert stoten broeikasgassen uit. En deze emissies dienen gecompenseerd te worden met investeringen in activiteiten die broeikasgassen vermijden.

Figuur 8 geeft de werking van dit mechanisme weer. In de grafiek illustreert de blauwe lijn de CO₂-uitstoot en de groene lijn de vermeden CO₂-uitstoot. De grijze stippellijn geeft de uitstoot plus de vermeden uitstoot weer. In andere woorden de balans of het netto resultaat.

Figuur 8 Voorbeeld visualisatie doelstelling

Bron: Ecofys - Footprinting Investments presentatie 29 januari 2013.

De ASN Bank is klimaatneutraal wanneer de investeringen net zo veel CO₂-uitstoten als uitstoot vermijden. De netto uitstoot is dan nul en daarmee in balans. Waar de uitstoot en de vermeden uitstoot uit voort komen en wat dit betekent voor de investeringen zal in de volgende paragrafen worden beschreven.

Balansopbouw

In relatie tot de klimaatdoelstelling is de ASN Bank te verdelen in twee onderdelen. De bank zelf en de beleggingsinstantie, genaamd: ASN Beleggingsinstellingen Beheer B.V. (ABB). Beide hebben een eigen financiële balans en zo ook een eigen klimaatbalans. In 2030 dienen ze samen netto klimaatneutraal te zijn. Een groot verschil tussen beide is de manier van financiering. De bankbalans van de ASN Bank wordt hoofdzakelijk gefinancierd door spaarrekeningen terwijl het ABB bestaat uit beleggingsgelden.

Bankbalans

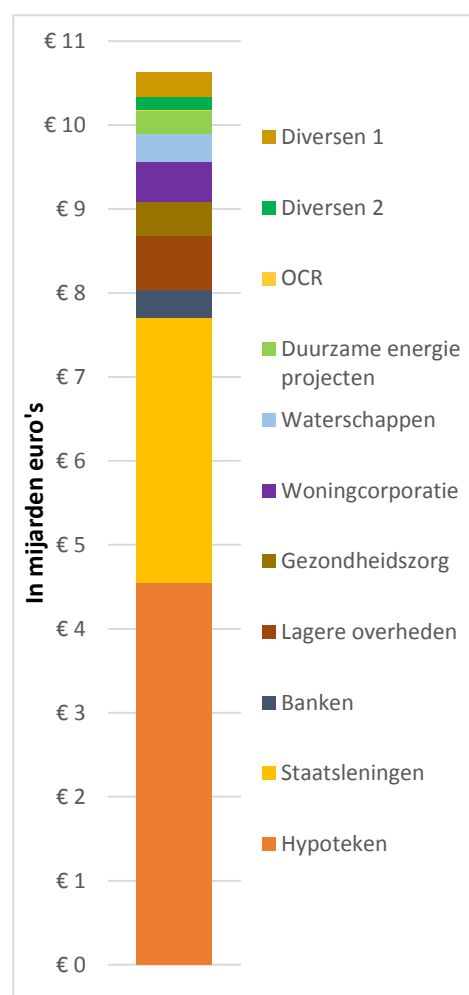
Bij de bankbalans wordt gekeken waar de ASN Bank haar geld uitzet. In het jaarverslag staat nauwkeurig omschreven waar de bank haar geld in investeert en aan beleent. Dit is in verschillende categorieën te verdelen. **Figuur 9** illustreert het financieel aandeel van de verschillende categorieën op balans.

Opgesomd van klein naar groot wordt gebruik gemaakt van de volgende categorieën:

- OCR (0,2%)
- Duurzame energie projecten (2,6%)
- Waterschappen (3,1%)
- Banken (3,2%)
- Gezondheidszorg (3,8%)
- Woningcorporaties (4,2%)
- Lagere overheden (6,0%)
- Staatsleningen (29,7%)
- Hypotheken (42,8%)
- Diversen 1 (2,8%)
- Diversen 2 (1,4%)

Enkele categorieën die toelichting vereisen zijn:

- OCR staat voor Onderwijs, cultuur en recreatie.
- Duurzame energie projecten, deze worden verderop nader beschreven.
- Banken, in deze categorie vallen de uitgezette gelden bij andere banken.
- Lagere overheden, hier vallen gemeenten en provincies onder.
- Diversen 1, hiertoe behoren bepaalde leningen die niet tot andere categorieën behoren.
- Diversen 2, deze categorie bevat investeringen ten behoeve van CO₂-compensatie, dit zijn investeringen in: EIB Carbon Awareness Bond, FMO Sustainability Bond en NRW Green Bond.³

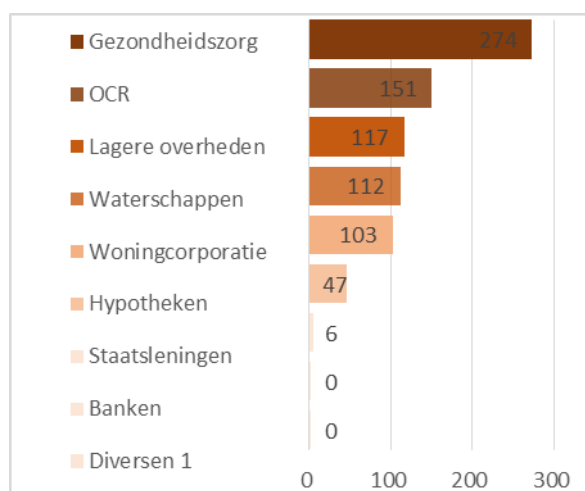
Figuur 9 Opbouw bankbalans 2013.

³ De genoemde 'Bonds' zijn ...

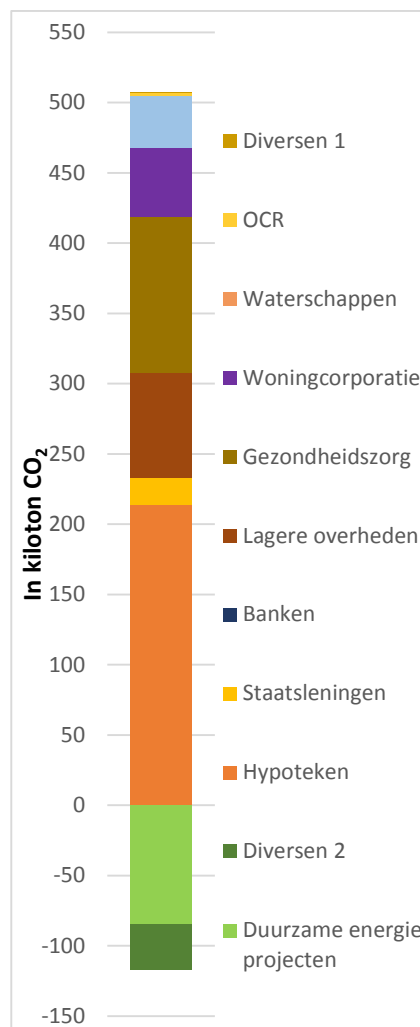
In **figuur 10** zijn twee categorieën die een negatieve waarde aanduiden. Investeren in deze categorieën voorkomt CO₂-uitstoot en compenseren de uitstoot. De categorieën 'Duurzame energie projecten' en 'Diversen 2' zijn daarom onder de nullijn weergegeven.

CO₂-INTENSITEIT

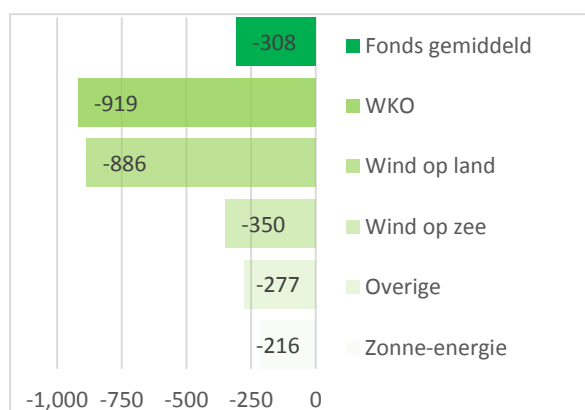
Elke categorie heeft een eigen CO₂-intensiteit. Dat is de uitstoot of vermeden uitstoot als gevolg van een geïnvesteerde euro, uitgedrukt in ton CO₂ per miljoen gefinancierd vermogen (tCO₂/€mln.). Figuur 11 geeft de CO₂-intensiteit van de uitstotende categorieën weer. Uit dit figuur valt af te leiden dat een miljoen geïnvesteerd vermogen in de categorie Gezondheidszorg 274 tCO₂ meer uitstoot dan een miljoen in de categorie Banken.

Figuur 11 CO₂-intensiteit van verschillende investeringscategorieën in tCO₂/€mln.

Figuur 10 Opbouw CO₂-balans 2013. Uitstoot en vermeden uitstoot in kt CO₂.

Figuur 12 Vermeden tCO₂/€mln. van verschillende subcategorieën binnen Duurzame energie projecten.

COMPENSEREND VERMOGEN

De categorieën die CO₂-uitstoot vermijden zijn Duurzame energie projecten en Diversen 2. De eerste categorie is te verdelen in zogenaamde subcategorieën. Er zijn verschillende duurzame energieprojecten waarin geïnvesteerd kan worden. De subcategorieën hebben elk een specifiek 'compenserend vermogen'. Dit is in figuur 12 weergegeven.

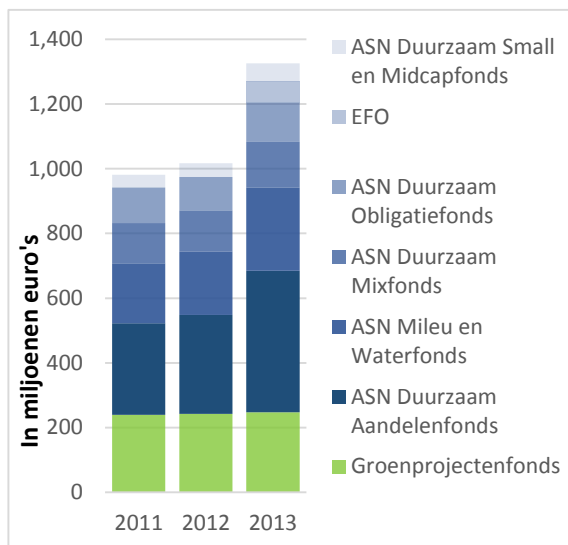
Indien de verhouding van alle subcategorieën hetzelfde blijft, dan zal een investering in deze categorie 308 tCO₂ uitstoot vermijden. Een investering specifiek in de subcategorie WKO vermijdt drie keer zoveel CO₂.

1.1.2 ABB-balans

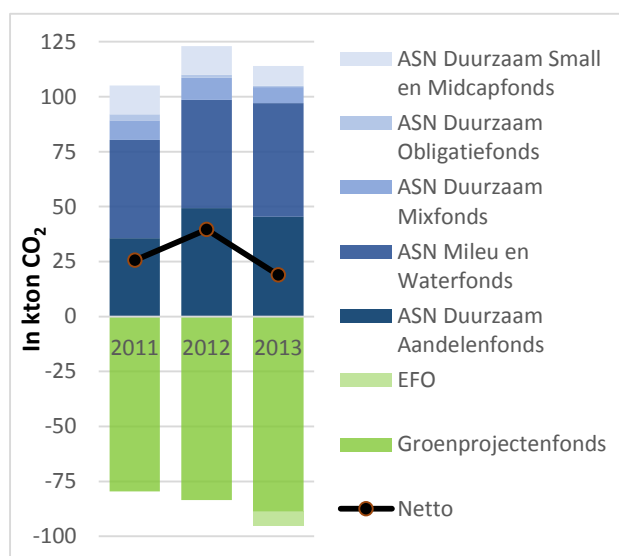
De reden dat het vermogen van het ABB wordt meegenomen in de berekening heeft te maken met de richtlijnen van het Greenhouse Gas Protocol. Het ABB beleggingsgeld valt onder het management van de ASN Bank en dient daarom opgenomen te worden in de berekeningen.

ASN Beleggingsinstellingen Beheer B.V is gelieerd aan de ASN Bank en belegt voornamelijk gelden van particuliere beleggers. Er zijn zes beleggingsfondsen en 'EFO'. EFO staat voor Energiefonds Overijssel. Medewerkers van de ASN Bank beheren in samenwerking met provincie Overijssel geld dat in de provincie geïnvesteerd dient te worden ter bevordering van duurzame ontwikkeling. Omdat dit vermogen onder het management van de ASN Bank valt wordt het opgenomen in de klimaatbalans.

In figuur 13 is valt af te lezen dat de fondsen samen goed zijn voor ruim €1,3 miljard in 2013. Ook is te zien dat het vermogen de laatste jaren flink is toegenomen.

Figuur 13 Opbouw ABB, per fonds.

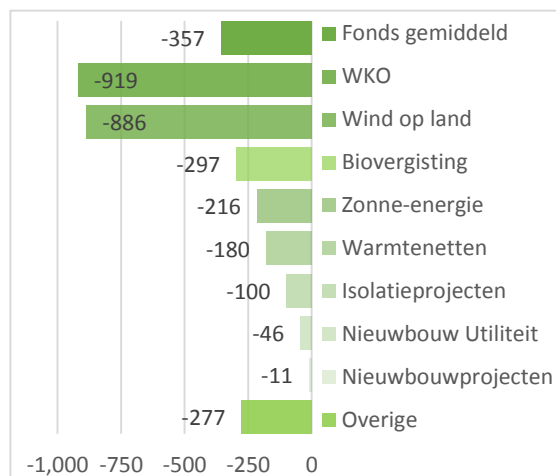
Figuur 14 Opbouw CO2-balans ABB.

Vijf beleggingsfondsen beleggen op verschillende aandelenbeurzen wereldwijd. De CO₂-uitstoot van de bedrijven waarin wordt belegd is belangrijk voor het berekenen van de absolute uitstoot van een beleggingsfonds. De uitstoot van de vijf fondsen is te zien in figuur 14.

De gelden in het EFO en in het Groenprojectenfonds worden gebruikt voor duurzame projecten waardoor deze fondsen CO₂-uitstoot vermijden in plaats van uitstoten.

De uitstoot van de vijf beleggingsfondsen en de vermeden uitstoot van EFO en het Groenprojectenfonds zijn over de jaren 2011-2013 in figuur 14 weergegeven. De zwarte lijn vertegenwoordigt het netto resultaat van de uitstoot en de vermeden uitstoot (de balans). Wanneer de uitstoot en vermeden uitstoot netto nul bedraagt, is, dan is het ABB netto klimaat neutraal.

In tegenstelling tot de categorieën van de bankbalans heeft het geen toegevoegde waarde om de CO₂-intensiteit van de fondsen te berekenen. Er kan immers niet tussen fondsen geschoven worden zoals tussen categorieën van de bankbalans. Bij de subcategorieën van het Groenprojectenfonds kan dit wel. Daar bepaalt de ASN Bank in welke duurzame projecten wordt geïnvesteerd. In figuur 15 is het compenserend vermogen van de verschillende subcategorieën van het Groenprojectenfonds weergegeven.

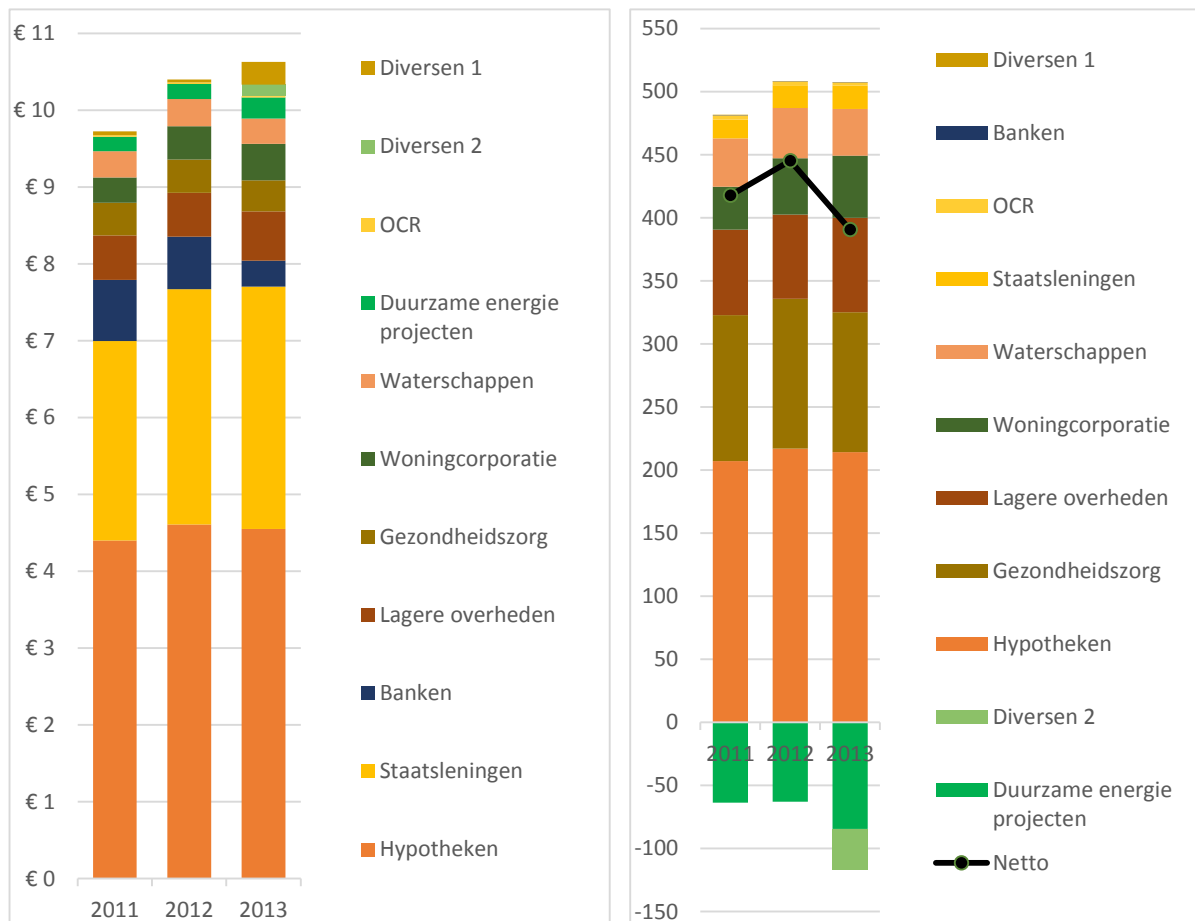

Figuur 15 Compenserend vermogen subcategorieën Groenprojectenfonds.

Ontwikkeling 2011-2013

In de voorgaande paragraaf is kort de ontwikkeling van het ABB genoemd. De ontwikkelingen van de bank zijn ingewikkelder, vandaar dat deze paragraaf hieraan is besteed.

In figuur 16 en 17 zijn de ontwikkeling van het vermogen en de (vermeden) CO₂-uitstoot weergegeven. Hoewel de absolute uitstoot in 2013 niet daalde is het netto resultaat (de balans) positief verbeterd. Dit komt door een toegenomen hoeveelheid vermijdende emissies in 2013.

Figuur 16 Opbouw bankbalans over de periode 2011-2013. Bedragen zijn in miljarden euro's.

Figuur 17 Opbouw CO₂-balans bank over de jaren 2011-2013. Cijfers zijn in kt CO₂.

Na bestuderen van beide staafdiagrammen en bijhorende data kunnen de volgende constatering worden gedaan:

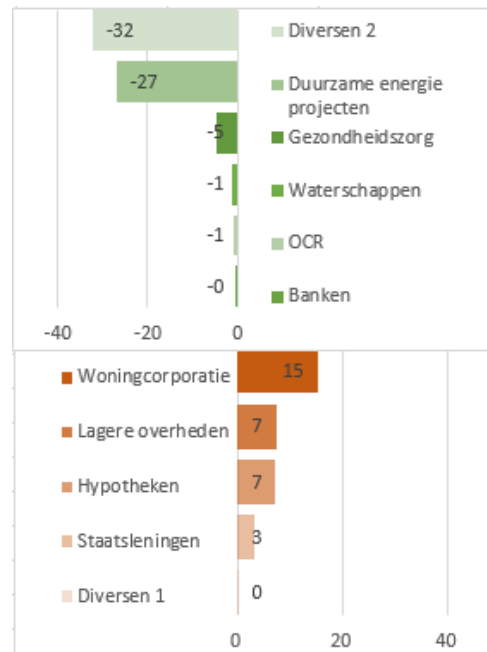
- In de jaren 2011, 2012 en 2013 is de bankbalans met €900 miljoen toegenomen.
- Deze toename heeft geleid tot mutaties van de categorieën:
 - + € 500 mln. in Staatsleningen
 - + € 200 mln. in Diversen 1
 - + € 150 mln. in Diversen 2
 - + € 87 mln. in Duurzame energie projecten
 - - € 17 mln. in Gezondheidszorg
- Deze mutaties hebben bijgedragen aan een verbetering van de CO₂-intensiteit van de bankbalans, namelijk:
 - Staatsleningen heeft een lage intensiteit, 6 tCO₂/€mln.
 - Diversen 1 draagt 0 tCO₂/€mln. bij
 - Diversen 2 vermijdt 308 tCO₂/€mln.

- o Duurzame energie projecten' vermijdt 214 tCO₂/€mln.
 - o Gezondheidszorg is de meest CO₂-intensieve sector. Door deze te doen slinken wordt positief bijgedragen aan de bankbalans, 217 tCO₂/€mln.
- Noemenswaardige mutaties die negatief hebben bijgedragen aan de CO₂-intensiteit van de bankbalans zijn:
 - o + € 61 mln. in Lagere overheden met een CO₂-intensiteit van 117 tCO₂/€mln.
 - o + € 146 mln. in Woningcorporatie met een CO₂-intensiteit van 103 tCO₂/€mln.
- Het resultaat is dat de:
 - o absolute uitstoot met 5,6% is toegenomen
 - o de bankbalans met 9 % is toegenomen
 - o de CO₂-intensiteit van de bankbalans is veranderd van 43 tCO₂/€mln. in 2011 naar 37 tCO₂/€mln. Dit is een afname van -14,4% in 3 jaar.

In 26 zijn de absolute CO₂-veranderingen per categorie te zien over de periode 2011-2013.

De grootste verandering valt in de categorie 'Diversen 2'. De reden voor deze grote verandering is de aankoop van *EIB Carbon Awareness Bond* ter waarde van €75 mln. en *FMO Sustainability Bond* ter waarde van €51 mln.

In drie jaar is de uitstoot toegenomen met 27 ktCO₂ en is de vermeden uitstoot toegenomen met 53 ktCO₂. Dit resulteerde in een netto afname van 26 ktCO₂ (-6,2%).

Figuur 18 Verandering 2011-2013 per categorie in kton CO₂.

Zoals eerder aangegeven heeft de ASN Bank minder invloed op de beleggingsfondsen. Ontwikkelingen in de markt en de bedrijvigheid van ondernemingen hebben hoofdzakelijk invloed op de CO₂-intensiteit van de fondsen. Dat is te zien in tabel 8. Alle fondsen hebben een betere CO₂-intensiteit ontwikkeld in de periode 2011-2013. Stijgende beurskoersen zijn hiervoor de meest logische verklaring.

	2011	2012	2013
ASN Duurzaam Aandelenfonds	125	161	104
ASN Milieu en Waterfonds	242	251	200
ASN Duurzaam Mixfonds	72	80	51
ASN Duurzaam Obligatiefonds	25	13	6
ASN Duurzaam Small en Midcapfonds	338	309	157
Groenprojectenfonds	-332	-345	-357
EFO			-100
Totaal fondsen	26	39	14

Tabel 7 CO₂-intensiteit fondsen van de jaren 2011, 2012 en 2013 in tCO₂/€mln.

Waar de ASN wel invloed op heeft, zijn de investeringen die worden gedaan met het geld van het Groenprojectenfonds. Uit de tabel 9 is af te leiden dat er in het kader van de klimaatdoelstelling, doelgerichter is geïnvesteerd. De hoeveelheid vermeden tCO₂/€mln. is toegenomen. Van 332 in 2011 naar 357 vermeden tCO₂/€mln in 2013 (+7%).

Deze ontwikkeling is te verklaren met cijfers. Gekeken naar mutaties tussen de subcategorieën van het Groenprojectenfonds, kunnen de volgende constatering worden gedaan:

- Het fonds is gegroeid met €8,4 mln.
- Subcategorie Overige, welke 277 tCO₂/€mln. Vermijdt, is toegenomen met €30 mln.
- Subcategorie Nieuwbouwprojecten, welke 11 tCO₂/€mln. Vermijdt, is afgenomen met € 26 mln.

Subcategories	Verandering in vermogen	tCO ₂ /€mln.
WKO	2.022.432	-919
Wind op land	-218.923	-886
Biovergisting	-4.889.583	-297
Zonne-energie	1.167.207	-216
Warmtenetten	325.525	-180
Isolatieprojecten	1.208.714	-100
Nieuwbouw Utiliteit	4.922.490	-46
Nieuwbouwprojecten	-26.705.763	-11
Overige	30.585.058	-277
Totaal	8.417.157	

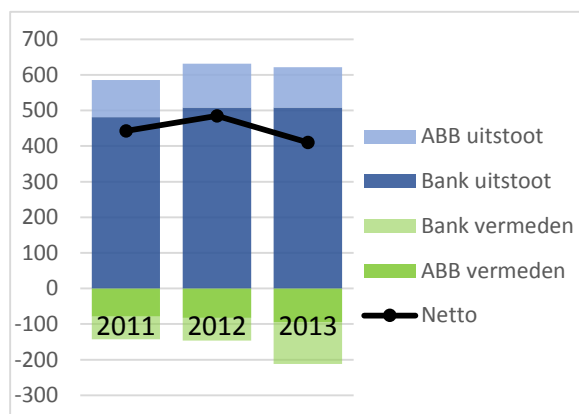
Tabel 8 Vermogens toe- of afname per subcategorie van het Groenprojectenfonds. Bedragen zijn in hele euro's.

Enkele mutaties die klimaatprestatie hebben tegengewerkt zijn:

- €4,9 mln. minder in subcategorie 'Biovergisting' (-297 tCO₂/€mln)
- €0,2 mln. minder in subcategorie 'Wind op land' (-886 tCO₂/€mln).

De bankbalans en de ABB-balans worden samen weergegeven in figuur 19. De zwarte lijn vertegenwoordigt de netto uitstoot, om de doelstelling te halen zou deze in 2030 nul moeten bedragen.

Netto klimaatneutraal is voorlopig niet aan de orde maar na 2012 heeft zich een positieve verandering voorgedaan. In 2013 is er 622 kton uitgestoten tegenover 212 kton vermeden CO₂. Netto wordt er 410 ktCO₂ uitgestoten, dit betekent dat de doelstelling voor 34% is gerealiseerd.

Figuur 19 Overzicht bankbalans en ABB-balans over de jaren 2011-2013 plus netto resultaat.

Netto klimaatneutraal in 2030

Zover bekend is de ASN Bank de eerste bank en wellicht de enige bank die een dergelijke doelstelling heeft geformuleerd. Hoe de doelstelling uitgewerkt dient te worden is daarom nog niet volledig bekend. De volgende 16 jaar zal blijken welke maatregelen getroffen dienen te worden om in 2030 een klimaatneutrale balans te realiseren. Er kan al wel gekeken worden naar de moeilijkheden en mogelijkheden die zich voordoen.

Bij alle keuzes die gemaakt worden om bij te dragen aan de realisatie van de doelstelling, moet in acht worden genomen welk achterliggend doel zij dienen. De klimaatdoelstelling van de ASN Bank is één van de doelstellingen die de ASN Bank tot een duurzame bank maakt. In het kader van de klimaatdoelstelling kunnen strategische keuzes in strijd zijn met de algemene missie van de bank. Dat is belangrijk om te realiseren bij het lezen van de volgende paragrafen.

In voorgaand hoofdstuk is gebleken dat er een groot verschil is tussen de bank- en de ABB-balans. De reden dat merendeel van de aandacht uitgaat naar de bankbalans heeft te maken met een aantal zaken. Ten eerste, de verhouding tussen het ABB en de bankbalans is 1 op 8 (€1,3 - €10,6 mld.). Ten tweede heeft de bank een enorme achterstand op het ABB. In 2013 is de doelstelling uitgedrukt in percentages van de bankbalans 23% gerealiseerd tegenover 83% bij het ABB. Ten derde kent de bankbalans een grotere verscheidenheid aan mogelijkheden. Het ABB is afhankelijk van de fondskeuze van beleggers en de CO₂-prestaties van beursgenoteerde bedrijven.

Barrières en uitdagingen

Factoren die een risico kunnen vormen bij het realiseren van de doelstelling zijn te in te delen naar externe en interne factoren. Externe factoren zijn factoren waar niet of nauwelijks invloed op kan worden uitgeoefend. Voor dit onderzoek is het niet relevant om veel aandacht aan de externe factoren te besteden omdat deze zich buiten de invloedssfeer van de ASN Bank begeven. Deze factoren hebben wel invloed op de voortgang van de doelstelling, vandaar dat ze hieronder kort worden behandeld. Externe factoren die mogelijk een barrière kunnen vormen zijn bijvoorbeeld:

- Internationale vorderingen bij het beperken van de mondiale CO₂-uitstoot. Het uitblijven van vorderingen in de mondiale klimaatproblematiek zullen weerslag hebben op Europa, Nederland en instellingen waarin de ASN Bank investeert. De ASN Bank wil optreden als koploper en onderscheidt zich daarmee van reguliere banken. De mate waarin de ASN Bank zich kan onderscheiden heeft beperkingen. De ASN Bank moet concurrerend blijven en moet voldoen aan bepaalde wetgeving zoals bijvoorbeeld liquiditeitseisen en risico-eisen. Als maatschappelijke ontwikkelingen uitblijven, kan dat betekenen dat bepaalde investeringscategorieën zich nauwelijks positief ontwikkelen. Dat zou kunnen betekenen dat de ASN Bank 'het onmogelijke' moet doen om vast te houden aan de doelstelling.
- Nationaal beleid. De ASN Bank is sterk gericht op de Nederlandse huizenmarkt, semioverheden en instellingen. Een terughoudende overheid betekent dan een belemmerende factor bij het aanjagen van klimaatprestaties van huizen, semioverheden en instellingen. Dit geldt voor zowel de CO₂-uitstoot van instellingen waarin wordt geïnvesteerd als voor het aantal duurzame projecten die kunnen worden gefinancierd.

Enkele interne barrières zijn:

- De klimaatdoelstelling is één van de meerdere duurzaamheidsdoelstellingen die de ASN Bank heeft vastgesteld. Per saldo heeft het weinig zin als de klimaatdoelstelling andere duurzaamheidsdoelstellingen in de weg staat.

- Rentabiliteit van het vermogen. De klimaatdoelstelling zal er wellicht voor zorgen dat andere keuzes worden gemaakt dan zonder klimaatdoelstelling. De bank moet tot op zekere hoogte blijven concurreren met andere banken. Een teruglopend klantenaantal kan in contrast staan met de continuïteit van de bank.
- Risicoprofiel van de bankbalans. Vanuit risico overwegingen moeten bepaalde categorieën een zeker aandeel vertegenwoordigen, bijvoorbeeld Hypotheken en Staatsleningen.

Gekeken naar het beheerd vermogen over de laatste vijf jaar dan is de ASN Bank gegroeid met 57%. Naar alle waarschijnlijkheid zal de bank de komende jaren blijven groeien. In het kader van de klimaatdoelstelling kan groei een positieve en negatieve invloed hebben bij het realiseren van de doelstelling. Er zijn twee manieren waarop bepaalde categorieën aanzienlijk bijdragen aan de CO₂-uitstoot. Ten eerste omdat een categorie financieel een groot deel van de bankbalans vertegenwoordigd. Ten tweede omdat een categorie een hoge CO₂-intensiteit heeft. De eerstgenoemde situatie doet zich voor bij Hypotheken en het tweede bij Gezondheidszorg en Lagere overheden. In beide gevallen is de situatie lastig; tot de categorie Hypotheken behoren veel woningen en bij Gezondheidszorg dient de CO₂-intensiteit aanzienlijk te verbeteren.

Mogelijkheden

Er zijn voldoende aanwijzingen om aan te nemen dat Europa en zeker Nederland in 2030 niet klimaatneutraal zal zijn. De ASN Bank zal dus aanvullend beleid moeten voeren om haar bank- en beleggingsportefeuille klimaatneutraal te maken. In 2013 is het ABB voor 83% klimaatneutraal tegenover 23% van de bank. Gezien de huidige resultaten ligt de grootste uitdaging bij de bankbalans.

1.1.3 Bankbalans

De investeringen van de bank resulteren in CO₂-uitstoot of vermeden CO₂-uitstoot. De uitstoot wordt aan de debetzijde genoteerde en de vermeden CO₂-uitstoot staat aan de credit zijde, zie figuur 20. Elke (sub)categorie heeft een eigen CO₂-intensiteit, uitgedrukt in ton CO₂ per miljoen gefinancierd vermogen (tCO₂/€mln.). Deze uitstoot is afhankelijk van de CO₂-uitstoot van de investeringen in huizen, bedrijven en instellingen die tot de categorie behoren. De CO₂-intensiteit van een categorie is daarom constant in verandering. De situatie voor 2013 is in figuur 20 weergegeven.

Klimaatbalans bank 2013							
Categorie CO ₂ -uitstoot	Invest. in €1000	tCO ₂ / €mln	Ton CO ₂	Categorie CO ₂ -compensatie	Invest. in €1000	tCO ₂ / €mln	Ton CO ₂
Gezondheidszorg	404.717	274	110.821	Duurzame energieprojecten	274.768	308	84.508
Onderwijs, cultuur en recreatie	16.309	151	2.458	WKO			919
Lagere overheden	640.820	117	74.960	Wind op land			886
Waterschappen	328.617	112	36.923	Wind op zee			350
Woningcorporatie	477.229	103	49.273	Overige			277
Hypotheken	4.551.061	47	214.190	Zonne-energie			216
Staatsleningen	3.152.585	6	18.549	Diversen 2	150.384	214	32.171
Banken	338.071	0	65	EIB Carbon Awareness Bond			328
Diversen 1	294.051	0	56	FMO Sustainability Bond			150
Totaal	10.203.461		507.295		425.151		116.679

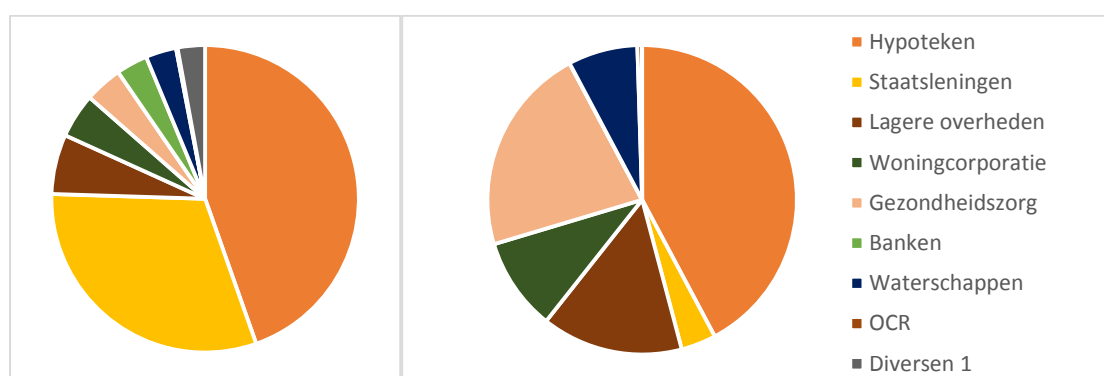
Figuur 20 CO₂-balans bank 2013.

Het totaal vermogen in 2013 betreft €10.629 mln. en de netto uitstoot in 2013 betreft 390 ktCO₂. De bankbalans heeft een CO₂-intensiteit van 37 tCO₂/€mln. De intensiteit dient in 2030 nul te bedragen, dat is vanaf 2013 in 17 jaar. De jaarlijkse afname in tCO₂/€mln moet 2,17 zijn om een klimaatneutrale bankbalans in 2030 te realiseren ($y = -2,17x + 37$).

Er zijn twee strategieën die kunnen leiden tot een verbetering van de CO₂-intensiteit. Ten eerste het verplaatsen van vermogen naar categorieën met een lagere CO₂-intensiteit of het verplaatsen van vermogen van de debet- naar de creditzijde. Dit is de makkelijkste manier omdat er bij de uitvoering alleen intern zaken veranderd dienen te worden. Zoals eerder vermeld, dient er bij deze strategie wel gelet te worden op de rentabiliteit, het risicoprofiel en de algemene visie en missie van de bank. Het verplaatsen van vermogen van de categorieën Gezondheidszorg naar de categorie Staatsleningen heeft een positief effect voor de klimaatdoelstelling maar is in strijd met de bredere missie van de ASN Bank. Vandaar dat er een aanvullende strategie nodig is. De tweede strategie is erop gericht de intensiteit van de categorieën op de debetzijde te verminderen. Bijvoorbeeld door CO₂-intensieve categorieën te verbeteren of categorieën met een groot aandeel op de balans aan te pakken.

STRATEGIE 1

Het verplaatsen van vermogen naar 'betere' categorieën kan helpen bij het realiseren van een klimaatneutrale bankbalans. Hieronder zullen een aantal berekeningen worden getoond, welke in het kader van de doelstelling het meest relevant zijn. In figuur 20 valt te zien dat een aantal categorieën het meest interessant zijn om aan te werken.

Figuur 21 Links: Weergave financieel aandeel per categorie. Rechts: Aandeel CO₂-uitstoot op de CO₂-balans per categorie.

Uit de figuren 28 en 29 kunnen de volgende conclusies worden getrokken:

- De uitstoot bedraagt 507 kton CO₂ tegenover 116 kton vermeden CO₂.
- Er moet geld verschoven worden naar categorieën die CO₂ vermijden om de balans in evenwicht te krijgen.
- Uit de categorieën Hypotheken en Staatsleningen kan het meeste geld worden vrijgemaakt.
- Het vrijmaken van €100 mln. uit de categorie Hypotheken betekent een afname van 2,12% terwijl 100 miljoen afname van de categorie Gezondheidszorg een afname van 24,75% betreft.

Er kan op twee manieren worden berekend wat nodig is om de balans in evenwicht te krijgen. Ten eerste door te berekenen hoeveel geld er van de debet- naar de creditzijde moet worden verschoven. Ten tweede door de het vermogen te berekenen dat in categorieën op de creditzijde moet worden geïnvesteerd om de vermeden uitstoot gelijk te laten zijn aan de huidige uitstoot.

Om een zelfde balansverdeling te houden, zal er van de categorie Hypotheken meer geld verschuiven dan van de categorie Waterschappen. In procenten neemt elke categorie evenveel af (debetzijde) of toe (creditzijde). De categorieën aan de debetzijde nemen af met 11,8% en de categorieën aan de creditzijde nemen toe met 283,4%. De hoeveelheid ton CO₂ per miljoen gefinancierd vermogen bedraagt dan 0. Hiervoor dient een bedrag van €1.205 miljoen verschoven te worden. Hoe de nieuwe bankbalans er uit zal komen te zien is in figuur 21 weergegeven.

Klimaatbalans bank 2030							
Categorie CO ₂ -uitstoot	Invest. in €1000	tCO ₂ / €mln	Ton CO ₂	Categorie CO ₂ -compensatie	Invest. in €1000	tCO ₂ / €mln	Ton CO ₂
Gezondheidszorg	356.921	274	97.733	Duurzame energieprojecten	1.053.544	308	324.031
Onderwijs, cultuur en recreatie	14.383	151	2.168	WKO		919	
Lagere overheden	565.140	117	66.107	Wind op land		886	
Waterschappen	289.808	112	32.563	Wind op zee		350	
Woningcorporatie	420.869	103	43.454	Overige		277	
Hypoteken	4.013.589	47	188.895	Zonne-energie		216	
Staatsleningen	2.780.270	6	16.359	Diversen 2	576.617	214	123.354
Banken	298.146	0	57	EIB Carbon Awareness Bond		328	
Diversen 1	259.324	0	50	FMO Sustainability Bond		150	
Totaal	8.998.451		447.385		1.630.161		447.385

Figuur 22 Voorbeeld CO₂-balans 2030.

Bovengenoemde ontwikkeling is niet realistisch. Investerings kunnen misschien niet worden afgebouwd en de bankbalans zal in 17 jaar waarschijnlijk toenemen. Daarom is het verstandig ook te berekenen hoeveel vermogen er in de categorieën aan de creditzijde moet worden geïnvesteerd om klimaatneutraal te worden.

In 17 jaar zullen zich waarschijnlijk nieuwe categorieën en subcategorieën voordoen. Voor nu kan alleen gekeken worden naar de bestaande categorieën en subcategorieën. Er dient 391 ktCO₂ extra gecompenseerd te worden. Tabel 10 geeft de benodigde investeringen weer voor het compenseren van 391 ktCO₂, uitgesplitst per categorie. Bijvoorbeeld, met een investering van €1.268 mln. in de categorie Duurzame energieprojecten wordt 391 ktCO₂ vermeden en is de bank klimaatneutraal.

(Sub)categorie	tCO ₂ / €mln	Investering in € mln.	
		17 jaar	p / j
<u>Duurzame energieprojecten</u>	<u>308</u>	<u>1268</u>	<u>75</u>
WKO	919	425	25
Wind op land	886	441	26
Wind op zee	350	1116	66
Overige	277	1410	83
Zonne-energie	216	1808	106
<u>Diversen 2</u>	<u>214</u>	<u>1825</u>	<u>107</u>
EIB Carbon Awareness Bonds	328	1191	70
FMO Sustainability Bonds	150	2604	153

Tabel 9 Benodigde investering berekend per (sub)categorie voor behalen klimaatneutrale bankbalans.

Andere mogelijkheden om CO₂ te compenseren zijn bijvoorbeeld participeren in het Groenprojectenfonds en het kopen van emissierechten. Met een investering van een miljoen in het Groenprojectenfonds wordt 337 tCO₂ vermeden.⁴ In een periode van 17 jaar zal er €1.157 mln. (€68 mln. p/j) moeten worden geïnvesteerd. Er kunnen er ook emissierechten worden gekocht. Bijvoorbeeld EU ETS rechten. Om de netto uitstoot van 2013 te compenseren zouden er 390.616 rechten moeten worden gekocht. Met een prijs van €8 per tCO₂ betreffen de kosten €3.124 mln.

STRATEGIE 2

Zonder geld bij de debetzijde van de balans weg te halen valt daar toch een verbeterslag te maken. De CO₂-intensiteit van elke categorie wordt bepaald door de woningen, organisaties of projecten waarin wordt geïnvesteerd. Figuur 21 illustreert het aandeel van elke categorie van de totale uitstoot.

⁴ Verleend aan asn emissieontool 2013

De categorieën Hypotheken (42%), Gezondheidszorg (21%) en Lagere overheden (14%) vertegenwoordigen samen 78% van de uitstoot. De andere categorieën hebben een kleiner aandeel: Woningbouwcorporaties 10%, Waterschappen 7% en Staatsleningen 4%. Het is daarom interessant om te focussen op de drie invloedrijkste categorieën.

De categorie Hypotheken kan op twee belangrijke manieren worden verbeterd. Ten eerste door de hypotheken van huizen met een beter energielabel te prefereren en de hypotheken met een lager energielabel af te stoten. Dit is alleen niet in lijn met de missie van de bank. De tweede manier, die in relatie met de missie erg interessant is, vergt meer organisatie maar heeft drievoudig resultaat. Het vermogen van de bank kan worden aangewend voor het verstrekken van leningen om huizen te voorzien van een betere energieprestatie. De CO₂-intensiteit van de categorie Hypotheken zal verbeteren en de 'project financieringen' kunnen worden genoteerd op de creditzijde van de balans. Omdat de vastgoedmarkt verduurzaamd, dient deze maatregel ook de missie van de bank.

Een zelfde mechanisme kan worden toegepast op de categorieën Gezondheidszorg, Lagere overheden, Woningbouwcorporaties en Waterschappen. Er zijn twee belangrijke mogelijkheden om de CO₂-intensiteit van deze categorieën te reduceren.

- Ten eerste door een selectie te maken van organisaties met een lagere uitstoot. Er kan bijvoorbeeld voorkeur worden gegeven aan gemeenten met een relatief lage uitstoot in vergelijking met gemeenten met een relatief hoge uitstoot. Het zelfde principe geldt ook voor waterschappen, gezondheidsinstellingen en woningbouwcorporaties. Bij het uitzetten van nieuwe investeringen in deze categorieën kan bijvoorbeeld een CO₂-prestatieladder worden gehanteerd.⁵ Er zouden bijvoorbeeld lagere rentes kunnen worden verstrekt in geval van een betere klimaatprestaties.
- Ten tweede is de manier van financieren een interessant punt. In plaats van een algemene lening te verstrekken is het interessant om gemeenten, waterschappen en gezondheidsinstellingen financiering te verstrekken voor energiebesparende projecten. De CO₂-intensiteit van de organisatie daalt en daarmee ook de debetzijde van de bankbalans.
- Eventueel is er nog een derde strategie. Stel dat bepaalde organisaties een relatief groot deel van de uitstoot vertegenwoordigen, dan zou ondersteuning kunnen worden geboden bij het verbeteren van de energieprestaties. Dit kan financieel zoals bijvoorbeeld in het punt hiervoor is beschreven maar ook door middel van engagement (aansporing) en kennisoverdracht.

De ene maatregel sluit de ander niet uit en waarschijnlijk zullen meerdere methoden worden gevonden en toegepast om de bankbalans klimaatneutraal te maken. Hierbij is belangrijk te realiseren in welk kader dit gebeurt. Stel dat financieringen worden teruggetrokken waardoor een woningbouwcorporatie failliet wordt verklaard, dan staat de klimaatdoelstelling in schril contrast met de missie van de bank. Een dergelijke situatie zou voorkomen moeten worden.

⁵ De CO₂-prestatieladder stimuleert bedrijven om CO₂-bewust te handelen en de uitstoot te verlagen. Hoe meer kennis, maatregelen en samenwerking met andere bedrijven op het gebied van CO₂-reductie, hoe hoger de (fictieve) korting bij op de inschrijfprijs bij aanbestedingen. De prestatieladder is in opdracht van ProRail ontwikkeld en wordt inmiddels ook bij Rijkswaterstaat gebruikt.

1.1.4 ABB

Hoewel de klimaatdoelstelling van de bankbalans in 2013 voor 23% is gerealiseerd, scoort de ABB-balans 83%. De ABB-balans is in figuur 23 weergegeven.

Klimaatbalans ABB 2013							
CO ₂ -uitstoot fondsen	Invest. in €1000	tCO ₂ / €mln	Ton CO ₂	CO ₂ -compensatie fondsen	Invest. in €1000	tCO ₂ / €mln	Ton CO ₂
ASN Duurzaam Aandelenfonds	436.717	104	45.372	Groenprojectenfonds	247.676	357	88.530
ASN Milieu en Waterfonds	257.991	200	51.668	WKO		919	
ASN Duurzaam Mixfonds	141.215	51	7.255	Wind op land		886	
ASN Duurzaam Obligatiefonds	120.169	6	695	Biovergisting		297	
ASN Duurzaam Small & Midcapfonds	56.730	157	8.911	Zonne-energie		216	
				Warmtenetten		180	
				Isolatieprojecten		100	
				Nieuwbouw Utiliteit		46	
				Nieuwbouwprojecten		11	
				Overige		277	
				EFO	65.692	100	6.548
Totaal	1.012.822		113.900		247.676		95.077

Figuur 23 CO₂-balans ABB 2013.

De totale uitstoot bedraagt 113 ktCO₂ tegenover 95 ktCO₂ vermeden uitstoot. De doelstelling is voor 83% gerealiseerd. De resterend 17% betreft 18,8 ktCO₂. De invloed die de ASN Bank heeft over deze balans is minder direct dan van de bankbalans. Het ABB heeft te maken met twee belangrijke verschillen:

- De belegger en niet de ASN Bank bepaalt de grootte van de fondsen,
- De CO₂-intensiteit van de fondsen aan de debetzijde wordt bepaald door de beurswaarde in combinatie met absolute uitstoot.

Op de beurswaarde heeft de ASN Bank geen invloed, op de uitstoot van bedrijven evenmin. Wel kan er worden besloten CO₂-intensieve bedrijven te mijden. Mede om deze reden worden bedrijven nu al op CO₂-prestaties onderzocht en vergeleken met de benchmark. De debetzijde lijkt weinig mogelijkheden te bieden voor verandering. De creditzijde biedt meer kansen. Er kan worden gezocht naar meer fondsen als het EFO. Deze kunnen namelijk aan de creditzijde worden genoteerd. Ook kan worden geprobeerd het groenprojectenfonds in vermogen te doen toenemen. Met een compenserend vermogen van 357 tCO₂/€mln. dient er €53 mln. extra geïnvesteerd te worden (toename van 21%). Er vanuit gaande dat de verdeling binnen het Groenprojectenfonds gelijk blijft. Als alleen wordt geïnvesteerd in Wind op land is er €21 mln. nodig.

Dat er binnen het Groenprojectenfonds flink geschoven wordt is in paragraaf 6.3 beschreven. Het compenserend vermogen van het fonds was in 2011 332, 2012 345 en 2013 357 tCO₂/€mln. De voornaamste oorzaak is de desinvestering van €26 uit de categorie Nieuwbouwprojecten (-11 tCO₂/€mln.) en de investering van €30 mln. in de categorie Overige (-227 tCO₂/€mln.).

Conclusie

Aan de hand van belangrijke bevindingen worden in dit laatste hoofdstuk enkele conclusies getrokken die antwoord geven op de onderzoeksvragen. Hierbij zou duidelijk moeten zijn wat de relatie is tussen klimaat en de financiële sector en welke rol de ASN Bank hierin wilt vervullen.

“Wat is de stand van zaken bij andere banken met betrekking tot klimaatbeleid en klimaat gerelateerde initiatieven?”

Voor het bepalen van de stand van zaken moet een uitgangspunt worden genomen. In dit onderzoek bestaat het uitgangspunt uit twee delen. Ten eerste: het beleid dat nodig is om vanuit de banken de klimaatproblematiek aan te pakken. En ten tweede: Hoe verhouden de visie, maatregelen en financieringscriteria van de ASN Bank zich tot andere banken.

Het klimaatbeleid van andere banken schiet ernstig te kort. Dit kan worden geconcludeerd als gekeken wordt naar de transitie die nodig is en de belangrijke rol die banken hierin vervullen. Dit blijkt uit de volgende bevindingen:

- Van de 12 banken publiceren slechts 7 een visie op het gebied van klimaat en beschrijven slechts 5 de noodzakelijke transitie naar een low-carbon economy.
- Banken beschrijven te beperkt de maatregelen die ze nemen of kunnen nemen om de klimaatvisie invulling te geven.
- Slechts vier banken publiceren negatieve financieringscriteria, zes banken hanteren positieve criteria. In andere gevallen ontbreken criteria of zijn ze vaag en ruim van begrip.

De stand van zaken met betrekking tot klimaat gerelateerde initiatieven is tweezijdig. Aan de ene kant is de grote verscheidenheid aan initiatieven en het grote aantal onderschrijvende banken hoopgevend. Aan de andere kant kan hier met wantrouwen naar worden gekeken. De volgende onderzoeksresultaten zijn het bewijs voor de tweezijdigheid:

- Het feit dat er zeven initiatieven uit verschillende hoeken zijn geïnitieerd geeft aan dat het onderwerp belangrijk is. Dat veel banken er aan deelnemen lijkt er op te wijzen dat de sector het onderwerp serieus nemen.
- Toch zijn er twee belangrijke redenen om te wantrouwen. Uit het onderzoek blijkt dat vooral grote banken deelnemen aan veel verschillende initiatieven. Dit zijn vaak de banken met een controversieel portfolio. Ook is er een relatie tussen het type bank en het aantal onderschreven initiatieven, over het algemeen onderschrijven investeringsbanken meer initiatieven terwijl retailbanken een uitgebreider beleid publiceren. Dit heeft waarschijnlijk te maken met het type klanten die de banken bedienen.

Enkele Nederlandse banken hebben een opvallend betere positie inzake klimaat dan het sector gemiddelde. Dit blijkt onder andere uit het beleid van de Triodos Bank en de ASN Bank. Van de grote banken hebben de Rabobank en de SNS Bank een opvallend beter beleid. Dit komt door de uitsluitingscriteria die ze hanteren. Volgens EerlijkeBankwijzer zijn de hiervoor genoemde banken de koplopers in Nederland.

“Hoe kan de ASN Bank een klimaatneutrale bank- en beleggingsportefeuille realiseren?”

Door de huidige methode te hanteren waarbij de vermeden emissies van de emissies worden afgetrokken kan de ASN Bank netto klimaatneutraal worden op verschillende manieren. In 2030 dient de CO₂-intensiteit 0 tCO₂/€mln. te bedragen. Een aantal manier waarop dit kan gebeuren zijn:

- Door het verplaatsen van geld uit de categorieën die emissies veroorzaken naar categorieën die emissies vermijden. Het verplaatsen van €1,2 mld. uit categorieën van de debetzijde in categorieën op de creditzijde van de klimaatbalans maakt de bankbalans klimaatneutraal.
- Door jaarlijks te investeren in categorieën op de creditzijde van de klimaatbalans kan de ASN Bank jaarlijks vooruitgang boeken bij het realiseren van een klimaatneutrale bankbalans. Bijvoorbeeld door de komende 17 jaar €26 mln. per jaar in Wind op land te investeren.
- Door de CO₂-intensiteit van de categorieën te verbeteren. Als in een periode van 17 jaar de energieprestatie van de woningen in de categorie Hypotheken 50% verbetert, daalt de CO₂-intensiteit van deze categorie van 103 naar 52 tCO₂/€mln. Dit resulteert in een absolute afname van 25 ktonCO₂.
- Door het aanbieden van projectfinancieringen die bijdrage aan energiebesparing. Indien dit gebeurt bij bedrijven of organisaties waarin reeds wordt geïnvesteerd, heeft dit positief resultaat op beide zijden van de klimaatbalans.

Waarschijnlijk zal de ASN Bank de komende jaren blijven groeien en dus is een dergelijke zwart-wit projectie niet realistisch. Bij het realiseren van een klimaatneutrale bank- en beleggingsportefeuille zullen verschillende manieren moeten worden toegepast om de doelstelling “verduurzamen van de maatschappij” te realiseren..

Bijlage 1 Klimaatverandering

Klimaatveranderingen van alle tijden

Om een bredere kijk op klimaatveranderingen te krijgen wordt in dit hoofdstuk de achtergrond van natuurlijke klimaatveranderingen geschetst en gekeken naar veranderingen in CO₂ concentratie en temperatuur. Nadat in paragraaf 2.1 de veranderingen van het verre verleden tot de recente geschiedenis zijn geschetst, wordt in paragraaf 2.2 de periode van 1750 tot heden beschreven. In paragraaf 2.3 zal een verwachting van het toekomstige fossiele energieverbruik worden geschetst en een overzicht van klimaatconsequenties als gevolg van een hogere concentratie CO₂.

De klimaatveranderingen in de komende decennia hebben verschillende negatieve gevolgen voor veel mensen op aarde. Instabiele weersomstandigheden, voedselonzeekerheid en overstromingen zijn daar voorbeelden van.¹² Vandaar dat er ook wel wordt gesproken over het klimaatprobleem.⁶ Waarom de klimaatveranderingen als gevolg van menselijk handelen wel als klimaatprobleem wordt gezien en veranderingen in het klimaat als gevolg van natuurlijke cycli niet, wordt later op terug gekomen.

Periodieke klimaatveranderingen

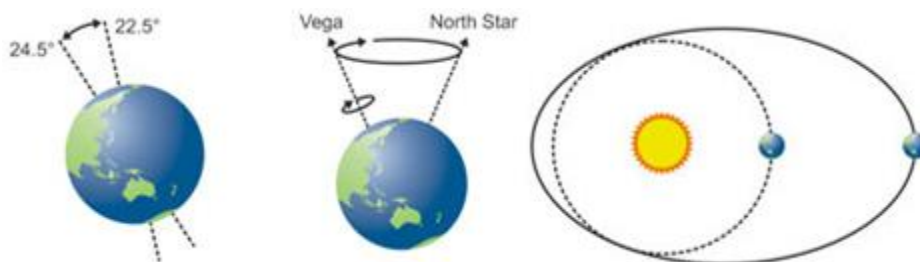
De aarde heeft een opmerkelijke gunstige ligging in het universum, het heeft de juiste afstand van de zon om een gematigde temperatuur en stabiliteit te behouden. Het broeikaseffect is sterk genoeg om de aarde op te warmen met 33°C.¹³ Gerelateerd aan de afstand van de zon zou de aarde eigenlijk een temperatuur van ongeveer gemiddeld -18 °C hebben. Vanwege het broeikaseffect is dit nu gemiddeld 15°C, perfect voor een overvloed aan leven. Er bestaat dan ook geen twijfel dat broeikasgassen, in het bijzonder CO₂ hoofdverantwoordelijke zijn voor de temperatuur en dus bepalend voor de gehele energiebalans van het planetaire systeem. Omdat deze gassen zo belangrijk zijn voor het klimaat komt de verspreiding ervan uiterst precies.

Een belangrijke karaktereigenschap van de aarde is dat veel elementen blijven circuleren. Zo zijn H₂O moleculen gedreven door energie voortdurend in beweging. Ook stikstof, zuurstof, fosfor, natrium, ijzer en calcium, zwavel en andere stoffen zijn voortdurend onderweg. Koolstof is misschien de belangrijkste cyclus van allemaal omdat het in de atmosfeer een belangrijke thermische werking heeft in de vorm van CO₂ en CH₄. Koolstof heeft door middel van feedbacksystemen de aarde voor miljoenen jaren in relatieve balans gehouden.¹⁴

Eén van de belangrijkste feedbacksystemen is de verandering in omvang van plantenmateriaal op land en in de oceaan. Als planten meer CO₂ opnemen, blijft er minder CO₂ in de atmosfeer achter waardoor het broeikaseffect afneemt. Over langere termijn is het een andere cyclus die het proces tussen CO₂ en temperatuurverandering in gang zet. De zogenaamde Milankovitch parameters die de variatie van de stand van de aardas aanduiden, zie figuur 24.¹⁵ De aardas beweegt zich namelijk over een tijd van 41.000 jaar van 22,05° naar 24,50° en terug. Omdat het noordelijk halfrond meer land bezit en door de veranderende verdeling van het zonlicht over de aarde worden bij een stand van 24,5°, de zomers relatief warmer en de winters relatief kouder. Bij 22,1° zijn de seizoenen dus milder en de zomers koeler. De instraling door de stand van de aarde ten opzichte van de zon heet 'orbital forcing'.

⁶ Onder het klimaatprobleem worden de negatieve gevolgen, maatschappelijke kosten en onzekerheden verstaand die het gevolg zijn van de opwarming van de aarde.

Er zijn nog twee Milankovitch cycli, de tolbeweging van de aardas zelf (cyclus van 26.000 jaar) en de variaties van de baan om de zon (cyclus van 100.000 tot 400.000 jaar). Als het om de invloed van deze drie planetaire cycli op de gemiddelde temperatuur op aarde gaat, blijkt deze beperkt te zijn tot minder dan 0,1° Celsius. Toch wordt deze kleine eerste temperatuursverandering als katalysator gezien van de terugkerende beweging tussen glacialen en interglacialen.¹⁶

Figuur 24 Glacial-interglacial ice core data

Bron: IPCC Fourth Assessment Report (2007), *Climate Change 2007. The Physical Science Basis*, p. 444

1.1.5 Het albedo effect en de oceaan

Als de kanteling van de aarde zijn maximum van 24,5° bereikt, dan staat een groter deel van de poolgebieden bloot aan zonnewarmte. Als gevolg daarvan neemt het ijsoppervlak af en dus ook het ijs-albedo-effect, het effect dat witte ijsmassa's de zon grotendeels reflecteren, in tegenstelling tot donkere zee waar wel 90% van de zonne-energie in opgenomen kan worden. Dit is een proces van duizenden jaren dat zichzelf stap voor stap versterkt en zo tot een ander klimaat op aarde leidt. Omgekeerd geldt dat, als de aardas in een proces van 20.000 jaar van zijn maximum- naar zijn minimum gaat (22.1°), de seizoenen milder worden. De winters zijn relatief warmer, als gevolg daarvan valt er meer sneeuw en zijn de zomers koeler. De koelere zomers vergroten de kans dat sneeuw de zomerperiode doorstaat waardoor ijs de opvolgende winter kan aangroeien. Zo nemen de witte sneeuwoppervlaktes toe en daarmee het albedo-effect. Dit koelingseffect kan tot een ijstijd leiden.

Het afkoelen van de aarde met 0,1 °C door orbital forcing wordt niet alleen door het albedo-effect versterkt maar ook door de invloed van de broeikasgassen in de atmosfeer en door de grote invloed die de oceaan daarop heeft. Het duurt wel honderden jaren voordat de gemiddelde temperatuur op aarde volledig is doorgewerkt in de diepte van de oceanen en dat heeft grote invloed op concentratie van CO₂ in de atmosfeer. De belangrijkste reden hiervoor is het feit dat water meer CO₂ op kan nemen naarmate het kouder wordt. Als het water afkoelt wordt er dus CO₂ opgenomen waarop de atmosfeer afkoelt enzovoorts.¹⁷

IPPC, The Fourth Assessment Report, The Physical Science Basis, H6 Paleoclimate.

"The widely accepted orbital theory suggest that glacial-interglacial cycles occurred in response to orbital forcing. The large response of the climate system implies a strong positive amplification of this forcing. This amplifications has very likely been influenced mainly by changes in greenhouse gas concentrations and ice sheet growth an decay..."

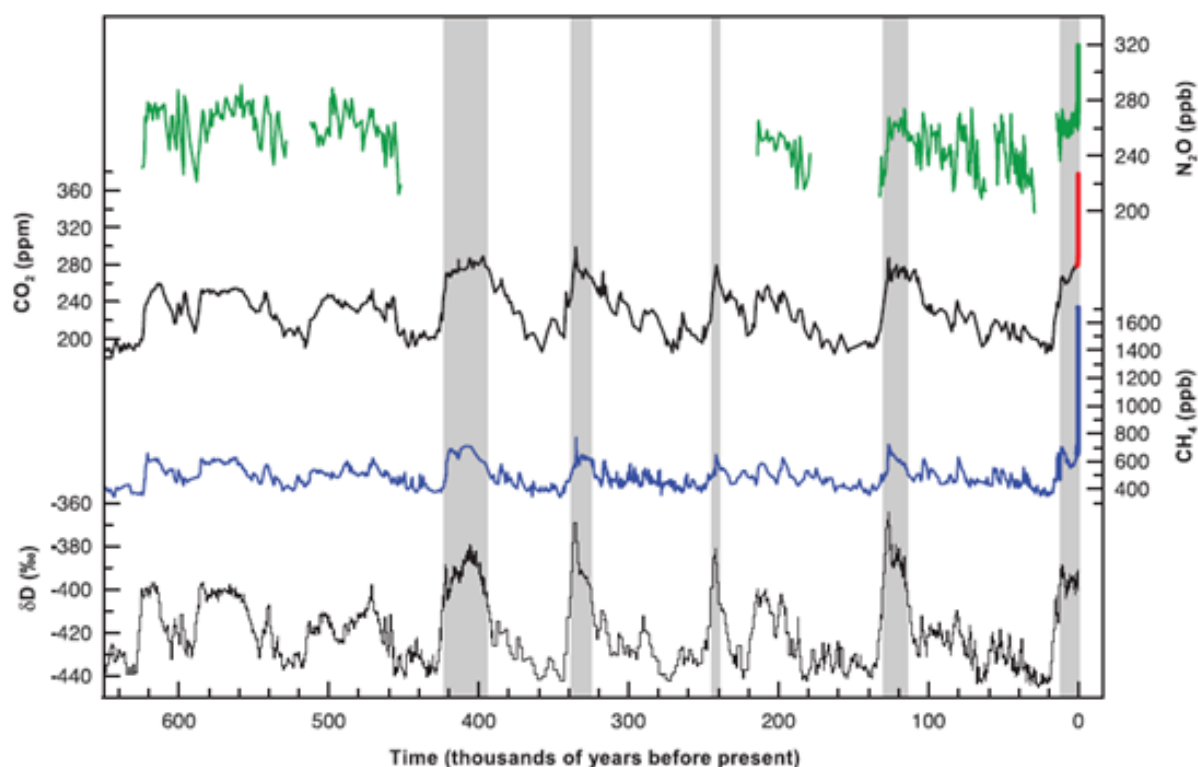
...Because the climate changes at the beginning and of ice ages take several thousand years, most of these changes are affected by a positive CO₂ feedback: that is, a small initial cooling due to the Milankovitch cycles is subsequently amplified as the CO₂ concentration falls"

Na de eerste 0,1 °C verandering door orbital forcing, wordt ruim de helft van de opvolgende temperatuursveranderingen veroorzaakt door de invloed van een veranderende concentratie broeikasgassen. Het andere deel wordt veroorzaakt door het albedo-effect. Samen kunnen deze veranderingen in duizenden jaren een initiële verandering van 0,1° versterken tot een verandering van de gemiddelde temperatuur op aarde met 6 graden.¹⁸ Namelijk het verschil tussen glaciaal en interglaciaal. De natuurlijke regel is dat wanneer de temperatuur stijgt ook het CO₂-niveau in de

atmosfeer stijgt en als de temperatuur daalt ook het CO₂-niveau daalt. Een zelfde regel is van toepassing op methaan en waterdamp.

Het is niet zo dat elke verkoeling automatisch leidt tot een ijstijd of het einde van een ijstijd. Zo kan een opwarming bijvoorbeeld verstoord worden door een vulkaanuitbarsting (stof) maar ook juist versnellen (CO₂). Ook zonnevlammen, bosbranden en andere natuurlijke invloeden hebben weerslag. Als op enig moment de opwarming of verkoeling een bepaald momentum krijgt, dan zal deze daadwerkelijk een nieuwe ijstijd of warmere perioden inluiden. Het momentum kan zelfs zo groot worden dat de klimaatverandering sterk accelereert en in een aantal decennia veranderingen ontstaan die normaal duizenden jaren in beslag nemen.

Het systeem is stabiel maar niet in evenwicht. Geologische reconstructie laten uitschieters zien in temperatuur en CO₂-concentratie over honderden duizenden jaren, maar altijd binnen grenzen. In de hieronder staande grafiek zijn de concentraties N₂O (distikstofmonoxide of lachgas), CO₂, CH₄ en deuterium in de atmosfeer over een tijdschaal van 650 duizend jaar tot heden weergegeven. De concentratie deuterium is afhankelijk van de lokale temperatuur en door middel van onderzoek in oude ijslagen en zeebodemsedimenten kan op een dergelijke wijze een temperatuurreconstructie worden gemaakt. Van grote invloed op temperatuur is CO₂ maar ook spelen CH₄ en N₂O een rol. CO₂ is het belangrijkste vanwege de hogere aanwezige atmosferische concentratie.

Figuur 25 Glacial-interglacial ice core data

Bron: IPCC Fourth Assessment Report (2007), *Climate Change 2007. The Physical Science Basis*, p.444

In het kader van gemiddelde temperatuur is CO₂ de belangrijkste factor. Belangrijk om waar te nemen is dat de concentratie CO₂ over de gehele 650 duizend jaar tot de vorige eeuw altijd binnen de bandbreedte van 180 tot 300 ppm is gebleven. Ook voor methaan is een vergelijkbare situatie waar te nemen. Binnen de bandbreedte van 120 ppm CO₂ hebben zich dus alle afwisselingen van glacialen en interglacialen plaatsgevonden. Sinds de laatste ijstijd, 10.000 jaar geleden, is de bandbreedte (tot 1750) zelfs tot 20 ppm beperkt gebleven. In figuur 25 is nog een tweede opmerkelijk feit waar te nemen: de concentraties CO₂, CH₄ en N₂O stijgen naar ongekende hoogte in de laatste fractie van de grafiek. Hierover meer in de volgende paragraaf.

Veranderingen in de periode 1750- 2012

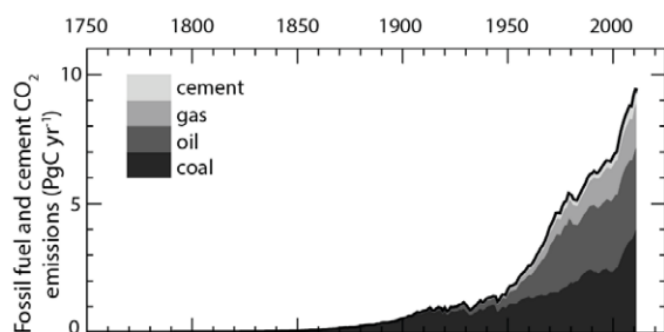
Sinds de industriële revolutie is de mens fossiele brandstoffen gaan gebruiken om meer energie vrij te maken dan voor die tijd voor handen was. Het gebruik van fossiele brandstoffen, in het begin voornamelijk steenkool en later ook olie en gas, heeft er toe geleid dat de samenlevingen konden groeien en complexer zijn geworden. De fossiele brandstoffen hebben het mede mogelijk gemaakt dat de wereldbevolking van 791 miljoen in 1750 kon groeien naar 7000 miljoen in 2012.¹⁹

Door het groeiende gebruik van fossiele brandstoffen en de noodzaak om de groeiende bevolking te voeden, werden er in de periode van 1750 tot 2012, als gevolg van het verbranden van fossiele brandstoffen en de intensivering van de landbouw, steeds meer broeikasgassen uitgestoten..

1.1.6 De menselijke factor is een feit

In het Fourth Assessment Report van het IPCC in 2007, *The Physical Science Basis*, is vastgesteld dat met een zekerheid van 100% de concentratie CO₂ in de atmosfeer is toegenomen en dat met een zekerheid van 98% de toegenomen concentratie CO₂ het gevolg is van menselijk handelen. CO₂ in de atmosfeer afkomstig van verbranding van fossiele brandstoffen heeft een andere chemische samenstelling dan de van nature aanwezige CO₂.²⁰ Hierdoor kan relatief eenvoudig worden bewezen dat het verbranden van fossiele brandstoffen een substantiële bijdrage heeft geleverd aan de huidige concentratie CO₂ in de atmosfeer.

Figuur 26 illustreert de uitstoot van CO₂ welke het is gevolg van de verbranding van kolen, olie en gas, cementproductie en affakkelen. De zwarte lijn is de totale uitstoot CO₂ over de periode vanaf de industriële revolutie tot 2010.

De natuur stoot jaarlijks honderden gigatonnen CO₂ uit, dat is dus veel meer dan de menselijke uitstoot. Echter is er een belangrijk verschil; anders dan voor de menselijke uitstoot geldt dat deze vrijwel geheel wordt gecompenseerd. De netto afwijking tussen de natuurlijke uitstoot en opname in de 10.000 jaar voor 1750 blijkt minder dan 0,1 Gt. per jaar te zijn geweest.

Figuur 26 Jaarlijkse antropogene CO₂ emissies

Bron: IPCC Fifth Assessment Report (2013), *Climate Change 2013*, p.

88

In bijlage 1 is een flowdiagram weergegeven dat is ontwikkeld in samenwerking van de ASN Bank, Ecofys en Duurzaambedrijfsleven. Het flowdiagram geeft overzichtelijk weer welke energievormen en sectoren voor de uitstoot van broeikasgassen zorgen. Van de circa 31.6 miljard ton (giga ton, gt.) CO₂ (niet te verwarren met de 48 Gt CO₂ equivalent uit de bijlage 1) die jaarlijks door de samenleving in de atmosfeer wordt gebracht, zal de op den duur de helft (15,8 gt.) in de atmosfeer achterblijven.

Vanwege dit grote netto effect heeft de mens de concentratie CO₂ in de atmosfeer laten toe nemen met ruim 40%.^{21 22}

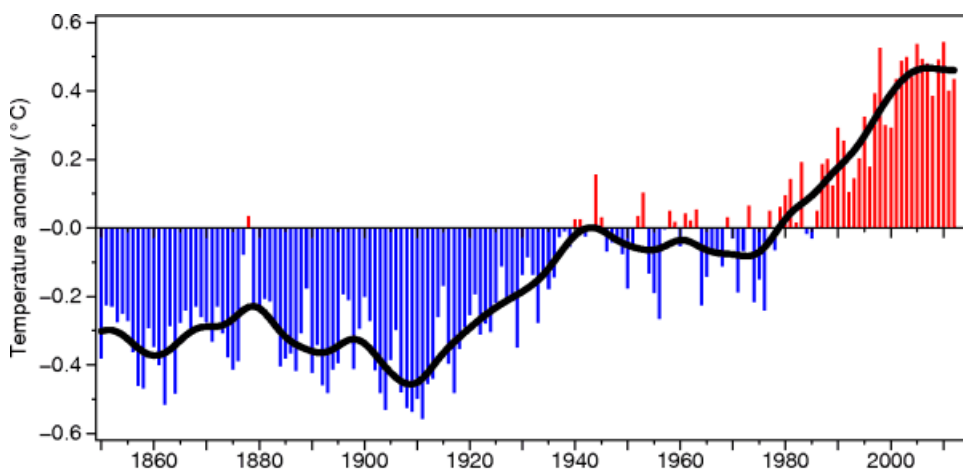
Dana Nuccitelli in: The Guardian, 16-05-2013, Climate research nearly unanimous on human causes, survey finds

"A survey of thousands of peer-reviewed papers in scientific journals has found 97.1% agreed that climate change is caused by human activity..."

...The survey considered the work of some 29,000 scientists published in 11,994 academic papers. Of the 4,000-plus papers that took a position on the causes of climate change only 0.7% or 83 of those thousands of academic articles, disputed the scientific consensus that climate change is the result of human activity, with the view of the remaining 2.2% unclear...

... The survey was the most ambitious effort to date to demonstrate the broad agreement on the causes of climate change, covering 20 years of academic publications from 1991-2011."

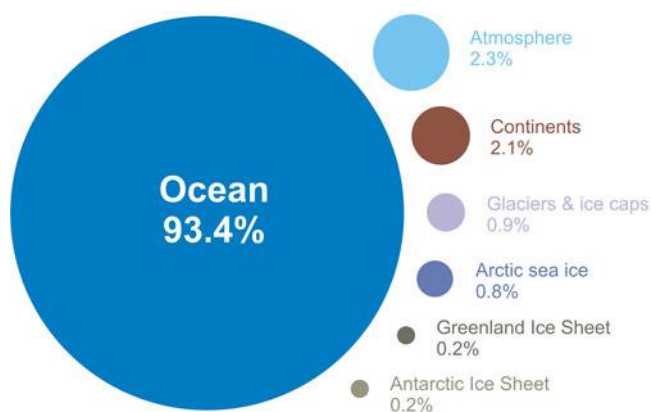
Dat CO₂ grote invloed heeft op de globale temperatuur is hiervoor beschreven. Met in achtneming van figuur 27 is een temperatuurstijging een logisch gevolg van de radicale versnelling die de CO₂-uitstoot na 1945 heeft genomen. Nieuw toegevoegde CO₂ in de atmosfeer heeft pas gemiddeld 40 jaar later gevolgen voor de temperatuurtoename, hierover in paragraaf 1.3.1 meer. Dit vertragende effect is duidelijk zichtbaar in figuur 27. De uitstoot van 1950 tot 1960 zijn oorzaak van de toenemende temperatuur in 1990 tot 2000. Omdat ook andere factoren een rol spelen, zoals de intensiteit van vulkaanactiviteiten, El Niño/La Niña en bosbranden, kan er niet gesproken worden van een zuivere parallel. Maar de relatie tussen CO₂ en een gemiddelde temperatuur is wel voldoende om een temperatuurstijging te constateren bij een toename van CO₂ in de atmosfeer over de periode 1900 tot heden.

Figuur 27 Jaarlijks gemiddelde atmosferische temperatuursafwijking 1850-2013

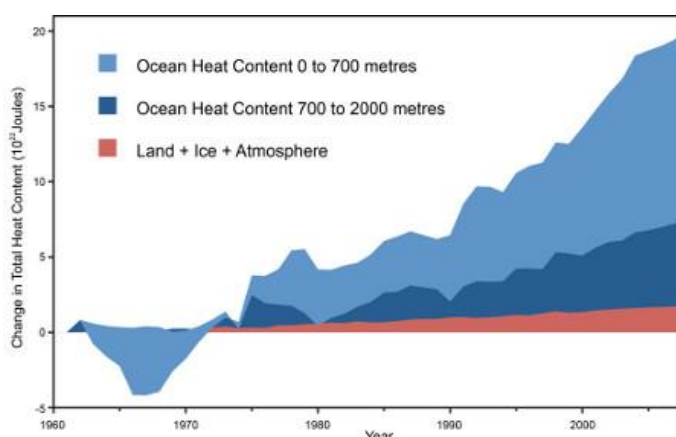
Bron: <http://www.cru.uea.ac.uk/>

Met deze temperatuurstoename is nog niet alles gezegd. Bij 'global warming', 'climate change' of 'climate disruption' wordt voornamelijk gedacht aan opwarming van de atmosfeer. Deze opwarming is echter een fractie van de wereldwijde opwarming. Meer dan 93% van de globale opwarming resulteert in een temperatuur toename van de oceaan. Dit is af te lezen in figuur 28 welke het aandeel van de verschillende aardonderdelen weergeeft. De gegevens zijn over de periode 1993 tot 2003.

Figuur 28 Verdeling opwarming aarde
Bron: <http://www.skepticalscience.com/graphics.php#g=12>

Figuur 29 geeft absolute geabsorbeerde warme energie van de categorieën van figuur 28 weer. Het argument van klimaat sceptici dat de toename in opwarming de laatste jaren afneemt is onjuist. De globale gemiddelde opwarming, inclusief de zeeën, neemt in versnellende mate toe en zal niet afnemen totdat het gebruik van fossiele brandstoffen en de daarbij behorende emissies wordt afgebouwd. Duidelijk is te zien dat de geabsorbeerde warmte energie in de atmosfeer een fractie van de totaal geabsorbeerde warmte energie betreft.

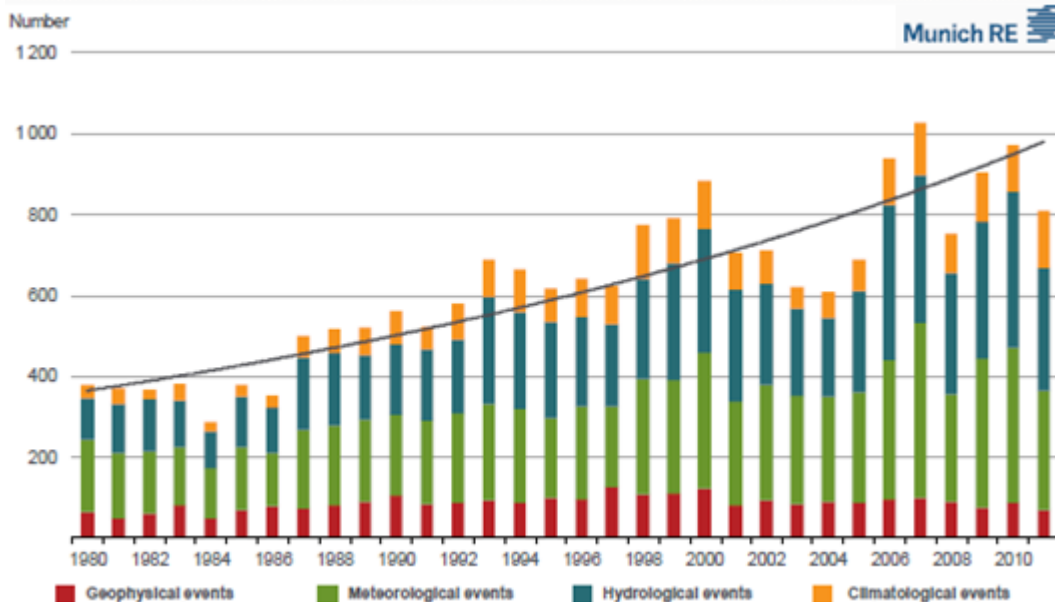

Figuur 29 Warmte opname per categorie
Bron: <http://www.guardian.co.uk/environment/climate-consensus-97-per-cent/2013/jun/24/global-warming-pause-button>

Veranderende omstandigheden

In de laatste 100 jaar (waarin de concentratie van 303 ppm naar 400 ppm steeg) is de gemiddelde temperatuur 0,8°C toegenomen waarvan 60% van deze opwarming (0,5°) in laatste 30 jaar is ontstaan.²³ Gemiddeld wil zeggen, dat sommige delen op aarde meer zijn opgewarmd en andere delen minder. Zo warmt het noordelijk halfrond sneller op dan het zuidelijke vanwege de aanwezigheid van meer landoppervlak. Als vuistregel geldt dat de opwarming op de polen 3 maal sneller gaat vergeleken met de opwarming rond de evenaar en 2 maal sneller dan de gemiddelde opwarming.

De wereldwijde temperatuurstijging zoals hierboven is besproken uit zich in heel verschillende zaken. Door een toename in de atmosferische temperatuur neemt de omvang van landijs af en ontdooien permafrost gebieden. Zo neemt ook de hoeveelheid van zee-ijs af als gevolg van een opwarmende zee-temperatuur. De zee en de atmosfeer bevatten meer energie als voorheen en dat heeft klimatologische gevolgen.²⁴ De huidige weerpatronen zijn ten opzichte van voorheen extremer en zullen bij doorzettende opwarming vaker en in nog extremer mate voorkomen. Het bewijs hiervan is een combinatie van de CO₂ en temperatuur weergegeven in figuur 26 en 27 en figuur 30 die het aantal geofysische, meteorologische-, hydrologische- en klimatologische rampen weergeeft.

Figuur 30 Natuurrampen wereldwijd 1980-2011

Bron: http://www.skepticalscience.com/A-Sunburnt_Country.html

Het gaat om weerextremen als:

- Langere en extremere droogte
- Intensievere neerslag
- Verhoogde kans op- en sterkere stormen

met mogelijke gevolgen als:

- Misoogsten, bosbranden, verwoestijning
- Misoogsten, overstromingen, erosie, schade
- Misoogsten, overstromingen, schade

De weerextremen hebben veel invloed op de hedendaagse maatschappij.²⁵ Bovengenoemde weerextremen lijden niet alleen tot economische verliezen, maar veroorzaken ook veel menselijke slachtoffers. World Watch Institute heeft een rapport uitgebracht over natuurrampen in 2012.²⁶ Enkele interessante bevindingen zijn:

- Er waren in 2012 wereldwijd 905 weegerelateerde natuurrampen, dit was 93% van het totaal aantal natuurrampen. De verliezen bedroegen \$170 mld. Hiermee was 2012 een gemiddeld jaar.
- Van alle natuurrampen waren 45% stormen (meteorological), 36% overstromingen (hydrological), 12% hitte, droogte, kou en bosbranden (climatological) en 7% aardbevingen en vulkaan uitbarstingen (geophysical).
- 2012 heeft beneden gemiddeld natuurrampgerelateerde doden per jaar, namelijk 9.600 doden waarvan 93% als gevolg van weegerelateerde rampen. Gemiddeld zijn dit er 106.000.
- Orkaan Sandy, de zomerdroogte en enkele stormen in 2012 zorgde al voor \$100 mld. verlies in de USA, \$58 mld. wordt door de verzekeringsmaatschappijen betaald.
- 15% van de natuurrampen deed zich voor in Europa, voornamelijk het zuiden van Europa werd getroffen door droogte, verlies: \$3,8 mld.

Deze weerextremen hebben niet alleen een negatieve invloed op de maatschappij maar ook de biodiversiteit heeft te leiden onder de snelle veranderingen. Veranderende weerpatronen zijn een belangrijke reden. Maar er zijn meer oorzaken. Zoals bijvoorbeeld ontbossing, vervuiling, verstedelijking, introductie van exoten en nog enkele andere oorzaken. Deze bedreigen hebben er voor gezorgd dat op dit moment op zijn minst 23.000 diersoorten met uitsterven worden bedreigd. Sinds 1970 is 30% van de gewervelde soorten is uitgestorven.²⁷

Bij de klimaatveranderingen als gevolg van menselijke aanwezigheid ten opzichte van de klimaatveranderingen als gevolg van natuurlijke oorzaken, zijn twee zaken opmerkelijk en alarmerend. Als eerste, zoals de grafiek in paragraaf 2.1 toont, is de toegenomen concentratie waar het nu om gaat van een andere schaal dan de afgelopen 650 duizend jaar. Als tweede, de snelheid waarmee de opwarming plaatsvindt is in de laatste 650 duizend jaar niet eerder voorgekomen.

IPPC, The Fourth Assessment Report, The Physical Science Basis, H7 Couplings Between Changes in the Climate System and Biochemistry.

"The concentration of CO₂ is now 379 ppm. The recent rate of change is dramatical and unprecedented; increases in CO₂ never exceeded 30 ppm in 1.000 years – yet now CO₂ has risen by 30 ppm in just the last 17 years... The natural carbon cycle cannot explain the observed atmospheric increase."

De situatie is zich niet aan het verbeteren. Er wordt tot op heden meer en sneller CO₂ uitgestoten en de gemiddelde temperatuur is tot op heden nog steeds aan het stijgen.

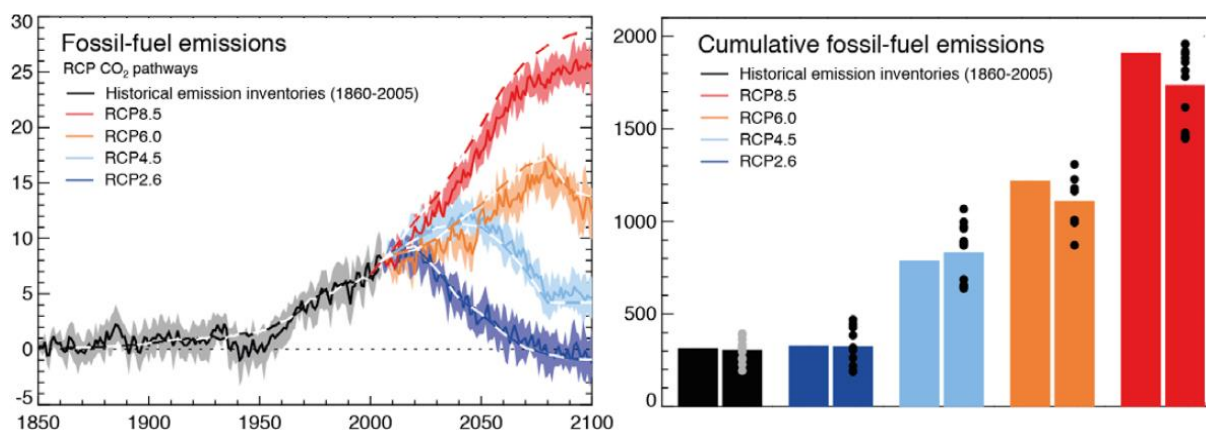
1.1.7 De broeikas-tsunami van de 21e eeuw

Het weerbeeld nu en het huidige smelten van de Noordpool is het gevolg van de CO₂-emissies decennia geleden. De gevolgen van de emissies van nu zullen pas over enkele decennia zichtbaar worden. Het duurt ongeveer 30 tot 50 jaar (gem. 40 jaar) voordat de gemiddelde temperatuur van de atmosfeer en het aardoppervlak is toegenomen na een verhoging van de concentratie CO₂ in de atmosfeer.²⁸

Het huidige smelten van de Noordpool is daarmee het gevolg van de CO₂-emissies die hebben plaatsgevonden in de periode van voor 1970. Wat de gevolgen zijn van de CO₂-emissies van de jaren '80, '90, 2000 en 2010 zal zichtbaar worden in de jaren 2020, 2030, 2040 en 2050.

Terug naar de periode van voor de menselijke emissies. Koude en warme perioden werden ingezet door een marginale verandering van 0,1 °C als gevolg van veranderingen in de Milankovitch cyclus. De huidige concentratie CO₂ betreft 400 ppm wat zal resulteren in ongeveer 1,7 °C opwarming. Dat betekent dat er ten opzichte van nu (0,8 °C) er de komende 40 jaar een verdubbeling zal plaatsvinden. Dit is een behoorlijke andere schaal dan de 0,1 °C veroorzaakt door de Milankovitch cyclus!

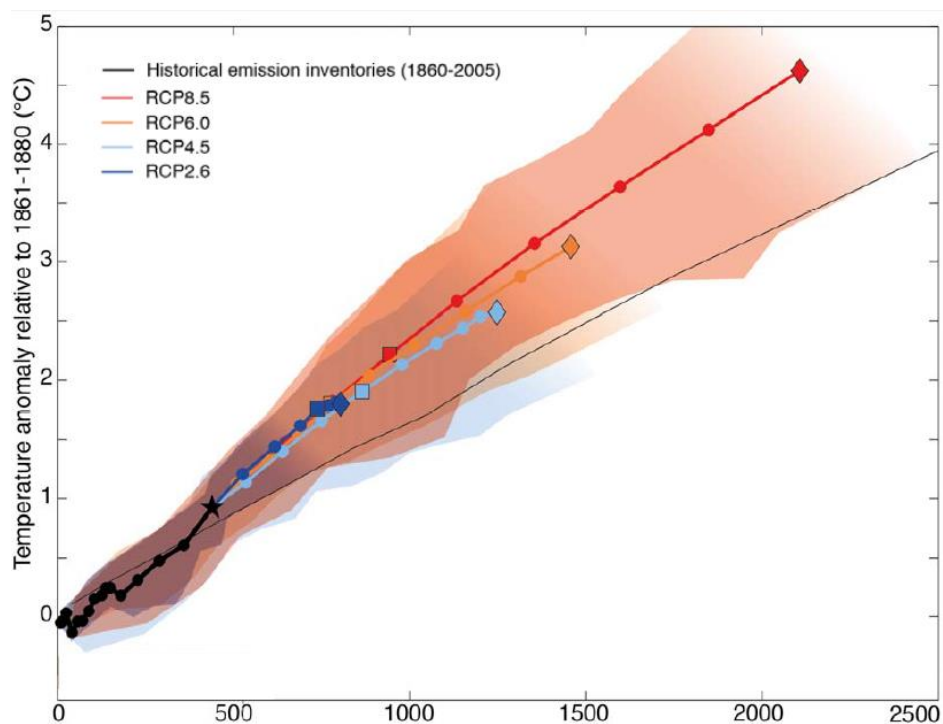
Maar hoe ziet de 21e eeuw er uit, en wat kan daarna worden verwacht? Dat zijn lastige vragen omdat er veel factoren een rol spelen, zoals bijvoorbeeld technologische ontwikkeling, genetisch gemodificeerde gewassen, groei van de wereldbevolking, de wereldwijde uitstoot van CO₂ in de komende decennia en het moment wanneer een 'carbon-neutral-economy' wordt bereikt. Figuur 31 toont verschillende, door het IPCC opgestelde scenario's.

Figuur 31 Links, scenario's jaarlijkse CO₂ uitstoot van gebruik fossiel brandstoffen tot 2100 in miljarden tonnen. Rechts, scenario's cumulatieve CO₂ uitstoot van gebruik fossiel brandstoffen tot 2100 in miljarden tonnen.

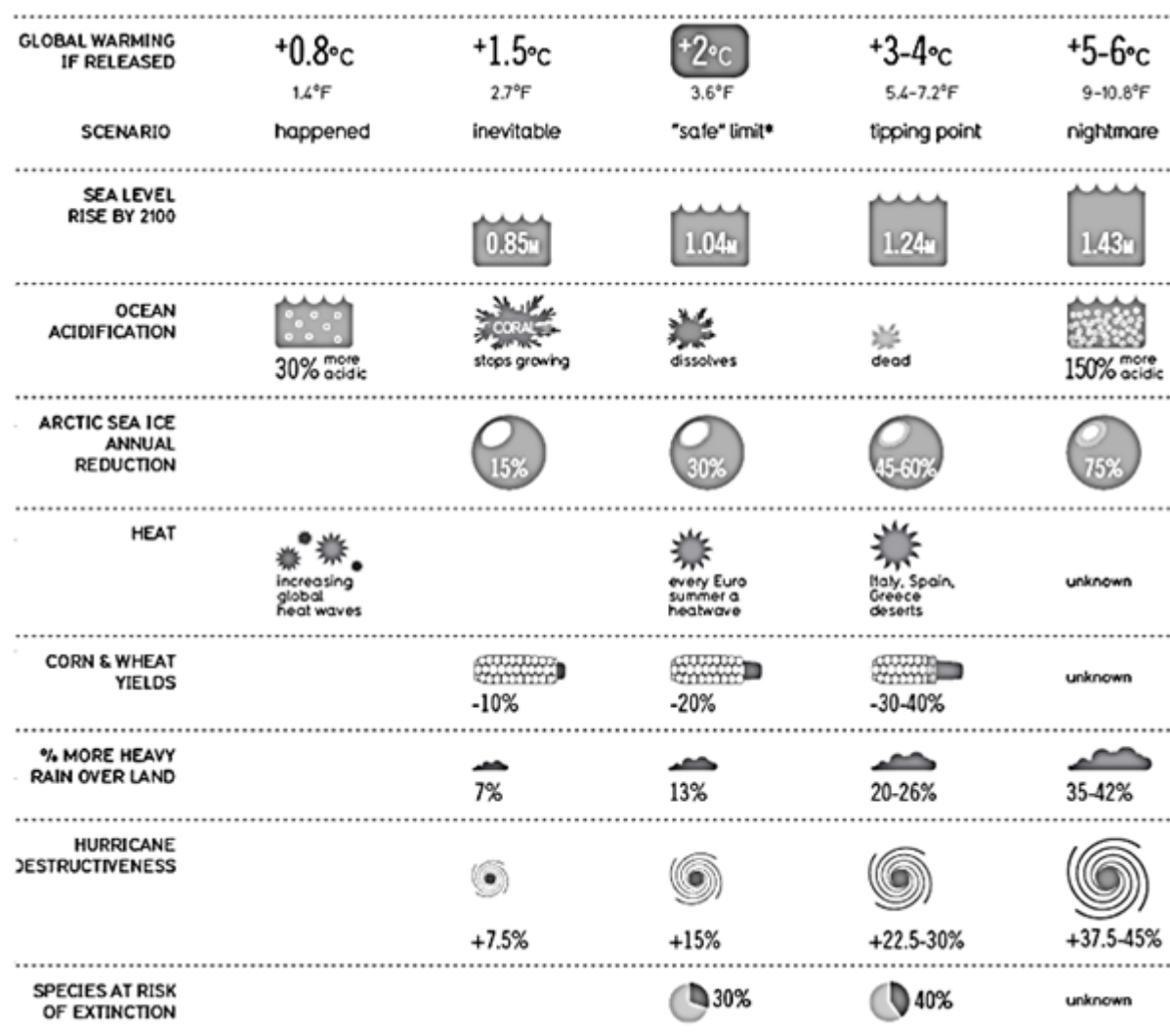
Bron: IPCC Fifth Assessment Report (2013), Climate Change 2013, p. 115

Wat de uitstoot van CO₂ in bovenstaande scenario's betekent voor de temperatuurontwikkeling is in figuur 32 weergegeven. De uitstoot van CO₂ in de scenario's in bovenstaande figuren corresponderen met de temperatuurscenario's in figuur 32.

Figuur 32 Cumulatieve total menselijk CO₂ uitstoot vanaf 1850 in miljarden tonnen
Bron: IPCC Fifth Assessment Report (2013), Climate Change 2013, p. 119

De CO₂-uitstoot in 2012 was 31,6 Gt en is nog altijd groeiende. Het is niet verbazingwekkend dat met het huidige (overheids)beleid de verwachting 3,6 tot 5,3 graden opwarming betreft.²⁹ Veel wetenschappers maken zich ernstige zorgen en verwachten een progressiever beleid van de overheid. De 'business as usual case' is voor veel wetenschappers en andere mensen geen aanvaardbare situatie meer.³⁰ Zo heeft The Guardian bijvoorbeeld een overzicht opgesteld van de gevolgen bij bepaalde temperatuurstijging. Hierbij moet vermeld worden dat de rapporten die hier gebruikt zijn, relatief oude rapporten zijn (IPPC 2007) met conservatieve aannames. Gezien de berichten in de laatste jaren kan gesteld worden dat de gevolgen in alle waarschijnlijkheid eerder groter (negatiever) zijn dan kleiner. In figuur 33 het effectenoverzicht opgesteld door The Guardian.

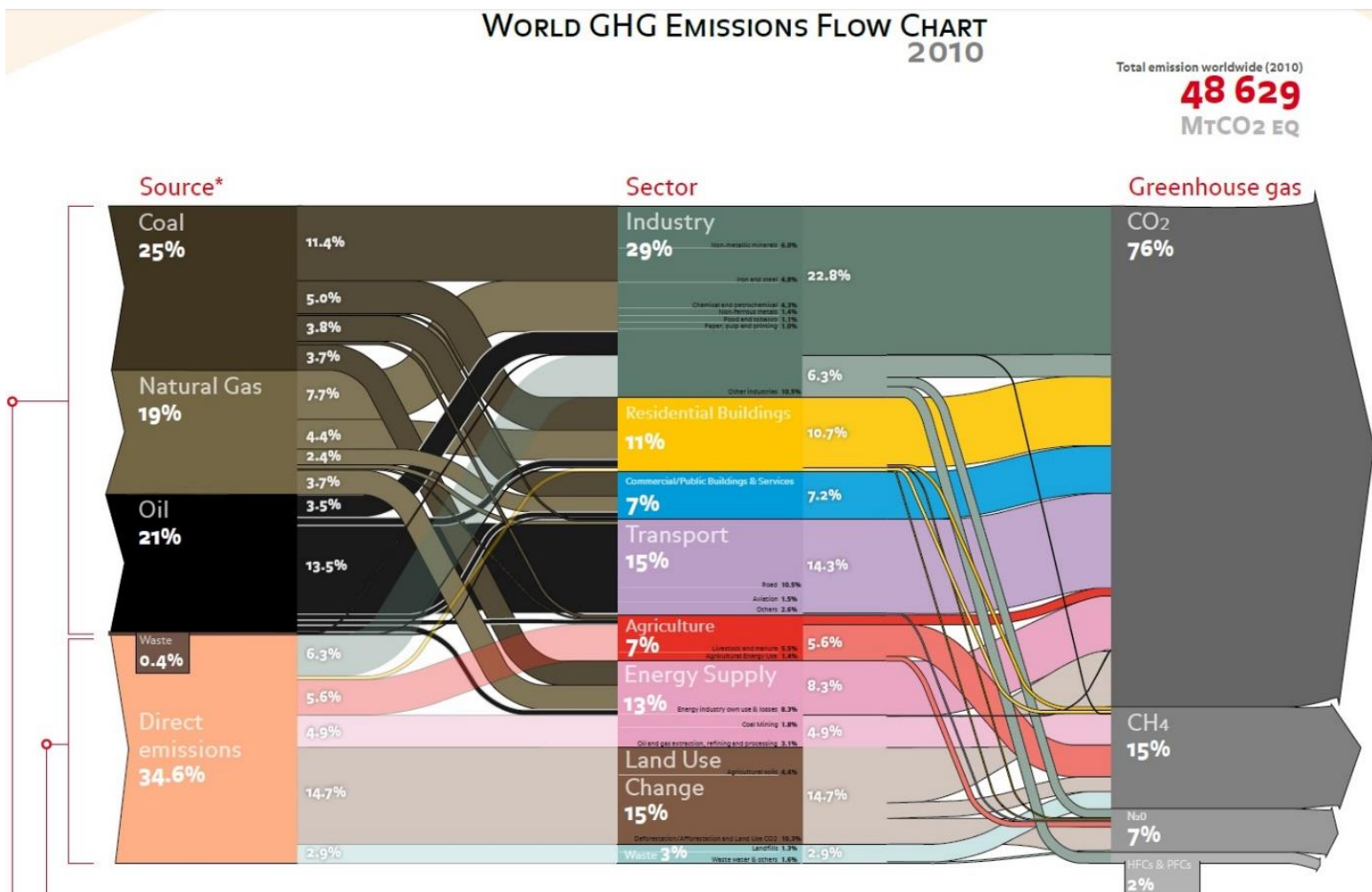
Figuur 33 Overzicht gevolgen opwarming aarde

Bron: <http://www.theguardian.com/news/datablog/2012/dec/07/carbon-dioxide-doha-information-beautiful>

Omdat er van CO₂-uitstoot reductie nog geen sprake is, zal de temperatuurstijging in hoge mate bepaald worden door het moment waarop de CO₂ uitstoot zijn maximum zal bereiken. Hoe eerder dat maximum bereikt wordt, hoe eerder de reductie zal plaatsvinden en hoe meer beheersbaar de temperatuurstijging zal zijn. Het is zaak om te voorkomen dat de accumulatie van CO₂ in de atmosfeer ertoe leidt dat de temperatuur zo snel verandert en zo hoog wordt, dat het klimaatveranderingsproces accelereert en het klimaat in een periode van decennia veranderingen ondergaat die normaliter eeuwen of zelfs millennia in beslag nemen. Op een dergelijke abrupte verandering van het klimaat kan noch de natuur noch de mensheid zich instellen en een dergelijke acceleratie leidt dus tot een gevaarlijke situatie voor beiden.³¹

Voor de komende eeuw en waarschijnlijk enkele eeuwen daarna zal het klimaat een steeds minder stabiele factor zijn. Het stabiele klimaat waarmee mens en natuur een balans hebben gevonden, met zo nu en dan een extreme uitschieter, lijkt verloren. Het klimaat zal steeds meer een instabiele factor zijn waarin weerextremen juist veelvuldig voorkomen, met grote versturende impact op de mens en de natuur.

Het is van groot belang om de samenleving voor te bereiden op wat ons de komende decennia te wachten staat. Het zal kapitaal vergen om mitigerende en adaptieve maatregelen te ontwikkelen en te realiseren. Overheden alleen hebben hiervoor onvoldoende financiële middelen, wat betekent dat ook de financiële markt een significante bijdrage zal moeten leveren. Het herkapitaliseren van portefeuilles vormt een uitdaging, omdat veel activa de komende decennia vervroegd afgeschreven moet worden als gevolg van een extremer klimaat. Over de rol van de financiële sector in het volgende hoofdstuk meer.

* Greenhouse gases can arise from two sources

DIRECT EMISSIONS (EXAMPLES)

Sector: Agricultural
Cows and other livestock emit tons of methane (CH₄) by passing gas each day.

Sector: Land Use Change
Cutting down trees for logging or agriculture releases CO₂ stored in the biomass.

Sector: Waste
Organic matter in landfills emits tons of methane each year.

FOSSIL FUEL RELATED EMISSIONS

Burning fossil fuels (coal, natural gas and oil) in industry, residential sector, commercial & public sector, transport and energy supply.

ASN BANK

ECOFYS

ANALYSIS BY ECOFYS. ALL THE DATA ARE FOR 2010.
THE GLOBAL ESTIMATE OF 48 629 MtCO₂ EQUIVALENT RESULTS FROM ADDING UP ALL CALCULATED DATA ON SECTOR LEVEL.
ALL PERCENTAGES RELATE TO THE TOTAL EMISSION WORLDWIDE. THE DATA FOR LAND USE CHANGE ARE SUBJECT TO SIGNIFICANT UNCERTAINTIES.
THIS CHART IS INSPIRED BY A PREVIOUS CHART OF WRI, 2005
THE FOLLOWING SOURCES WERE USED:
IEA, 2012, CO₂ EMISSIONS DATABASE
JOINT RESEARCH CENTRE, EUROPEAN COMMISSION, 2011, GLOBAL EMISSIONS EDGAR V4.2, AVAILABLE AT [HTTP://EDGAR.JRC.EC.EUROPA.EU/OVERVIEW.PHP?v=42](http://edgar.jrc.ec.europa.eu/overview.php?v=42)
CDIAC, 2012, PRELIMINARY CO₂ EMISSIONS 2011, AVAILABLE AT [HTTP://CDIAC.ORNL.GOV/FTP/TRENDS/EMISSIONS/](http://cdiac.ornl.gov/ftp/trends/emissions/)
IEA, 2012, ENERGY BALANCES
GLOBAL CARBON PROJECT, 2012, DATA AVAILABLE AT [HTTP://WWW.GLOBALCARBONPROJECT.ORG/CARBONBUDGET/12/DATA.HTM](http://www.globalcarbonproject.org/carbonbudget/12/data.htm)

Bijlage 2 Relatie tot de financiële sector

De financiële sector en een hardnekkige voorkeur voor fossiel

Voor steeds meer mensen is het reeds duidelijk dat de grote hoeveelheid CO₂ uitstoot zorgt voor de klimaatveranderingen waar eerder over werd gesproken. Maar de meeste mensen staan niet stil bij het feit dat hun bank, hun pensioenfonds en hun spaar- of beleggingsrekening bijdraagt aan deze CO₂-uitstoot. De financiële instellingen beleggen en investeren namelijk miljarden in de mijnbouw, transport en elektriciteitsopwekking uit kolen, olie en gas. Deze activiteiten resulteren in de uitstoot van gigantische hoeveelheden CO₂.

Banken spelen een belangrijke rol in het beschikbaar stellen van financiële bronnen voor economische activiteiten. Grote infrastructurele projecten en kapitaalinvesteringen kunnen vaak niet zonder de steun van grote banken gerealiseerd worden. Deze projecten zijn vaak operationeel voor decennia en de investeringskeuzen van de bankensector van vandaag kunnen een enorme en blijvende impact hebben om de globale CO₂ doelstellingen te behalen en gevaarlijke klimaatveranderingen te bedwingen. Dit geeft banken een speciale rol bij het katalyseren van de nodige verandering naar een koolstofneutrale economie.³²

Momenteel heeft klimaatimpact minimale of geen invloed op de keuze van de portofolio van banken. Banken steunen van oudsher de gevestigde industrie en aanverwante technologie en die hebben grote invloed op het klimaat. Daarnaast heeft schaalvoordeel tot grootschalige en kapitaalintensieve projecten geleid met als gevolg nog meer CO₂-intensieve activiteiten. Kolencentrales en (onconventionele) olie- en gasexploitatie hebben toegang tot de kapitaalmarkt en commerciële banken financieren een significant aandeel van deze investeringen, met als gevolg dat enkele banken indirect meer CO₂ uitstoten dan gehele landen.³³

WIE BETAALT DE KLIMAATVERANDERINGEN?

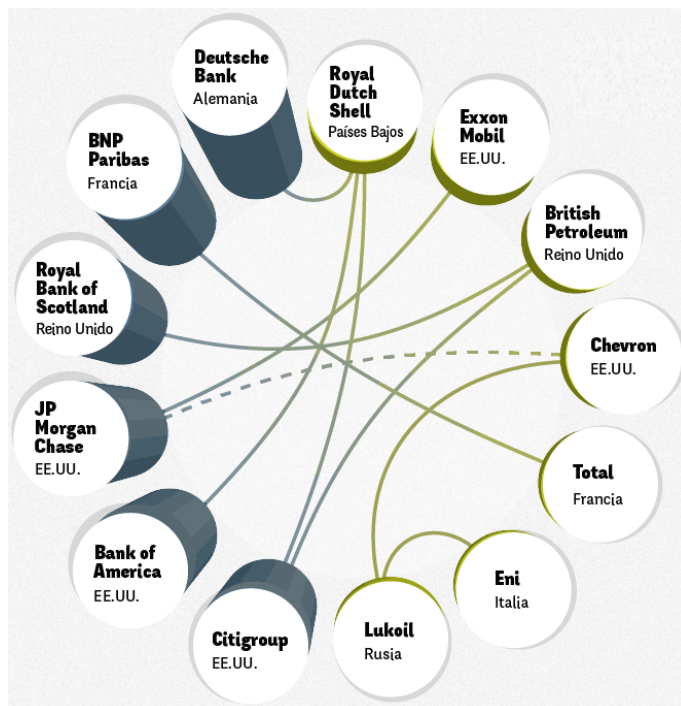
Het Nederlandse onderzoeksbureau Profundo heeft in opdracht van de NGO BankTrack in 2011 onderzoek gedaan naar de financieringen van banken richting de kolenindustrie. Het rapport *Bankrolling Climate Change - A Look into the Portfolios of the World's Largest Banks* komt met duidelijke cijfers. De centrale hoofdvraag luidt als volgt "Who is financing climate change?" Het rapport gaat uit van de stelling dat de emissies als gevolg van het gebruik van kolen, 80% van de oorzaak van globale opwarming betreft.³⁴ Daarom heeft Profundo de 31 belangrijkste kolen- en mijnbouwbedrijven, 40 producenten van kolenelektriciteit en 1405 transacties van 93 banken onderzocht. Een aantal belangrijke conclusie zijn:

- 93 banken hebben in de periode 1995-2010, €232 miljard in kolen geïnvesteerd;
- sinds 1995 tot 2010 is de hoeveelheid financiering voor kolen structureel opgelopen en is bijna verdubbeld.

Deze ontwikkeling is niet bijzonder gezien de omstandigheden waarin banken zich de laatste decennia bevinden. Het gevolg van traditioneel bestuur en het streven naar winstmaximalisatie heeft geleid tot een (financiële) markt met sterke voorkeur voor de fossiele sector. De bankensector is meegegroeid met de groei van de multinationals en zo is er een enorm bancaire kapitaal geïnvesteerd in enkele megamultinationals die na de overnamestrijd van afgelopen decennia zijn overgebleven. Als gevolg daarvan zijn banken afhankelijk geworden van een klein groepje multinationals en deze bedrijven moeten koste wat kost succesvol zijn. Lukt dat niet, dan krijgt de financiële sector een enorme strop te verwerken, met alle maatschappelijke gevolgen van dien. Elke nieuwe wet- of regelgeving die de (internationale) politiek voor ogen mocht hebben en een bedreiging vormt voor de terugbetaling van de investeringen die banken in de fossiele sector hebben, zal ook vanuit de bancaire multinationals bestreden worden.

Om deze verwevenheid van belangen aan te duiden is de infographic hiernaast van het Transnational Institute gebruikt. TNI heeft in januari 2013 onderzoek gedaan en het rapport *Dirty Money, web of fossil fuels and banks* gepubliceerd. De infographic hiernaast is een grafische weergave van een deel van dit onderzoek. Deze laat duidelijk zien dat de deze banken en fossiele energiebedrijven bestuurlijk verweven zijn.

Als het op belangen aankomt betekent het dat multinationals op dergelijke manieren meer economische en politieke macht kunnen uitoefenen. Zo zijn multinationals en bepaalde sectoren machtiger geworden dan de meeste landen en hebben een onevenredige grote invloed op het democratisch besluitvormingsproces.³⁵ Dit is overigens een probleem dat zich bij meer sectoren in de samenleving voordoet. Daarentegen is de energiesector de sector waar de grootste economische en politieke belangen mee gemoeid zijn. Om een voorbeeld te noemen, in 2013 is er in Washington door de financiële sector en de energiesector samen \$840 miljoen aan lobbyactiviteiten uitgegeven.³⁶ Onderstaande tekstbox bevat stukken uit een relevant artikel.³⁷

Figuur 34 Menging bestuur financiële sector en energie sector
Bron: <http://www.tni.org/es/report/estado-del-poder-2013>

Damian Carrington in: The Guardian, 19-05-2013, Tar sands exploitation would mean game over for climate, warns leading scientist

Major international oil companies are buying off governments, according to the world's most prominent climate scientist, Prof James Hansen. During a visit to London, he accused the Canadian government of acting as the industry's tar sands salesman and "holding a club" over the UK and European nations to accept its "dirty" oil.

"To leave our children with a manageable situation, we need to leave the unconventional fuel in the ground," he said. Canada's ministers were "acting as salesmen for those people who will gain from the profits of that industry," he said. "But I don't think they are looking after the rights and wellbeing of the population as a whole"

"The thing we are facing overall is that the fossil fuel industry has so much money that they are buying off governments," Hansen said. "Our democracies are seriously handicapped by the money that is driving decisions in Washington and other capitals."

MARKTFALEN

De klimaatcrisis is een klassiek voorbeeld van het marktfalen en misschien wel de grootste en breedste ooit.³⁸ Marktfalen kan worden gezien in een scenario waarbij het nastreven van eigenbelang leidt tot niet efficiënte ontwikkelingen en moet dus vanuit maatschappelijk oogpunt worden verbeterd. De theoretisch 'perfecte markt' dient aan enkele vereisten te voldoen. Belangrijke voorwaarden in de theorie zijn onder andere: volledige mededinging, volledige informatie voor iedereen, geen toegangs- en uittredingsbarrières en geen transactiekosten. In het geval van de energiemarkt worden grote externe effecten niet opgenomen in de productieprijs wat resulteert in een suboptimale markt.³⁹

Gekeken naar de klimaatproblematiek in het kader van marktfalen kan gezegd worden dat het marktmechanisme zich niet leent voor een goed gecoördineerde en decennialang durend maatschappelijk proces wat betreft een energietransitie. De energiesector en haar activiteiten kunnen nagenoeg als plutocratie worden beschouwd waarbij het eigen gewin of gewin van de aandeelhouders centraal staat. Het pakket waarin de energiesector zich nu begeeft is gezien de situatie zeer teleurstellend.

Een hoge olieprijs vormt geenszins een garantie voor een afnemende vraag. Er zijn namelijk nauwelijks alternatieven voorhanden en daarbij wordt olie met miljarden gesubsidieerd (zie paragraaf 2.1). Momenteel worden conventionele bronnen geruild voor onconventionele bronnen welke nog meer broeikasgassen uitstoten. De prijs wordt kunstmatig hoog gehouden terwijl externaliteiten nauwelijks in de kostprijs worden meegenomen. Er wordt intensief gelobbyd bij politiek, bedrijfsleven, semioverheid en kennisinstellingen.

De *business as usual* case zal er niet in slagen de impact van banken op het klimaat drastisch te veranderen zolang de enorme kosten van klimaatveranderingen niet worden geïnternaliseerd in de kostprijs van fossiele energie. De oliegeïnternaliseerde kosten zijn niet of nauwelijks verdisconteerd in de kostprijs en worden dus afgewenteld op de samenleving. Juist om die reden kan de markt niet het mechanisme zijn dat de klimaatproblematiek gaat oplossen.

Climate change is the greatest market failure the world has ever seen, and it interacts with other market imperfections. Three elements of policy are required for an effective global response. The first is the pricing of carbon, implemented through tax, trading or regulation. The second is policy to support innovation and the deployment of low-carbon technologies. And the third is action to remove barriers to energy efficiency, and to inform, educate and persuade individuals about what they can do to respond to climate change.

- Stern Review on the Economics of Climate Change 2006

Er wordt wereldwijd al jaren gepleit voor een zogenaamde 'carbon tax'.⁴⁰ Een belasting op het uitstoten van koolstof zodat koolstof intensieve industrieën worden ontmoedigd en innovatie zal worden gestimuleerd. Dit zal naar verwachting duizenden banen creëren en de omschakeling naar een 'low carbon economy' dichterbij brengen. Deze 'carbon tax' wordt echter vanuit de koolstof intensieve industrie en landen met een grote hoeveelheid fossiele energiereserves bestreden. Het georganiseerde debat hierover is wederom uitgesteld en wordt bewaard voor het United Nations Framework Convention on Climate Change 2014 (COP20). Een ware overwinning voor de energiesector als bedacht wordt dat de 'carbon tax' al voor 2006 was uitgewerkt en doorgetrokken.

Veranderingen, een rol voor de overheid?

In augustus 2008 heeft de olieprijs een record hoogte van \$148 per vat bereikt. Hierop volgde een economische recessie. Onze samenleving is namelijk volledig ingericht op olie en de wereldwijde distributie van goederen die door olie mogelijk wordt gemaakt. Een hoge olieprijs en hoge prijsvolatiliteit leiden tot oplopende inflatie, rentestijging, toenemende monetaire instabiliteit en meer brandstofsubsidies.⁴¹ Terwijl een centrale bank in recessietijd de rente wil verlagen om consumptie te stimuleren wil zij tegelijk tijd de rente verhogen om de hoge olieprijs te temperen, een hoge rente remt ten slotte de economische groei en dus een stijgende olieprijs.

Een hoge olieprijs leidt dus niet alleen tot hogere rentelasten maar dwingt de overheid tevens tot het subsidiëren van olie om alle elementaire producten betaalbaar te houden. Kunstmest voor de landbouw, brandstof voor transport, kolen voor elektriciteit, subsidies voor het ontginnen van moeilijk winbare energievoorraden zijn daar voorbeelden van.⁴²

Staten verarmen zodra de olieprijs hoog is, maar ze hebben geen keuze. Omdat er geen alternatieve brandstoffen zijn en omdat economieën moeten blijven draaien, mogen brandstofprijzen niet te hoog worden, anders loopt de economie vast. Dat willen staten niet en dus wordt er gesubsidieerd om de prijs van brandstoffen binnen acceptabele marges te houden. Voor velen zal het een verrassing zijn, maar olie is nog steeds de grootste subsidietrekker in de wereld.⁴³

Overheden hebben op de financiële crisis van 2008 gereageerd met het beschikbaar stellen van enorme hoeveelheden publiek geld om de bankensector overeind te houden. Veel van deze banken zijn nu in het bezit van de belastingbetaler. Dat geldt ook voor Nederland met SNS Reaal en de ABN AMRO, waarbij niet vergeten mag worden de grootste financiële reddingsoperatie uit de Nederlandse geschiedenis, namelijk die van de ING Bank. Het publieke belang in deze banken zou kunnen zorgen voor een hogere mate van verantwoordelijkheid en in sommige gevallen (SNS Reaal, ABN AMRO) zelfs de wettelijke plicht om er voor te zorgen dat zij het algemeen belang dienen of op zijn minst de 'beste' uit de sector zijn.

Aangezien westerse staten verarmen bij een hoge olieprijs en de speciale rol die de overheid heeft in de financiële sector, zouden juist overheden het voortouw kunnen nemen bij ambitieuze emissiedoelstellingen en de implementatie van de benodigde wetsvoorstellen om deze doelstellingen te realiseren. Vooralsnog wil een visionair beleid niet van de grond komen in de westerse democratieën die beïnvloed worden door multinationals en een conservatief nationalistische publieke opinie, gevoed door de nog steeds aanhoudende systeemcrisis.⁴⁴

Het IEA heeft voor 2011 berekend dat er door overheden een bedrag van \$523 mld. aan directe subsidie is verstrekt aan fossiele brandstoffen. Hernieuwbare energie kreeg het zelfde jaar \$88 mld aan directe subsidie.

Er zijn twee vormen van steun, directe en indirecte subsidie (*pre-tax* en *post-tax*). De indirecte subsidie in de vorm van belastingvoordeel, ontheffingen en overheidsgaranties bedragen veel meer, Wereldwijd \$1.900 mld.

Voor Nederland was in 2010 de fossiel subsidie **€5,6** mld. volgens onderzoek van CE Delft en Ecofys. De subsidie voor hernieuwbare energie bedroeg 1,3 mld.

- Volgens het IEA is in 2011 voor elke \$1 steun aan hernieuwbare energie \$6 steun aan koolstof intensieve brandstof besteed.

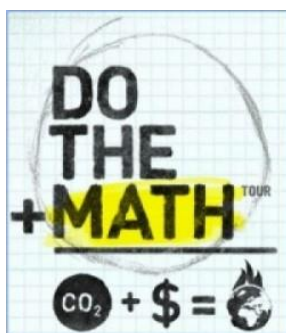
- Volgens het Overseas Development Institute besteden in 2011 de 11 rijkste '*high-carbon countries*' \$7 voor elk uitgestoten ton CO₂ afkomstig van fossiele brandstoffen.

Gelukkig beginnen er langzaam dingen te veranderen. Banken en actoren uit private instellingen ontwaken voor de talloze gevolgen die klimaatveranderingen voor hun bedrijf zal hebben. Bijvoorbeeld, nieuwe nationale en internationale wetgeving zal eisen dat emissies worden beperkt terwijl er investeringen moeten worden gedaan in energie-efficiëntie en schone energie. Bovendien zal de frequentie en intensiteit van ernstige weersomstandigheden extra risico's mee brengen voor verzekeringen die negatieve invloed hebben op de stabiliteit van de bankportefeuille zelf. Ook zal publieke bewustwording reputatieschade brengen aan de instellingen die duidelijk achterblijvers zijn.

Het is dus zaak dat overheden en belangengroepen, burgers en vooruitstrevende banken er toe aan te zetten om, samen met civiele stakeholders, een ambitieus klimaatbeleid op te stellen. Daarin moet centraal staan hoe banken hun klimaatimpact gaan reduceren en hoe zij zullen bijdragen aan een transitie naar een koolstofneutrale economie. Deze ontwikkeling is niet alleen op hoop gebaseerd, maar is daadwerkelijk te zien bij bottom-up bewegingen die (semi)publieke instellingen en banken aan sporen te herkapitaliseren. In de volgende paragraaf meer daarover.

The Carbon Bubble en de divestment campagne

Naast de morele beweegredenen om anders om te gaan met de financiële portefeuille is er sinds januari 2012 naar aanleiding van een rapport, nog een beweegreden bijgekomen. Een rapport van de WNF UK en Carbon Tracker Initiative berichtte over het toegenomen belang van Engelse beursgenoteerde bedrijven in de kolenindustrie. Volgens het rapport vormt dit een financieel risico en zelfs een financiële bubbel van de London en New York Stock Exchange.

Figuur 35 Campagne van 350.org
Bron: <http://math.350.org/>

Inmiddels heeft Carbon Tracker meer rapporten over de Carbon Bubble gepubliceerd en heeft het onderwerp bredere maatschappelijke aftrek gevonden. In juli 2012 is het artikel *Rolling Stone: Global warming's terrifying new math* verschenen wat heeft geleid tot de campagne *Do The Math*, vrij vertaald, 'doe je rekenwerk'.

Doe je rekenwerk slaat op het feit dat er drie getallen zijn die met elkaar verbonden zijn, 2 graden, 565 gigaton en 2860 gigaton.⁴⁵ 2°C is de norm waarover internationale overeenstemming is bereikt met betrekking tot opwarming van de aarde. Om de temperatuurstijging te beperken tot twee graden, mag tot het jaar 2050, nog **565 gigaton** CO₂ worden uitgestoten (totaal 886 vanaf 1850). Dit wordt ook wel de *Carbon Budget* genoemd. Dit Carbon Budget is grofweg 1/5 van wat de fossiele energiebedrijven in de boeken hebben staan als te winnen brandstoffen. De grootste 100 energiebedrijven hebben namelijk gezamenlijk voor **2860** gigaton CO₂ aan voorraden kolen, olie en gas op hun balans staan. Om de temperatuurstijging tot 2°C te beperken, kan tot 2050 slechts 20% van de 'te winnen' reserves daadwerkelijk gebruikt worden.

Dit inzicht heeft als gevolg dat de globale economie is geconfronteerd met het vooruitzicht dat veel activa in feite waardeloos zal worden, 4/5 van de energiereserves en een groot deel van de daarbij behorende apparatuur en infrastructuur. Daarbij wordt de situatie alleen maar erger als de huidige investeringstrends zich voortzetten, oftewel een koolstof bubbel. In 2012 is zelfs voor \$674 mld. besteed aan het vinden van reserves⁴⁶ welke volgens boven genoemde getallen komende eeuw niet gebruikt mogen gaan worden. Zelfs bij het aannemen van een mildere doelstelling zoals drie graden opwarming welke een significante grotere impact zal hebben op maatschappij en economie, zullen grote hoeveelheden fossiele reserves onaangetast moeten blijven.

"While policymakers are far too slow to regulate the mining and burning of coal, banks are speeding ahead with investments that are totally inconsistent with a stabilised climate" – Kuba Gogolowski, CEE Bankwatch Network.

Figuur 36 Campagne foto
Bron: <http://350.org/>

De organisatie 350.org onder leiding van Bill McKibben heeft de campagne *Do The Math* gestart en roept studenten in Amerika op om hun universiteit *fossil free* te maken. Dit betekent dat de universiteit haar vermogen niet meer belegt in de fossiele industrie. Deze industrie heeft niet de toekomst en is een absolute bedreiging bij het voorkomen van gevaarlijke klimaatveranderingen. Inmiddels hebben universiteiten, maar ook organisaties en steden verspreid over de wereld toegezegd te divesten. Mogelijk zullen ook de pensioenen van hoogleraren en andere beambten worden gedivest.

Nu vormen universiteiten nog een druppel op een gloeiende plaat, maar als intentionele beleggers, pensioenfondsen en multinationals de carbon bubble willen ontlopen en voortijdig investeringen en beleggingen divesten, is het kwaad reeds geschied en zakt de beurskoers dramatisch. Het is een kwestie van tijd indien de aanbevelingen van Carbon Tracker Initiative niet worden gevolgd. Naast morele overwegingen is er wel degelijk een gefundeerde financiële beweegreden om niet in fossiele energie of in fossiele energie bedrijven te beleggen of investeren.

De huidige klimaatopwarming en bijhorende weersextremen zijn een voorproefje voor wat de maatschappij komende decennia te wachten staat. De gevolgen van een opwarmend klimaat zullen steeds duidelijke worden. Vanwege de hoge maatschappelijke kosten zullen er steeds strengere eisen worden gesteld aan het uitstoten van broeikasgassen en het gebruik van fossiele brandstoffen. Er is internationaal en lokaal een grote transitie aan het plaats vinden welke wordt gedreven door burgers, lokale overheden en bedrijven.

Investeringen in de 'oude economie' bedreigen de realisatie van emissiedoelstelling en dragen bij aan de Carbon Bubble. De transitie naar een low-carbon economy vergt veel kapitaal voor investeringen in de infrastructuur van de toekomst. Door het beschikbaar stellen van kapitaal hebben banken grote invloed op de internationale klimaatontwikkelingen. Vanwege de hoge urgentie en de sleutel positie van de financiële sector kan van banken worden verwacht dat ze de problematiek beschrijven en aangeven welke maatschappelijke ontwikkeling zij nastreven. Of banken dit werkelijk doen en wat klimaatverandering betekent voor individuele banken wordt beschreven in het volgende deel.

The 9 Billion 24-04-2013 - San Francisco Board Resolves To Take \$583M Out Of Fossil Fuel Industry

Seen as a big win for the growing climate movement, the San Francisco Board of Supervisors (SFERS) has unanimously passed a resolution calling on the San Francisco Employee Retirement System to take out more than \$583 mln. invested in the 200 companies holding most of the world's reserves of fossil fuels, 350.org has reported.

If the SFERS Board approves the Supervisors' call, then this will be the biggest pension fund in the United States to divest from the fossil fuel industry. Divestment from fossil fuels is seen as important step towards serious action on climate change.

The San Francisco Employee's Retirement Fund is a huge \$16 billion pension fund involving over 52,000 employees and retirees of the City and County of San Francisco, and their survivors. The fund currently has about \$583.7 million in public holdings in 91 of the top 200 fossil fuel corporations, including ExxonMobil, Chevron, Shell Oil, Occidental Petroleum, and the China National Offshore Oil Corporation.

Bijlage 3 Methode beschrijving

Om het klimaatbeleid van de ASN Bank in perspectief te plaatsen is het noodzakelijk om ook het klimaat gerelateerde beleid van andere banken te onderzoeken. Naast het opstellen van een referentiekader is het natuurlijk interessant om te kijken hoe andere banken met het onderwerp 'klimaat' omgaan en welke visie, maatregelen en financieringscriteria zij publiceren en hanteren. Van alle banken uit de financiële sector is het vooral interessant om de koplopers te onderzoeken.

Wie zijn de koplopers, de methode

Gezien de omvang van de financiële sector kunnen niet alle, maar slechts een beperkte selectie banken wordt onderzocht. Daarom is er gebruik gemaakt van een methode die leidt tot het vormen van een onderzoekselectie van een beperkt aantal koplopers. Koplopers op het gebied van duurzaamheid, klimaatbeleid en MVO of koplopers die een andere speciale duurzame rol vervullen.

Er worden twee verschillende soorten banken onderzocht. Ten eerste internationaal en breed georiënteerde banken en ten tweede kleinere meer specialistische banken. De reden hiervoor is als volgt. Multinationals hebben meer middelen voor research & development. Juist daarom hebben sommige multinationals een belangrijke bijdrage geleverd aan de huidige stand van duurzaamheid binnen de financiële sector. Onderzoek naar de kleinere banken is interessant omdat deze vaak idealistischer en meer specialistisch zijn. Deze banken bedienen veelal een nichemarkt en dat geeft hen de ruimte andere keuzes te maken dan de historisch gegroeide multinationals.

Voor het verzamelen van namen van koplopers uit de financiële sector, wordt gebruikt gemaakt van door derden opgestelde ranglijsten. Door middel van deskresearch zijn ranglijsten verzameld die relevant zijn voor dit onderzoek. De relevante ranglijsten die in dit onderzoek zijn opgenomen zijn:

- Bloomberg – Top 40 greenest banks (top 15)
- FTSE4Good – Environmental Leaders Europe 40 Index (2 banken)
- Wikipedia – Ethical banking
- Financial Times samen met International Finance Corporation
 - FT/IFC Sustainable Finance Awards 2013
 - FT/IFC Sustainable Finance Awards 2012
 - FT/IFC Sustainable Finance Awards, nominees for 2012
- Risonable Investor – RI Reporting Awards 2013
- RobecoSAM – Sustainability leaders 2013 (alleen banken en verzekeringen)

Deze ranglijsten samen leveren ruim honderd namen, rekening houdend met dubbele namen. De voorselectie levert veel namen van grote banken op. Om aan namen van kleinere en met de ASN Bank vergelijkbare banken te komen dient een andere aanpak gebruikt te worden. Daarom zijn ook de namen van banken meegenomen die betrokken zijn geweest bij een tweetal relevante evenementen. De evenementen staan in relatie met het onderwerp '*financed emissions*' of carbon footprinting. Ook de ASN Bank is hier tweemaal speciaal voor uitgenodigd. Het gaat om de volgende bijeenkomsten:

- 18 april 2013 London: Georganiseerd door Carbon Tracker Initiative en Grantham Research Institute, *Avoiding wasted capital and stranded assets*. (Unburnable Carbon, Measuring and Disclosing the Carbon Intensity of Investments and Portfolios).
- 4 juli 2013 Parijs: Georganiseerd door de organisatie 2° Investing Initiative, *Financed Emissions' report launch event*. (From financed emissions to long-term investing metrics).

Bij het vergaren van namen van Nederlandse banken is gebruik van een rapport genaamd EerlijkeBankwijzer - 13^e update.⁷ Dit rapport is geschreven door de NGO EerlijkeBankwijzer die zich inzet voor een meer transparante en duurzame financiële sector. Nederland is met het hebben van deze NGO bijzonder, omdat verder alleen Brazilië over een dergelijke NGO beschikt (Guia de Bancos Responsaveis).⁴⁷ Over het rapport van EerlijkeBankwijzer in paragraaf 4.1 meer.

Naast het gebruiken van ranglijsten en het gebruiken van namen die voorkomen in rapporten zijn tijdens het onderzoek ook namen genoteerd die bijzonder opvielen tijdens het onderzoek. Deze komen niet voor in de gebruikte ranglijsten en rapporten, maar onderscheiden zich wel degelijk. Dit zijn de volgende banken: Urban Partnership Bank (USA), Svenska Handelsbanken (SWE), Climate Change Capital (GBR), Earth Capital Partners LLP (GRB), Charity Bank (GRB), Generation Investment Management LLP (GRB), Wells Fargo Bank NA (USA) en Zürcher Kantonalbank (CHE).

Koplopers versus koplopers

Niet alle banken die voorkomen op een duurzaamheidsranglijst zijn per definitie een koploper. Maar welke banken zijn nou werkelijk interessant om te verder te onderzoeken? Om dit te bepalen worden alle banken die in de ranglijsten voorkomen onderworpen aan een vooronderzoek.

Om een beeld te krijgen om wat voor een soort banken het gaat, zijn de banken onderzocht op een aantal indicatoren. Een van die indicatoren is het aantal sectorspecifieke initiatieven dat banken onderschrijven en het aantal sectorcoalities waaraan banken deelnemen. Het gaat om initiatieven binnen de financiële sector die een bijdrage leveren aan het verduurzamen van de sector of de maatschappij als geheel. De banken zijn op de volgende indicatoren, sectorinitiatieven en sectorcoalities onderzocht:

- Nationaliteit
- Type bank (*Retail / Investor / Insurance / Microfinance*)
- Balanstotaal of vermogen onder beheer (*in miljoen €*)
- Sector specifieke initiatieven:
 - Carbon Disclosure Project (CDP)
 - UN Principles Responsible Investments (UN PRI)
 - United Nations Financial Program (UNEP FI) partnership
 - Equator Principles (EP)
 - UN Global Compact (UN GC)
 - Climate Change Working Group (CCWG) van UNEP FI
 - Global Sustainable Investment Alliance, bestaand uit:
 - Association for Sustainable & Responsible Investment in Asia, ASRIA
 - European Sustainable Investment Forum (EuroSIF)
 - Responsible Investment Association Australasia (RIAA)
 - Social Investment Organization (SIO) in Canada
 - The Forum for Sustainable and Responsible Investment (US SIF), Amerika
 - Global Investor Coalition on Climate Change (GICCC), bestaand uit;
 - IIGCC (Europe)
 - INCR (North America)
 - IGCC (Australia & New Zealand)
 - AIGCC (Asia)

⁷ De Eerlijke Bankwijzer vergelijkt de belangrijkste aanbieders van particuliere betaal- en spaarrekeningen op de Nederlandse markt op duurzaamheid. Hiermee probeert zij het investeringsbeleid van banken te verduurzamen. Het is een initiatief van OxfamNovib, Amesty International, Milieudefensie, FNV, Dierenbescherming en PAX.

De selectie

Voor elk initiatief dat een bank onderschrijft krijgt zij één punt. Als de punten bij elkaar worden opgeteld, scoren banken tussen de 0 en 8 punten. Bij het vormen van de onderzoeksselectie wordt ervan uitgegaan dat een bank met een hogere score meer bijdraagt aan het verduurzamen van de sector of maatschappij. Dit uitgangspunt is niet sluitend, dit wordt verder behandeld in paragraaf 4.5.

Bij het vormen van de onderzoeksselectie is in eerste plaats gekeken naar de scores van banken (het aantal initiatieven dat ze onderschrijven). Dit levert een aantal 'punten' op en de bank met het hoogste aantal punten verschijnt bovenaan in de ranking. In tweede plaats is gekeken naar de afkomst. Ten minste vier banken uit de onderzoeksselectie zouden in Nederland actief moeten zijn. In de derde plaats is er, in overeenstemming met de opdrachtgever, een aantal banken geselecteerd voor nader onderzoek. Bij het selecteren spelen nog een aantal factoren een rol. Dit zijn:

- bij voorkeur is de bank internationaal georiënteerd
- de bank is transparant over haar beleid
- de bank communiceert duidelijk over duurzaamheid.

Vooronderzoek naar het aantal gescoorde 'punten', de nationaliteit, type bank en de grootte van de bank heeft geleid tot de volgende selectie:

Gekeken naar het aantal behaalde 'punten', zijn de banken in tabel 11 geselecteerd voor de onderzoeksselectie.

Score	Naam	Regio	Type	Balans/Beheerd
8	HSBC Holdings plc	EU	Bank	2.692.000
7	BNP Paribas	EU	Bank	2.516.000
7	UBC AG	EU	Bank	1.373.000
7	Aviva	EU	Insurance	315.689
7	Calvert Investments	GL	Investor	9.240
7	RobecoSAM	EU	Investor	6.800

Tabel 10 Banken met een meer dan 6 behaalde punten.

Onderstaande banken zijn alle Nederlandse banken met een score vier of hoger. De onderstreepte namen zijn geselecteerd voor de onderzoeksselectie.

Score	Naam	Regio	Type	Balans/Beheerd
5	ASN Bank	NL	Bank	11.000
4	ING Group NV	NL	Bank	1.549.000
4	<u>Rabobank</u>	NL	Bank	992.756
4	ABN AMRO NV	NL	Bank	404.000
4	<u>Robeco Group</u>	NL	Investor	189.000
4	Delta Lloyd	NL	Insurance	80.000
4	<u>SNS Bank</u>	NL	Bank	71.400
4	<u>Triodos Bank</u>	NL	Bank	8.045

Tabel 11 Nederlandse banken met een score van vier of hoger.

De onderstreepte banken zijn met een bepaalde reden geselecteerd. De reden hiervoor is per bank verschillend en hieronder uiteengezet.

- Rabobank, vanwege het standpunt omtrent onconventionele brandstoffen.⁴⁸
- Robeco Group, enige gespecialiseerde investeerder / vermogensbeheerder en lijkt op het eerste gezicht aandacht te schenken aan duurzaamheid.⁴⁹
- SNS Bank, vanwege de ontwikkeling op het gebied van haar klimaatbeleid.

- Triodos Bank, vanwege de hoge scores bij de EerlijkeBankwijzer en haar speciale positie in de maatschappij.⁵⁰ Tevens is de Triodos Bank een kleine bank en dat is interessant voor het onderzoek.

Hoewel de ASN Bank het hoogste scoort van de Nederlandse banken wordt de ASN Bank niet opgenomen in de onderzoeksselectie. De reden hiervoor heeft te maken met de onderzoeksvraag, dit onderzoek richt zich op het beleid van andere banken en niet primair op dat van de ASN Bank.

De ING, ABN AMRO en Delta Lloyd scoren bij EerlijkeBankwijzer onvoldoende op het thema klimaatbeleid en zijn daarom minder relevant om deel uit te maken van de onderzoeksselectie dan de andere Nederlandse banken.⁵¹

AANVULLING OP DE METHODISCH GESELECTEERDE BANKEN

De methode levert het merendeel van de banken in de onderzoeksselectie. Maar sommige banken onderschrijven weinig klimaat gerelateerde sector initiatieven. Mogelijke reden hiervoor worden genoemd in paragraaf 4.5. Het onderzoeken van banken uit de onderzoeksselectie voorziet niet volledig in het doel van het onderzoek. Daarom is naast de methode ook rekening gehouden met de wensen van de opdrachtgever. Ook heeft informatie welke niet in het Exceldocument is verwerkt bijgedragen aan de besluitvorming. Er zijn immers veel websites bezocht en er is veel over het onderwerp gelezen. Banken met een opvallend duurzaam karakter en de wensen van de opdrachtgevers hebben bijgedragen aan de keuze om banken in tabel 13 ook op te nemen in de onderzoeksselectie.

Score	Naam	Regio	Type	Balans/Beheerd
4	The co-operative Bank	EU	Bank	94.125
4	Impax Asset mangement	EU	Investor	9.230

Tabel 12 Geselecteerde banken aan de hand van oordeelsvorming

The co-operative Bank, viel bijzonder op tijdens het vooronderzoek als voorvechter van etnische financieringscriteria. Impax AM viel specifiek op tijdens het onderzoek en levert financiële diensten aan de ASN Bank.

Uit de gehele onderzoeksgroep van 137 vormen twaalf banken de onderzoeksselectie. Tabel 14 weergeeft de onderzoeksselectie en de criteria waarop de banken zijn geselecteerd, namelijk: score, regio / land, type en omvang.

Score en naam	Retail bank	Investeringsbank	Verzekeringsbank	Balans / beheerd in mln. €
Nederland				
4 Rabobank NV	x			992.756
4 Robeco Group		x		189.000
4 SNS Bank	x			71.400
4 Triodos Bank	x			5.290
Europa				
8 HSBC (GBR)	x			2.692.000
7 BNP Paribas (FRA)	x			2.516.000
7 UBS AG (CHU)	x			1.373.000
7 Aviva (GBR)			x	315.689
7 RobecoSAM (CHU)		x		9.460
4 The co-operative Bank (GBR)	x	x		51.818
4 Impax Asset Management (GBR)		x		9.230
Wereld				
7 Calvert (USA)		x		9.420

Tabel 13 Overzicht banken uit de onderzoeksselectie.

Algemene bevindingen tijdens het vooronderzoek

Bij het uitvoeren van het vooronderzoek zijn tientallen jaarverslagen en ruim honderd websites gescand op relevante informatie voor het Excel bestand. Gedurende de uitvoering zijn er verschillende bevindingen gedaan.

- Grotere banken onderschrijven vaker veel initiatieven. Redenen hiervoor kunnen zijn dat: 1). zij de middelen hebben om de benodigde standaarden na te leven en te rapporteren 2). verschillende divisies hebben, waardoor meer initiatieven relevant zijn (niet alle banken verstrekken verzekeringen of hebben een vermogensbeheer afdeling).
- Een ranglijst gebaseerd op de hoeveelheid geïnvesteerd vermogen in duurzame energie werkt altijd in het voordeel van banken met meer vermogen.
- Voor veel banken betekent respect voor natuur en milieu dat er aandacht wordt geschonken aan onderwerpen als inkoop van goederen, transport en vervoer. Verantwoordelijkheid voor de samenstelling van een portfolio wordt vrijwel niet genoemd. Een uitzondering hierop zijn de onderwerpen controversiële wapens en -bedrijven.
- Veel kleine ethische banken richten zich nadrukkelijk op een bepaald onderwerp. Zo zijn er tal van 'credit unions' gericht op lokale omgeving of agrarische sector. Ook zijn er veel kerkelijke instellingen die zich uiten als erg duurzaam vanwege hun strikte mensenrechten beleid. De lijst met banken die Wikipedia weergeeft bij trefwoord 'Ethical banking' is hier een voorbeeld van. Overigens geldt dit ook voor een hoop banken aangesloten bij de coalitie GABV.

Bijlage 4 Resultaten vooronderzoek

Land	Naam instelling	Type	Vermogen x mln.	CCWG	Algemene standaarden					Sif					Global Investor c. on CC				som
					CDP	UN PRI	UNEP FI	EP	UN GC	ASRIA	Euro sif	RIAA	SIO	US sif	IIGCC	INCR/ ceres	IGCC	AIGCC	
NLD	ABN AMRO NV	Bank	€ 404.000	-	-	1	1	1	1	x	-	x	x	x	-	x	x	x	4
NLD	ABP	Pension		-	-	1	-	-	-	x		x	x	x	-	x	x	x	1
NLD	Achmea N.V.	Insurance	€ 94.817	-	1	1	1	x	-	x	-	x	x	x	-	x	x	x	3
NLD	AEGON N.V.	Insurance	€ 366.000	-	1	1	1	x	-	x	-	x	x	x	-	x	x	x	3
CAN	Affinity Credit Union	Bank	€ 4.500	-	-	-	-	-	-	x	x	x	-	x	x	-	x	x	0
FRA	Agence Francaise de Developpement	Investor		-	-	-	-	-	1	x	-	x	x	x	-	x	x	x	1
DEU	Allianz (Global Investor)	Insurance	€ 624.950	1	1	1	1	x	1	x	1	x	x	x	-	x	x	x	6
NLD	ALPInvest Partners BV	Investor	€ 55.000	-	-	1	-	x	-	x	-	x	x	x	-	x	x	x	1
CHE	Alternative Bank Schweiz	Bank		-	-	-	-	-	-	x	-	x	x	x	-	x	x	x	0
NLD	ASN Bank	Bank	€ 11.000	-	1	1	1	1	1	x	-	x	x	x	-	x	x	x	5
CAN	Assiniboine Credit Union	Bank	€ 2.400	-	-	-	-	-	-	x	x	x	1	x	x	-	x	x	1
AUS	AU and NZ Banking Group Ltd. (ANZ)	Bank	€ 642.120	-	1	-	1	1	-	x	x	-	x	x	x	x	-	x	3
GBR	Aviva	Insurance	€ 315.689	1	1	1	1	x	1	x	1	x	x	x	1	x	x	x	7
ITA	Banca Popolare Etica	Bank		-	-	-	-	-	-	x	-	x	x	x	-	x	x	x	0
BRA	Banco Bradesco SA	Bank	€ 271.090	-	1	1	1	1	1	x	x	x	x	x	x	x	x	x	5
BRA	Banco do Brasil SA	Bank	€ 411.820	-	1	-	-	1	1	x	x	x	x	x	x	x	x	x	3
BOL	Banco Fie	Micro		-	-	-	-	-	-	x	x	x	x	x	x	x	x	x	0
ESP	Banco Santander	Bank	€ 1.296.000	-	1	-	1	1	-	x	-	x	x	x	-	x	x	x	3
BRA	Banco Santander Brasil	Bank		-	1	-	-	-	1	x	x	x	x	x	x	x	x	x	2
BOL	BancoSol	Micro		-	-	-	-	-	-	x	x	x	x	x	x	x	x	x	0
NLD	Bank Nederlandse Gemeente	Bank		-	-	1	-	-	-	x		x	x	x	-	x	x	x	1
USA	Bank of America	Bank	€ 175.000	1	1	-	1	1	-	x	x	x	x	-	x	-	x	x	4
AUS	Bankmecu	Bank	€ 2.836	-	1	-	1	-	-	x	x	1	x	x	x	x	-	x	3
MEX	Banorte	Bank	€ 71.700	-	1	-	1	-	1	x	x	x	x	x	x	-	x	x	3
GBR	Barclays Group PLC	Bank	€ 1.788.770	-	1	-	1	1	-	x	1	x	x	x	-	x	x	x	4

Land	Naam instelling	Type	Vermogen x mln.	CCWG	CDP	UN PRI	UNEP FI	EP	UN GC	ASrIA	Euro sif	RIAA	SIO	US sif	IIGCC	INCR/ ceres	IGCC	AIGCC	som
NLD	Bedrijfspensioenfondsen voor de Bouw	Pension		-	-	-	-	-	-	x		x	x	x	-	x	x	x	0
FRA	BNP Paribas	Bank	€ 1.965.000	-	1	1	1	1	1	x	1	x	x	x	1	x	x	x	7
USA	Boston Common Asset Mangement LLC	Investor	€ 1.350	-	1	1	-	-	-	x	x	x	x	1	x	1	x	x	4
BGD	BRAC Bank (Bangladesh)	Bank		-	-	-	-	-	-	-	x	x	x	x	x	x	x	-	0
GBR	Bridges Ventures	Investor		-	-	1	-	x	-	x	1	x	x	x	-	x	x	x	2
GBR	BT Pension Scheme	Pension		-	-	1	-	-	-	x	1	x	x	x	1	x		x	3
FRA	Caisse des Dépôts	Investor	€ 191.530	-	1	1	1	x	1	x	1	x	x	x	-	x	x	x	5
USA	California Public Employment Retirement Systems	Pension		-	1	-	-	-	-	x	x	x	x	-	x	1	x	x	2
USA	Calvert Investments	Investor	€ 9.240	1	1	1	1	x	1	x	x	x	x	1	x	1	x	x	7
CAN	Canadian Imperial Bank of Commerce	Bank	€ 352.000	-	1	-	1	1	-	x	x	x	-	x	x	-	x	x	3
FRA	CDC Climat	Investor		-	-	1	-	x	-	x	-	x	x	x	-	x	x	x	1
USA	Centenary Bank	Bank		-	-	-	-	-	-	x	x	x	x	x	x	-	x	x	0
GBR	Charity Bank	Bank	€ 93	-	-	-	-	-	-	x	1	x	x	x	-	x	x	x	1
USA	Citigroup inc. (Citibank onderdeel)	Bank		-	-	-	1	1	-	x	x	x	x	-	x	-	x	x	2
NPL	Clean Energy Development Bank	Bank		-	-	-	-	-	-	x	x	x	x	x	x	x	x	x	0
USA	ClearBridge	Investor	€ 59.280	-	1	1	1	x	-	x	x	x	x	1	x	1	x	x	5
GBR	Climate Change Capital	Investor	€ 1.400	-	1	1	-	x	-	x	-	x	x	x	1	-	x	x	3
AUS	Construction & Building Unions Superannuation	Pension		-	-	-	-	-	-	x	x	-	x	x	x	x	-	x	0
GBR	Co-Operative Banking Group	Bank	€ 94.125	-	1	1	-	-	-	x	1	x	x	x	1	x	x	x	4
FRA	Crédit Agricole SA	Bank		-	-	-	-	1	1	x	-	x	x	x	-	x	x	x	2
FRA	Crédit Cooperative	Bank		-	-	-	-	-	-	x	-	x	x	x	-	x	x	x	0
CHE	Credit Suisse	Bank	€ 1.000.430	-	1	-	1	1	1	x	-	x	x	x	-	x	x	x	4
NOR	Cultura Bank	Bank		-	-	-	-	-	-	x	-	x	x	x	-	x	x	x	0
NLD	Delta Lloyd	Insurance	€ 80.000	-	1	1	1	x	1	x	-	x	x	x	-	x	x	x	4
DEU	Deutsche Bank	Bank	€ 2.012.000	1	1	-	1	-	-	x	-	x	x	x	-	x	x	x	3
KOR	Dongbu Insurance Co Ltd	Insurance		-	1	-	-	-	1	-	x	x	x	x	x	x	x	-	2
GBR	Earth Capital Partners LLP	Investor	€ 1.400	-	1	1	1	x	-	x	1	x	x	x	1	x	x	x	5

Land	Naam instelling	Type	Vermogen x mln.	CCWG	CDP	UN PRI	UNEP FI	EP	UN GC	ASrIA	Euro sif	RIAA	SIO	US sif	IIGCC	INCR/ ceres	IGCC	AIGCC	som
GBR	Ecology Building Society	Bank		-	-	-	-	-	-	x	-	x	x	x	-	x	x	x	0
GBR	Environment Agency Active Pension Fund	Pension	€ 2.543	-	1	1	-	-	-	x	1	x	x	x	1	x	x	x	4
EU	ERBD	Investor	€ 24.871	-	-	-	1	-	-	x	-	x	x	x	-	x	x	x	1
ITA	EurizonCapital	Investor	€ 177.000	-	1	-	-	x	-	x	-	x	x	x	-	x	x	x	1
NLD	F. van Landschot Bankiers NV	Bank		-	-	-	-	-	-	x	-	x	x	x	-	x	x	x	0
USA	First Green Bank	Bank		-	-	-	-	-	-	x	x	x	x	-	x	-	x	x	0
SWE	Fjaerde AP-fondsen	Pension		-	-	-	-	-	-	x	-	x	x	x	1	x	x	x	1
NLD	FMO N.V.	Investor	€ 6.340	-	-	1	1	1	-	x	-	x	x	x	-	x	x	x	3
NOR	Foketrygdfondet / Government Pension Fund Norway	Pension		-	-	-	-	-	-	x	x	x	x	x	-	x	x	x	0
SWE	Folksam	Pension	€ 31.250	-	-	1	1	-	1	x	1	x	x	x	-	x	x	x	4
NLD	Friesland Bank	Bank		-	-	-	-	-	-	x	-	x	x	x	-	x	x	x	0
GBR	Generation Investment Management LLP	Investor	€ 2.580	-	1	1	-	-	1	x	1	x	x	x	-	1	x	x	5
DEU	GLS Bank	Bank	€ 2.262	-	1	1	-	-	-	x	1	x	x	x	-	x	x	x	3
USA	Goldman Sachs Group	Bank		-	1	1	-	-	-	x	x	x	x	-	x	-	x	x	2
FRA	Groupe Caisse d'Épargne	Bank		-	-	-	-	-	-	x	-	x	x	x	-	x	x	x	0
GBR	Henderson Group (/global investors)	Investor	€ 64.284	-	1	1	1	x	-	x	1	x	x	x	1	x	-	x	5
GBR	HSBC Holdings PLC	Bank	€ 2.011.810	1	1	1	1	1	1	x	1	x	x	x	1	x	x	x	8
GBR	Impax Asset Management	Investor	€ 9.230	-	1	1	-	-	-	x	1	x	x	x	1	-	x	x	4
NLD	ING Group NV	Bank	€ 1.549.000	1	1	-	-	1	1	x	-	x	x	x	-	x	x	x	4
BRA	Itau Unibanco Holding SA	Bank	€ 473.000	-	1	1	1	1	1	x	x	x	x	x	x	x	x	x	5
USA	JP Morgan Chase	Bank	€ 1.853.030	-	1	1	1	1	-	x	x	x	x	-	x	-	x	x	4
AUS	LeapFrog Investments	Investor		-	-	1	-	x	-	x	x	-	x	x	x	x	-	x	1
GBR	Lloyds Banking Group	Bank	€ 183.240	-	1	1	1	1	-	x	1	x	x	x	-	x	x	x	5
ESP	Mapfre SA	Insurance		-	1	-	1	-	1	x	-	x	x		-	x		x	3
DNK	Merkur Cooperative Bank	Micro		-	-	-	-	-	-	x	-	x	x	x	-	x	x	x	0
PER	Mibanco, Banco de la Microempresa	Micro	€ 16	-	-	-	-	-	1	x	-	x	x	x	x	x	x	x	1
USA	Mirova	Investor		-	-	-	-	x	-	x	x	x	x	-	x	-	x	x	0
JPN	Mitsubishi UFJ Financial group	Bank	€ 84.990	-	1	1	1	1	1	-	x	x	x	x	x	x	x	-	5

Land	Naam instelling	Type	Vermogen x mln.	CCWG	CDP	UN PRI	UNEP FI	EP	UN GC	ASrIA	Euro sif	RIAA	SIO	US sif	IIGCC	INCR/ ceres	IGCC	AIGCC	som
JPN	Mizuho Financial Group	Bank	€ 45.535	-	1	1	1	1	1	-	x	x	x	x	x	x	x	-	5
USA	Morgan Stanley	Bank		-	1	-	-	-	-	x	x	x	x	-	x	-	x	x	1
DEU	Munich RE	Insurance	€ 258.400	1	1	1	1	-	1	x	-	x	x	x	-	x	x	x	5
AUS	National Australia Bank Ltd	Bank	€ 557.000	-	1	-	1	1	1	x	x	-	x	x	x	x	-	x	4
IRL	National Pensions Reserve Fund	Pension		-	1	1	-	-	-	x	-	x	x	x	-	x	x	x	2
ZAF	NedBank	Bank		-	-	-	1	1	1	x	x	x	x	x	x	x	x	x	3
USA	New Resource Bank	Bank		-	-	-	-	-	-	x	x	x	x	-	x	-	x	x	0
NZL	New Zealand Superannuation Fund	Pension		-	-	1	-	-	-	x	x	1	x	x	x	x	1	x	3
NLD	NIBC Bank NV	Bank			-	-	-	1	1	x	-	x	x	x	-	x	x	x	2
JPN	NKSJ Holdings Inc	Insurance		-	-	-	-	-	1	-	x	x	x	x	x	x	x	-	1
FRA	Odde & Cie	Investor		-	1	-	-	x	-	x	-	x	x	x	-	x	x	x	1
USA	One Pacific Coast Bank	Bank		-	-	-	-	-	-	x	x	x	x	-	x	-	x	x	0
CAN	OPSEU Pension Trust	Pension		-	1	1	-	-	-	x	x	x	-	x	x	-	x	x	2
USA	Paxworld	Investor	€ 1.846	1	-	-	1	x	-	x	x	x	x	1	x	1	x	x	4
NLD	Pensioenfondsvoor de Architecten bureaus	Pension		-	-	-	-	-	-	x		x	x	x	-	x	x	x	0
NLD	Pensioenfondsvoor Zorg en Welzijn, PGGM	Pension			1	1	-	-	-	x	-	x	x		1	x	x	x	3
CHE	Pictet Asset Management	Bank	€ 110.000	-	1	1	-	-	-	x	1	x	x	x	1	x	x	x	4
BRA	Previdência dos Funcionários do Banco do Brasil	Pension		-	1	-	-	-	-	x	x	x	x	x	x	x	x	x	1
NLD	<u>Rabobank NL</u>	Bank	€ 752.410	-	1	-	1	1	1	x	-	x	x	x	-	x	x	x	4
NLD	<u>Robeco</u>	Investor	€ 189.000	-	1	1	1	x	-	x	-	x	x	x	1	x	x	x	4
CHE	<u>RobecoSAM</u>	Investor	€ 6.800	1	1	1	1	x	1	x	1	x	x	x	1	-	x	x	7
GBR	Royal Bank of Scotland Group	Bank		-	1	-	1	1	-	x	-	x	x	x	-	x	x	x	3
SLV	SAC Apoyo Integral, S.A.	Micro	€ 75	-	-	-	-	-	-	x	x	x	x	x	x	x	x	x	0
CAN	Scotiabank	Bank	€ 754.000	-	1	-	1	1	1	x	x	x	-	x	x	-	x	x	4
NLD	<u>SNS Bank</u>	Bank	€ 81.341	-	1	1	-	-	1	x	1	x	x	x	-	x	x	x	4
FRA	Société Générale	Bank	€ 1.250.000	1	-	-	1	-	1	x	-	x	x	x	-	x	x	x	3
GBR	Standard Chartered	Bank	€ 636.518	1	1	-	-	1	1	x	1	x	x	x	-	x	x	x	5
ZAF	Standard Bank	Bank		-	1	-	1	1	-	x	x	x	x	x	x	x	x	x	3

Land	Naam instelling	Type	Vermogen x mln.	CCWG	CDP	UN PRI	UNEP FI	EP	UN GC	ASrIA	Euro sif	RIAA	SIO	US sif	IIGCC	INCR/ ceres	IGCC	AIGCC	som
NLD	Stichting Bedrijfspensioenfonds voor de Koopvaardij	Pension		-	-	-	-	-	-	x		x	x	x	-	x	x	x	0
NLD	Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de bouwnijverheid (bpfBOUW)	Pension		-	-	-	-	-	-	x		x	x	x	-	x	x	x	0
NLD	Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Media PNO	Pension		-	-	-	-	-	-	x		x	x	x	-	x	x	x	0
NLD	Stichting Bedrijfstakpensioenfonds Zorgverzekeraars	Pension		-	-	-	-	-	-	x		x	x	x	-	x	x	x	0
NLD	Stichting Pensioenfonds Productschappen	Pension		-	-	-	-	-	-	x		x	x	x	-	x	x	x	0
NLD	Stichting Pensioenfonds van de Metalektro (PME)	Pension		-	-	-	-	-	-	x		x	x	x	-	x	x	x	0
NOR	Storebrand ASA	Insurance	€ 47.390	-	1	1	1	-	1	x	x	x	x	x	-	x	x	x	4
JPN	Sumitomo Mitsui Banking Corporation	Bank	€ 853.447	-	1	1	1	-	1	-	x	x	x	x	x	x	x	-	4
USA	Sunrise Banks	Bank		-	-	-	-	-	-	x	x	x	x	-	x	-	x	x	0
SWE	Svenska Handelsbanken	Bank	€ 246.450	-	-	-	1	-	1	x	1	x	x	x	-	x	x	x	3
CHE	Swiss RE AG	Insurance	€ 161.504	1	1	1	1	-	1	x	-	x	x	x	-	x	x	x	5
GBR	The Church of England	Investor	€ 6.515	-	1	-	-	-	-	x	-	x	x	x	-	x	x	x	1
AUS	The Future Fund	Pension		-	-	-	-	-	-	x	x	-	x	x	x	x	-	x	0
ZAF	The Government Employees Pension Fund	Pension		-	1	1	-	-	-	x	x	x	x	x	x	x	x	x	2
JPN	Tokio Marine Holdings Inc	Insurance		-	-	-	-	-	1	-	x	x	x	x	x	x	x	-	1
USA	Trillium Asset Mangement LLC	Investor	€ 1.200	-	1	1	1	x	-	x	x	x	x	1	x	1	x	x	5
NLD	<u>Triodos Bank NV</u>	Bank	€ 5.290	-	1	1	1	-	-	x	1	x	x	x	-	x	x	x	4
CHE	<u>UBS AG</u>	Bank	€ 1.022.332	1	1	1	1	-	1	x	1	x	x	x	-	x	1	x	7
ITA	UniCredit	Bank	€ 926.827	-	1	-	1	1	1	x	1	x	x	x	-	x	x	x	5
USA	Urban Partnership Bank (Shorebank)	Bank	€ 1.400	-	-	-	-	-	-	x	x	x	x	-	x	-	x	x	0
CAN	VanCity	Bank	€ 17.055	-	1	1	-	-	-	x	x	x	1	x	x	-	x	x	3
AUS	VicSuper	Pension	€ 8.350	-	1	1	1	-	-	x	x	1	x	x	x	x	1	x	5
PAN	Vision Banco	Bank		-	-	-	-	-	-	x	x	x	x	x	x	x	x	x	0

Land	Naam instelling	Type	Vermogen x mln.	CCWG	CDP	UN PRI	UNEP FI	EP	UN GC	ASrIA	Euro sif	RIAA	SIO	US sif	IIGCC	INCR/ ceres	IGCC	AIGCC	som
USA	Wells Fargo&Company / Wells Fargo Bank NA	Bank		-	1	-	-	1	-	x	x	x	x	-	x	-	x	x	2
DEU	WestLB	Bank	€ 19.959	-	-	-	-	-	-	x	-	x	x	x	-	x	x	x	0
AUS	Westpac Banking Corp	Bank	€ 500.810	-	1	-	1	1	1	x	x	-	x	x	x	x	-	x	4
MNG	XacBank	Micro		-	-	-	-	-	-	x	x	x	x	x	x	x	x	-	0
IND	YES Bank	Bank		-	1	-	1	-	1	-	x	x	x	x	x	x	x	-	3
CHE	Zürcher Kantonalbank	Bank	€ 122.544	-	1	1	1	-	-	x	-	x	x	x	-	x	x	x	3

Bijlage 5 Resultaten onderzoek

1. Rabobank Group NV

Nationaliteit	Nederlands
Profiel	Zelfstandig
Labels	Rabobank Nederland, Lokale banken, De Lage Landen, Schretlen & Co en meer.
Service	Retailbank, vermogensbeheer, verzekeringen, leasing en vastgoed.
Propositie	<i>"...one of the world's most leading, sound and sustainable financial institutions."</i>
Beheerd €	992.756 mln.
Website	www.rabobank.com
Onderschreven collectief beleid:	- CDP - UN PRI (alleen Rabobank Pensioenfonds en telt dus niet mee voor punten) - UNEP FI - Equator principles - UN Global Compact
Relevant beleid	- Annual report 2012 - Sustainability report 2012 - Rabobank's position on Oil & Gas
Reactie op dit onderzoek:	- Ja - Olaf Brugman – Coöperatie & Duurzaamheid / Project Support

De organisatie:

- Rabobank Group heeft de ambitie om één van werelds duurzaamste financiële instellingen te worden. De maatstaf hiervoor is onder andere de score van RobecoSAM.
- De CO₂-uitstoot als gevolg van de bedrijfsvoering wordt gecompenseerd door middel van het kopen van VCS-gecertificeerde *carbon credits*. Deze worden uitgegeven door windenergieprojecten in India. Onder andere hierdoor is het handelen van de Rabobank Group sinds 2007 'klimaat-neutraal'.
- Rabobank is initiatiefnemer van GreenBond Principles, een standaard voor greenbonds en medefunder van het Nationaal Energiebespaarfonds.

Engagement en rapportage:

- Er wordt volgens de GHG protocol gemeten en de verslaglegging is zeer uitgebreid.
- Rabobank geeft aan haar fondsaanbieders te vragen UN PRI te onderschrijven.
- Er wordt gerapporteerd met wie er dialoog wordt gevoerd. Onder ander met Greenpeace over het Energy & Climate policy.
- In dialoog met het WWF, BankTrack en Greenpeace verklaard Rabobank energie gerelateerde leningen te doen. Alle energie gerelateerde leningen worden gedaan in hernieuwbare energie.
- In het Sustainability report 2012 wordt gerapporteerd over de hoeveelheid duurzaam beheerd vermogen. 75% zit in het Rabo groenobligatie fonds (green bonds).

Policy's:

Rabobank's position on Oil & Gas

- *"We want to contribute to the realization of a sustainable oil & gas supply chain by client assessment and client engagement."*
- Rabobank gelooft dat bedrijven in de keten ook hun verantwoordelijkheid dienen te nemen bij het maken van een 'duurzame' olie & gas productieketen.

- Rabobank erkent risico's van olie & gas winning, bijvoorbeeld: uitstoot van broeikasgassen en gerelateerde klimaatveranderingen,
- Rabobank voorziet niet in financiële middelen die worden gebruikt om onconventionele fossiele brandstoffen te exploiteren (oil sands, oil shale's).

Financierings- en beleggingscriteria:

- In de bedrijfsvoering worden de 10 principes constant toegepast. Ook worden de principes als referentiekader gebruikt bij het nemen van beleggingsbeslissingen.
- Aanbieders van beleggingsfondsen worden gevraagd de UN PRI te onderschrijven.
- In verschillende beleidstukken voor investeringscriteria vraagt Rabobank een bedrijf om:
x aan te tonen dat het opereert binnen de geldende nationale en internationale wet- en regelgeving,
x voldoende maatregelen te nemen om grond- en oppervlakte water te beschermen,
x nationaal of internationaal wettelijk beschermde gebieden met een significante concentratie biodiversiteit te vermeiden,
x en meer vergelijkbare criteria.

Overige bronnen:

- <https://www.rabobank.com/en/group/sustainability/index.html>
- <https://www.rabobank.com/en/group/sustainability/Organisation.html>
- https://www.rabobank.com/en/group/sustainability/Ethics_and_Dialogue/partnership_wnf/Index.html
- https://www.rabobank.com/en/group/About_Rabobank_group/magazine/2014/the-learning-curve-in-sustainable-energy.html
- http://www.eerlijkebankwijzer.nl/media/25244/definitief_eerlijke_bankwijzer_13e_update_rapport_130425.pdf

2. Robeco Group

Nationaliteit	Nederlands
Profiel	90% in handen van Orix Corporation 10% Rabobank Groep
Labels of dochters 100% aandeel	- Robeco Institutional Asset Management - Robeco Direct - Transtrend - Corestone (Zwitserland) - Harbor Capital Advisors (USA) - RobecoSAM (Zwitserland) - Robeco Investment Management (RIM) (USA)
Service	Vermogensbeheer en investeringsbank
Propositie	The investment engineers
Beheerd €	189.000 mln.
Website	http://www.robeco.com/
Ondertekend collectief beleid:	- CDP - UN PRI - UNEP FI (Robeco asset management) - IIGCC (Robeco asset management) - (VBDO)
Beleid:	- Robeco annual report 2012

	- Social & Environmental Policy - Robeco's Exclusion Policy
Reactie op dit onderzoek:	- Nee - Michiel van Esch, m.v.esch@robeco.nl – wel verstuurd, geen reactie ontvangen.
<u>De organisatie:</u> - Robeco is voorstander van duurzaam investeren. Milieu, sociale en bestuur factoren zijn geïntegreerd in de investeringsprocedures. - Er is een uitsluitingsbeleid. Bedrijven die betrokken zijn bij productie en of handel van controversiële wapens of bedrijven die structureel de UN Global Compact schenden, worden uitgesloten. - De Robeco Groep maakt gebruik van de Corporate Sustainability Assessment van RobecoSAM om toe te passen op de mainstream investeringsactiviteiten en verschillende duurzaam gerelateerde services. <u>Social & Environmental Policy</u> - Robeco streeft naar een zo goed als mogelijke 'carbon-neutral' bedrijfsvoering en compenseert de overgebleven CO2. - Robeco's Nederlandse pensioenfondsen investeert op een 'duurzame' manier. <u>Rapportage en engagement:</u> Robeco rapporteert voor 2012 over haar investeringen het volgende: - x €3.3 mld. vermogen in 'sustainability theme funds', - x €100.5 mld. waarbij de ESG integratie is geïmplementeerd, - x €50.5 mld. vermogen waar 302 engagement gevallen hebben plaatsgevonden, - x €31.8 mld. vermogen waar 2888 stemmingen zijn geweest bij shareholder bijeenkomsten. - RobecoSAM is het uitvoerende orgaan met betrekking tot stemmen en het voeren van een dialoog met de partijen waarin wordt geïnvesteerd. <u>Uitsluitingscriteria beleid:</u> - Geld niet voor Amerikaanse onderdelen van Robeco. - Op verzoek van sommige klanten wordt in sommige landen de uitsluitingscriteria niet toegepast. - Uitsluiten is het laatste instrument wanneer andere engagement faalt. - De uitsluitingscriteria zijn een minimum standaard voor controversiële wapens en -landen. Als na herhaaldelijk aandringen om te verbeteren, een bedrijf controversieel gedrag blijft vertonen zal dit bedrijf uit het universum worden geschrapt. <u>Overige bronnen:</u> - http://www.robeco.com/en/professionals/strategies-products/sustainability-investing/index.jsp	

3. SNS Bank

Nationaliteit	Nederlands
Profiel	SNS Bank valt onder SNS Retail Bank, onderdeel van SNS REAAL
Labels	- RegioBank - ASN Bank - BLG Hypotheken
Service	Retailbank en commercieel
Propositie	Eenvoud in geldzaken
Beheerd €	71.400 mln. ex. ASN Bank. (SNS Asset Management €42.600 mln.)
Website	https://www.snsbank.nl/
Ondertekend collectief beleid:	- CDP (SNS asset management) - UN Global Compact (SNS Reaal) SNS Asset Management (SNS AM): - UN PRI - CDP - EuroSIF
Beleid:	- SNS REAAL Geïntegreerd jaarverslag 2012 - SNS Bank Annual report 2012 - SNS Bank Verantwoord Investeringsbeleid
Reactie op dit onderzoek:	- Ja - Sylvia Giezeman - Sylvia.Giezeman@snsAM.nl
Voorafgaand: SNS AM is de vermogensbeheerder van SNS REAAL en vervult volgens haar zelf een voortrekkersrol op het gebied van verantwoord vermogensbeheer. SNS AM beheert vermogen voor REAAL, Zwitserleven, ASN Bank, ASN Beleggingsfondsen Beheer, SNS Beleggingsfondsen Beheer en de Zwitserleven Beleggingsfondsen. Niet voor de SNS Bank. Beleid van SNS AM is dan ook niet relevant voor dit onderzoek. <u>De organisatie:</u> - Verantwoord ondernemen betekent voor de SNS Bank, óók stilstaan bij alle gevolgen van het handelen. Natuur en milieu moeten ontzien worden. Daar houden ze rekening mee als ze investeringen doen bij interne bedrijfsvoering en het inkoopbeleid. - De SNS Bank is zich bewust van de invloed die zij heeft in de keten. Als inkoper oefent zij druk uit om de keten meer duurzaam te maken. De focus ligt op energie, accommodatie, afval en mobiliteit. - SNS deelt zorgen over klimaatveranderingen en voert een actief klimaatbeheersings- en CO2-reductiebeleid op basis van scope 1,2 en 3 van het GHG-Protocol. Het investeringsbeleid van SNS AM is gebaseerd op zogenaamde Fundamentele beleggingsprincipes. Klimaatverandering is hierin niet als afzonderlijk thema opgenomen omdat het geen kernaandachtsgebied is. Klimaatverandering krijgt wel expliciet aandacht in de uitwerking van sector papers. Deze zijn alleen niet op de website te vinden. <u>SNS Bank Verantwoord Investeringsbeleid</u> - Opwarming aarde is onvermijdelijk. Daarom zijn adaptieve en mitigerende maatregelen nodig en vereist in klimaatbeleid. - Het is noodzakelijk te voorkomen dat de temperatuurstijging verder toeneemt. - De SNS Bank erkent dat grootschalige gebruik van fossiele brandstoffen en producten die veel fossiele brandstoffen verbruiken leidt tot klimaatveranderingen.	

- Betrokken sectoren zijn: Elektriciteitsopwekking door middel van fossiele energie, mijnbouw, basischemie, basismetaal, cementproductie, bosbouw, papierproductie, landbouwbedrijven die veel bijdrage aan de uitstoot van broeikasgassen en biobrandstoffen van de eerste generatie.
- Beoordelingsrichtlijnen zijn: mijden van activiteiten die direct of indirect veel broeikasgassen uitstoten. Nader gespecificeerd zijn dit onder andere: elektriciteitsopwekking met als middel fossiel brandstoffen, activiteiten die veel energie verbruiken zoals mijnbouw, exploratie en productie van fossiele brandstoffen, ontbossing biobrandstoffen van de eerste generatie en meer.
- Zie voor een meer uitgebreide onderbouwing wordt verwezen naar het Issuepaper Klimaat van de ASN Bank.

Financierings- en beleggingscriteria SNS AM:

- Niet openbaar en in verband met een vernieuwing niet mee kunnen nemen in het onderzoek.

Bronnen:

- Jaarverslag SNS Bank 2012
- SNS Bank Verantwoord Investeringsbeleid, SNS Bank april 2013
- http://www.eerlijkebankwijzer.nl/media/25244/definitief_eerlijke_bankwijzer_13e_update_rapport_130425.pdf
- <http://www.snsam.nl/web/show/id=26111/langid=43>

4. Triodos Bank NV

Nationaliteit	Nederlands
Profiel	Zelfstandig
Labels / divisies	- Retail & Business banking - Private banking - Investment management
Service	Retailbank, vermogensbeheer, hypotheek
Propositie	World's leading sustainable bank
Beheerd €	8.045 mln. (€5.291 mln. balans totaal)
Website	http://www.triodos.com/
Ondertekend collectief beleid:	- CDP - UN PRI - UNEP FI - (Global Alliance for Banking on Value). - (VBDO)
Beleid:	- Annual report 2012 - Environmental report 2012 - Energy and Climate policy - Criteria voor financiering / Our approach to lending - Triodos Bank minimumeisen voor leningen en investeringen (NL)
Reactie op dit onderzoek:	- ja - Pieter van der Gaag, Pieter.vanderGaag@triodos.nl
Triodos kent een bank divisie en een beleggingsdivisie. De bank investeert in bedrijven en projecten maar belegt niet. Triodos Investment Management belegt en staat los van de bankbalans.	
<u>De organisatie:</u>	

- Er is een 'Environmental Management System' (EMS) van kracht welke elektriciteit, gas, water, afval, reizen (vliegtuig, auto, openbaar vervoer) en papierverbruik monitort.
- Triodos Bank compenseert 100% van haar door de organisatie veroorzaakte CO₂-emissies door CO₂-credits van Climat Neutral Group te kopen. 50% is volgens de 'Golden Standard' en 50% door duurzame bosbouw. Hierdoor claimt de organisatie 'klimaatneutraal te opereren'.
- Er is beleid voor gebouwen, uitbestedingsprocedures en producten en diensten. Deze laatste groep is hieronder verder uiteengezet. Dit zijn de criteria voor financieren en beleggen.

Verder:

- In 2009 is Triodos door de Financial Times de meest duurzame bank ter wereld bevonden
- Triodos Bank wordt regelmatig door gezaghebbende instellingen erkend als voorloper op het gebied van duurzaamheid.

Rapportage:

- Triodos Investment Management heeft in 2012 445 keer engagement uitgevoerd bij 219 bedrijven op 119 shareholdermeetings. Onder andere door middel van gebruik maken van stemrecht.
- Er wordt gerapporteerd over de gevolgen van de investeringen in duurzame energie productie, culturele projecten en armoedebestrijding.

Energy & Climate policy:

- In het energie en klimaat beleid wordt het IPCC aangehaald en de 0,8°C opwarming. Ook de internationale afspraak om de opwarming te beperken tot 2°C om gevaarlijke klimaatveranderingen te voorkomen wordt genoemd. Vanwege de grote duurzaamheidsproblemen bij de fossiele sector, wordt deze sector als niet duurzaam gezien. Ook zijn er economische en politieke redenen om vraagtekens te zetten bij de fossiele sector.
- In de visie van de bank is binnen enkele decennia een '*low carbon economy*' mogelijk. De financiële sector kan hierin een sleutelpositie innemen. In plaats van korte-termijn zouden juist lange-termijn financiële-, milieu- en sociale overwegingen een rol moeten spelen, niet gebaseerd op overheidsbeleid. De transitie vergt een investeringsstrategie gebaseerd op:
 1. reductie van energieverbruik, energie-efficiëntie,
 2. enorme toename in installatie van hernieuwbare energieproductie,
 3. omschakeling naar koolstofarme brandstoffen, zoals gas en afval.
- De rol die de bank zichzelf toebedeelt is het lenen aan en investeren in hernieuwbare energieproductie en energiebesparingsprojecten. Niet in olie, kolen of kernenergie vanwege negatieve impact op mens en milieu.

Criteria voor financiering:

- Triodos financiert bedrijven, instellingen en projecten die op een concrete manier bijdragen aan een meer duurzame samenleving.
- Triodos screent elk project op de criteria die de bank hanteert. - Triodos financiert geen producten of diensten die een duurzame samenleving op de lange duur in de weg staan
- De bank verleent geen krediet aan organisaties, bedrijven of projecten die voor meer dan 5% van hun activiteit betrokken zijn bij niet-duurzame producten, diensten of werkprocessen.
- Niet- duurzame producten en diensten zijn: *bontindustrie, kansspelen, kernenergie, milieugevaarlijke stoffen, pornografie, tabak en wapenindustrie.*
- Niet duurzame bedrijfsprocessen zijn: *bio-industrie, corruptie, repressieve regimes, dierproeven, genetische modificatie, overtreding van de wet, gedragscodes en conventies, etc.*

- Andere niet-duurzame producten en processen: De niet genoemde producten, diensten of bedrijfsprocessen die in contrast staan met de filosofie van de bank kunnen geweigerd worden voor financiering of de financiering kan teruggetrokken worden.

Criteria voor beleggingen (Triodos Investment Management):

- Het spaargeld dat aan de Triodos wordt toevertrouwd, wordt ingezet voor het financieren van ondernemingen die verantwoord opereren vanuit maatschappelijk, cultureel en milieu-oogpunt en die zorgen voor een blijvende en positieve verandering.
- Daarnaast biedt Triodos Bank ook beleggingsdiensten aan die aansluiten bij hun missie en visie. Deze diensten worden aangeboden door Triodos Investment Management en Private Banking.
- Product gerelateerde criteria: Ondernemingen worden direct uitgesloten als enige omzet behaalt wordt bij activiteiten als: *productie van s 'werelds meest gevaarlijke stoffen, kernenergie, niet-conventionele gaswinning, niet-conventionele oliewinning en wapens*. Producten met duurzaamheidsrisico zijn: *bio-industrie, bontindustrie, kansspelen, kolen, tabak, etc.*
- Proces gerelateerd: Ondernemingen worden uitgesloten als significante bijdrage leveren aan de totstandkoming van controversiële projecten zoals: *grote damprojecten, , de aanleg van olie- en gaspijpleidingen en mijnbouwprojecten*. Bij deze projecten gaat het meestal om een optelsom van procesgerelateerde uitsluitingscriteria. Namelijk: *schending van arbeids- en mensenrechten, corporate governance, corruptie, milieuschade en overtreding van wetgeving etc.*
- Voorzorgsprincipe: Ondernemingen die actief zijn in sectoren met een duurzaamheidsrisico worden uitgesloten van financiering, tenzij zij een proactief beleid voeren om controverses te voorkomen. Best practices illustreren de betrokkenheid van ondernemingen met deze vraagstukken en laten ruimte voor een continue verbetering van de minimum standaarden.

Bronnen:

- <http://report.triodos.com/en/2012/servicepages/download.html>
- <http://www.triodos.nl/downloads/over-triodos-bank/criteria-voor-financiering.pdf>
- <http://www.triodos.co.uk/downloads/our-approach-to-lending.pdf>
- <http://www.triodos.nl/downloads/beleggen/minimumeisen.pdf>
- <http://www.triodos.com/en/investment-management/socially-responsible-investment/sustainable-investment-universe/recent-results/>

5. HSBC Holdings plc

Nationaliteit	Brits
Profiel	Zelfstandige
Labels	-
Service	Retailbank bank, vermogensbeheer, commercial bank, investeringsbank
Propositie	Connecting customers to oppertunities
Beheerd €	2.692.000 mln.
Website	www.hsbc.com/
Ondertekend collectief beleid:	- CCWG - CDP - UN PRI (HSBC Global Asset Mangement) - UNEP FI - Equator Principles - UN Global Compact - Eurosif - IIGCC - (VBDO)
Beleid:	- Annual Report HSBC 2012 (pagina 332+333) - Sustainability report 2012 p15 - HSBC Energy Sector Policy
Reactie op dit onderzoek:	- Nee
<i>There has never been a more important time to ensure that our business is sustainable and committed to the long term. At HSBC, we know how important it is that banks play a positive role in the economies and communities we serve and that we meet or surpass the expectations of society, our customers, regulators and investors. We are defined and judged by our behaviour towards and within the communities we serve. – Douglas Flint, Group Chairman</i> <u>De organisatie:</u> Uit het jaarverslag, Corporate Governance pagina 333 - HSBC begrijpt dat wereld verandert en dat klimaatveranderingen een steeds reëlere bedreiging vormt voor de beschikbaarheid van natuurlijke hulpbronnen. - HSBC's Climate Business Council steunt ondernemingen om mogelijkheden te vinden die naar een low carbon economy bewegen. - HSBC blijft een leidende rol spelen in het scheppen van een markt waarin bedrijvigheid kan inspelen op manieren die sociale- en milieuvordelen combineert met economische opbrengst. - De organisatie meet haar CO₂-uitstoot en heeft meetbare doelen. Hoewel HSBC in 2005 'carbon neutral' is geworden en in 2011 daar nog over rapporteerde, is hier nu niets meer over te vinden in het jaarverslag, duurzaamheidsverslag of op de website. In het Sustainability report wordt het volgende gezegd wat betrekking heeft op klimaat of low-carbon-investing. 'Climate business' is voor HSBC het zoeken naar een commercieel lange termijn bedrijvigheid welke ontstaat bij de transitie naar een low-carbon economy. Hieruit volgen vier pijlers Toename van aandeel in low-carbon energie productie; Verbeteren van energie-efficiency; Aanpassen op de impact van klimaatverandering (landbouw/infrastructuur); Het verstrekken van 'climate finance'.	

Verder wordt er nog het volgende gemeld:

- HSBC heeft een 'Climate Business Council'. Dit orgaan doet onderzoek naar marktomstandigheden aangaande klimaatveranderingen, risico's en mogelijkheden.
- HSBC heeft een 'Climate Change Benchmark Index' met 21 investeringsthema's om de transitie naar een low-carbon economie te maken.
- HSBC biedt het 'HSBC Climate Change Fund' aan. Dit fonds investeert en belegt in marktleiders op het gebied van duurzame energie, water, afval, energie-efficiency en 'low-carbon players'.

Sectorbeleid:

HSBC heeft op de volgende gebieden sectorspecifiek beleid: Chemical Industry, Defence Equipment, Energy Sector, Forest Land and Forest Productions, Freshwater Infrastructure, Mining and Metals Sector. Hiervan is het Energy Sector Policy het enige relevante om hieronder uiteen te zetten.

Energy Sector Policy

Scope: alle leningen en andere vormen van financiële ondersteuning zoals activiteiten op de kapitaalmarkt, projectfinanciering en advieswerk. Dit voor de activiteiten olie en gas exploratie en productie, energieproductie dmv kool, olie, gas, kern en hernieuwbare bronnen.

Coal-Fired Power Plants (CFPPs)

HSBC zal steeds meer CFPPs steunen met lagere koolstofintensiteit. Voor ontwikkelde landen zijn er strengere eisen:

Er zal geen financiële dienstverlening plaatsvinden welke direct nieuwe CFPPs ondersteunt of uitbreiding mogelijk maakt bij unit's van 500 MW of meer en de volgende CO2 intensiteit bevat:

- 850 CO2/kWh voor ontwikkelingslanden,
- 550 CO2/kWh voor ontwikkelde landen (inclusief gebruik CCS technologie).

Tevens zijn beleidsrestricties die een analyse van de koolstofintensiteit vereisen wanneer:

- Elke andere CFPP die 300 MW of meer overschrijdt,
- Productie-eenheden van meer dan 300 MW waarvan hun technische levensduur is verlengd,
- Klanten met een portofolio van meer dan 3000MW CFPPs voor elektriciteitsproductie.

Oil Sands

HSBC heeft beleidsrestricties waarbij klanten betrokken zijn bij het belangrijkste proces van mijnbouw, exploratie en opwaardering. HSBC maakt een gebalanceerde analyse van positieve en negatieve impacts om duidelijk te maken of klanten opereren volgens 'good practice'. Er wordt gekeken naar GHG-intensiteit, waterverbruik, land en residueservoir drooglegging, lokale gemeenschappen en de mate waarin een klant standaarden en prestaties rapporteert.

Nuclear Power Plants

Kerncentrales kunnen misschien een bijdrage leveren aan de oplossing van klimaatveranderingen vanwege de lage GHG-emissies.

"HSBC will proactively support the transition towards a low carbon economy, recognising that this will take time. Hence, we will continue to work with fossil fuel-based customers while supporting and encouraging them to move toward cleaner technologies." – HSBC Energy Sector Policy.

Bronnen:

- <http://www.hsbc.com/citizenship/sustainability>

- <http://www.hsbc.com/citizenship/sustainability/environmental-efficiency>

6. BNP Paribas

Nationaliteit	Frans
Profiel	Zelfstandig, samenvoeging van Banque Nationale de Paris en Paribas
Labels	- Banca Nazionale del Lavoro - BNP Paribas Fortis - BancWest - BNP Paribas Foundation
Service	Vermogensbeheer, retail, commercieel en investeringsbank
Propositie	<i>The bank for a changing world</i> en <i>A responsible bank, committed to you</i>
Beheerd €	2.516.000 mln.
Website	www.bnpparibas.com/en
Ondertekend collectief beleid:	- CDP - UN PRI - UNEP FI - Equator Principles - UN Global Compact - EuroSIF - IIGCC
Beleid:	- Annual Report 2012 - Corporate Responsibility Report 2012 - Sector policy - Oil sands - Sector policy – Coal-Fired Power Generation - Goods and activities on exclusion list
Reactie op dit onderzoek:	- Nee
<u>De organisatie:</u> - BNP Paribas pretendeert een verantwoordelijke bank te zijn en geeft op pagina 6 van hun jaarverslag al informatie over hun CSR activiteiten, wat ze steunen en tot wat ze zijn uitgeroepen (CSR gerelateerd). - Ze geven aan te werken aan het terugdringen van hun directe- en indirecte impact zoals de gevolgen voortvloeiend uit financieringsactiviteiten. - Ruim 20 duizend medewerkers vallen onder ISO 14000. Totaal zijn er 190 duizend werknemers. ISO voorziet in het meten van de CO2 emissies. - In 2011 financiert zij 21 wind- en zonne-energie projecten wereldwijd. In het zelfde jaar betreft 25% van de financiering de energiesector, financiering voor duurzame energie. - BNP Paribas steunt met haar Foundation 5 projecten om klimaatveranderingen beter te leren begrijpen en daarop aan te passen. Ook hebben ze een GoodPlanet Foundation welke mensen leert een duurzame leefstijl er op na te houden. Het verantwoordelijkheidsbeleid (responsibility policy) is gebaseerd op vier pilaren met 12 commitments. De groep haar goede bedrijfsvoering is hierin gelegen en geldt voor al haar activiteiten in haar netwerk, dochterondernemingen en is van toepassing in alle landen. De vier pilaren zijn;	

- economische verantwoordelijkheid
- sociale verantwoordelijkheid
- maatschappelijke verantwoordelijkheid
- milieu verantwoordelijkheid (zie hieronder).

Our environmental responsibility – Combating climate change

Bestaand uit een drietal commitments die ze geven:

1. Financing policy commitment in sensitive sectors
2. Reduction in the environmental footprint associated with our own operations
3. Support for aimed at combating climate change

1. Er is beleid ontwikkeld op 'maatschappelijk gevoelige' onderwerpen: palmolie, papierpulp, kernenergie en kolenenergie. Het beleid is opgesteld om risico's in deze sectoren te vermijden en alleen verantwoorde projecten worden gefinancierd. Het beleid is voor de hele groep. Onder het kopje 'Sector policy' is dit verder uiteengezet.

2. Er zijn een aantal doelstellingen bedacht waar verschillende maatregelen voor worden ontworpen. De doelstellingen zijn:

- 10% CO2e reductie te realiseren in 2015 tov 2012.
- 15% afname papierverbruik en 60% van verbruik papier van verantwoorde bron in 2015.

3. *"The BNP Paribas Group strives not just to monitor the potential impact of its own activities, but also to support efforts to protect the environment."*

In 2011 is het "Climate Initiative" gestart met een budget van €3mln voor 3 jaar. Het doel is om 5 onderzoeksprojecten te steunen die bijdrage aan de kennis over klimaatveranderingen welke nodig is voor adaptieve maatregelen.

Sector policy – Oil sands

- In het voorwoord wordt gezegd dat wereldwijde exploitatie van recent aangebroken oliereserves druk kan leggen op de internationale inspanning om klimaatveranderingen te beperken.

- Het beleid is van toepassing voor de gehele groep en alle dochterondernemingen en betreft alle financiële producten die BNP Paribas aanbiedt (leningen, 'debt and equity markets', garantstellingen en advieswerk etc.).

- Er worden een heel set van regels en standaarden genoemd waar teerzandoliewinning projecten en bedrijven die daar bij betrokken zijn aan moet voldoen. Bijvoorbeeld:

- x Het project is zo ontworpen dat meer dan 80% procesvervuild water wordt gerecycled
- x Het project is zodanig ontworpen dat het minimaal energie verbruikt, bijvoorbeeld door het gebruik van restwarmte
- x Het project heeft maatregelen genomen om de negatieve impact op biodiversiteit te beperken.
- x Het bedrijf moet volledig ISO 14001 gecertificeerd zijn.
- x En meer.

- Voor de door BNP Paribas beheerde gelden van derden zullen alle relevante vereisten van dit beleid worden geïmplementeerd.

- Er wordt genoemd dat 'oil sands' verschillende milieu- en sociale problemen veroorzaken. Zo wordt vermeld dat 'oil sands' een van de meest koolstofintensieve energiebronnen is, veroorzaakt door verbranding, ontbossing en verdroging van wetlands en exploratiewerkzaamheden.

Sector policy - Coal-fired power generation

- In de inleiding erkent BNP Paribas dat kolengestookte elektriciteitscentrales grote hoeveelheden CO2 uitstoten en een cruciaal aandeel hebben in de klimaatveranderingen.

- Er moet een balans gevonden worden tussen economische ontwikkeling en CO2 emissiereductie.

- Het beleid heeft betrekking op projecten en bedrijven. Onder projecten worden bouw-, uitbreidings-, upgradingsprojecten gezien. Gewone kolencentrales vallen dus vaak buiten dit beleid.

Onder kolenbedrijven worden bedrijven verstaan waarvan ten minste 30% geïnstalleerde productiecapaciteit capaciteit van kolencentrales betreft.

- Ook voor dit beleid zijn tal van criteria geformuleerd toegespitst op het land van operatie, project en bedrijf. Enkele voorbeelden zijn:

x BNP Paribas stelt de eis dat er een wettelijk kader bestaat voor milieuvorzorgsmaatregelen omtrent lucht en water emissies.

x Voor eenheden van boven de 350 MW, the installatie moet technische efficiëntie hebben van

- 43% in rijke landen

- 38% in overige landen

x en meer vergelijkbare criteria

Financierings- en beleggingscriteria:

Criteria voor de maatschappelijk gevoelige onderwerpen is specifiek beleid uitgewerkt met bijbehorende criteria, zie hierboven. Daarnaast heeft BNP Paribas een 'exclusion list' voor goederen en activiteiten. Het volgende wordt hier over gezegd:

- Als ondertekenaar van de UN Global Compact kiest BNP Paribas er voor niet betrokken te zijn in wat voor soort financiering, investering of transactie waarbij groot risico bestaat op het in geding komen van veiligheid, beschermde diersoorten of het milieu in het algemeen.

- Met dit doel zijn er producten en activiteiten genoemd waar BNP Paribas niet in de productie of handel fase bij betrokken wil zijn, dit zijn:

x controversiële wapens,

x drijfnetten van 2,5 km lang,

x asbest vezels,

x PCB's bevattende producten en

x plant- en diersoorten die worden genoemd door CITES.

Bronnen:

- <http://www.bnpparibas.com/en/responsible-bank/csr/environmental-responsibility/indirect-impacts>

- <http://www.forachangingworld.com/>

7. UBS AG

Nationaliteit	Zwitsers
Profiel	Zelfstandig. Fusie van Union Bank of Switzerland en Swiss Bank Corporation
Labels	Wealth Management, Wealth Management Americas, Investment Bank, Global Asset Management and Retail & Corporate-
Service	Vermogensbeheer, investeringen, retail en commercieel
Propositie	-
Beheerd €	1.373.000 mln. balanstotaal
Website	http://www.ubs.com/global/en.html
Ondertekend collectief beleid:	- CCWG - CDP - UN PRI (UBS Asset Management UK) - UNEP FI - UN Global Compact - Eurosif - IIGCC (UBS Investment Bank)
Beleid:	- Annual report 2012 (p262) - Our climate change commitment
Reactie op dit onderzoek:	- Nee

De organisatie:

- UBS erkent in meerder documenten dat de transitie naar een 'low carbon economy' nodig is en dat de financiële sector hier een sleutelrol in speelt. UBS stelt zichzelf de vraag op welke manier zij het beste kunnen bijdragen.
- UBS is ISO 14001 gecertificeerd.
- Hoewel UBC in de laatste zes jaar 600.000 ton CO₂ heeft gecompenseerd in lijn met de Golden Standard noemt zij zichzelf niet 'carbon neutral'.
- Volgens CDP performance index 2012 staat UBS op nummer twee van de financiële sector "...for excellence in transparency and achievement in combating climate change".

Climate change strategy

UBS haar nieuwe 'climate change strategy' richt zich op de volgende pijlers:

- Deelnemen aan sector brede initiatieven om meetmethodes voor CO₂ gelieerd aan leningen en investeringen te ontwikkelen.
- Het reduceren van de milieu impact van de vastgoed investering portofolio's.
- x In samenwerking met private sector energiechecks uit te voeren en korting op hypotheek verstrekken in geval van duurzame renovatie
- Het oprichten van 'UBS Clean Energy Infrastructure Switzerland' om institutionele klanten te laten investeren hernieuwbare energie.
- Ontwikkelen van een 'UBS Sustainability Health Check' welke de mogelijkheid geeft om af te stemmen op duurzaamheid wensen en portfoliosamenstelling van vermogende klanten. .
- Reduceren van de eigen emissie van UBS met 50% in 2016 ten opzichte van 2004 niveau.

Uitwerking:

In de volgende gebieden ziet UBS mogelijkheden om bij te dragen aan een transitie naar een 'low carbon economy':

- Risico management, door het beschermen van het vermogen van hun klanten door rekening te houden met onzeker beleid en technologische ontwikkeling in het kader van klimaatverandering. Dit betekent het ontwikkelen van een methode die de risico's van klimaatverandering meetbaar maakt voor hoog risico sectoren als vastgoed en energie.
- Investerings, helpen om privaat- en institutioneel geld te mobiliseren om mitigerende en adaptieve investeringen te faciliteren.
- Financieren, het steunen van de transitie als bedrijfsadviseur en/of met eigen leningen capaciteit. Steunen van duurzame renovatie voor prive en SME's.
- In-house operations.
- Engagement & disclosure, communiceren en rapporteren over de voortgang van de strategie.

Acties:

- deelnemen aan sectorbrede initiatieven om methoden te ontwikkelen voor het meten van CO₂-gerelateerde uitstoot van leningen en investeringen.
- Reduceren van milieu impact van Global Real Estate investment portfolio's.
- Opzetten van UBS Clean Energy Infrastructure Switzerland fonds.
- Doorgaan met het financieren van duurzame energie en technologie via UBS Investment Bank.
- Ontwikkelen van UBS Sustainability Health Check

'Socially responsible investments (SRI) zijn producten die naast financiële prestatie ook ethische criteria in acht nemen. Dit in kan in verschillende vormen zoals actieve selectie (best-inclass), uitsluiten en engagement. UBS's totaal geïnvesteerde vermogen in deze Sustainable & Responsible Investments / Values-Based Investing bedraagt 11.38% van het totaal geïnvesteerd vermogen.

Bronnen:

- Environmental policies:

http://www.ubs.com/global/en/about_ubs/corporate_responsibility/commitment_strategy/policies_guidelines/environmental.html

- Corporate responsibility: [http://www.static-](http://www.static-ubs.com/global/en/about_ubs/corporate_responsibility/jcr_content/rightpar/teaser_0/linklist/link_3.1121866736.file/bGluy9wYXR0PS9jb250ZW50L2RhbS9zdGF0aWMvZ2xvYmFsL2Fib3V0X3Vicy9jb3Jwb3JhdGVfcmVzcG9uc2liaWxpdkHkvMjAxMI9GYWN0c2hIZXRfQ1JfZS5wZGY=/2012_Factsheet_CR_e.pdf)

[ubs.com/global/en/about_ubs/corporate_responsibility/jcr_content/rightpar/teaser_0/linklist/link_3.1121866736.file/bGluy9wYXR0PS9jb250ZW50L2RhbS9zdGF0aWMvZ2xvYmFsL2Fib3V0X3Vicy9jb3Jwb3JhdGVfcmVzcG9uc2liaWxpdkHkvMjAxMI9GYWN0c2hIZXRfQ1JfZS5wZGY=/2012_Factsheet_CR_e.pdf](http://www.static-ubs.com/global/en/about_ubs/corporate_responsibility/jcr_content/rightpar/teaser_0/linklist/link_3.1121866736.file/bGluy9wYXR0PS9jb250ZW50L2RhbS9zdGF0aWMvZ2xvYmFsL2Fib3V0X3Vicy9jb3Jwb3JhdGVfcmVzcG9uc2liaWxpdkHkvMjAxMI9GYWN0c2hIZXRfQ1JfZS5wZGY=/2012_Factsheet_CR_e.pdf)

- <http://www.ubs.com/microsites/climatechange/en/home.html>

- [http://www.ubs.com/microsites/ib-](http://www.ubs.com/microsites/ib-conferences/americas/gemsspkrrinvite2013/en/overview/carbon-offsetting.html)

[conferences/americas/gemsspkrrinvite2013/en/overview/carbon-offsetting.html](http://www.ubs.com/microsites/ib-conferences/americas/gemsspkrrinvite2013/en/overview/carbon-offsetting.html)

8. Aviva plc

Nationaliteit	Brits
Profiel	Zelfstandig
Labels	-
Service	Verzekeringen, pensioenen, vermogensbeheer, fondsmanagement
Propositie	Building a stronger Aviva
Beheerd €	378.922 mln balanstotaal (328.000 a.u.m. van Aviva Investors)
Website	www.aviva.com
Ondertekend collectief beleid:	- CCWG - CDP - UN PRI - UNEP FI - UN Global Compact - Eurosif - IIGCC
Beleid:	- Annual report 2012 PAGINA 62 - Corporate responsibility report 2012 - Responsible investment section .pdf - Case study, Deep impact – why real estate investors should act now on climate change
Reactie op dit onderzoek:	- Nee - Gemaild op 11 jan 2014 naar: corporateresponsibility@avivainvestors.com.

Aviva bedient al 300 jaar klanten en heeft 34 miljoen klanten die gebruikt maken van verzekeringen, spaardiensten en investeringsproducten. Aviva heeft 31.200 werknemers wereldwijd.

Voor Aviva is een verantwoordelijke bedrijfsstrategie van cruciaal belang bij de bedrijfsvoering. Aviva heeft als uitgangspunt dat vertrouwen, respect en erkenning de basis is om een werkelijke bijdrage aan de maatschappij te leveren.

De organisatie:

In het jaarverslag wordt al gauw verwezen naar het Corporate Responsibility verslag. Het CR verslag is erg uitgebreid en beslaat vele onderwerpen. Relevante informatie betreft:

- CR-verslag bestaat uit verschillende onderwerpen waaronder: Climate change and environment en Responsible investment
- De organisatie rapporteert over de haar CO2 footprint in scope 1, 2 en 3. En compenseert vrijwel al haar CO2 uitstoot.
- Aviva noemt dat de hedendaagse activiteiten gevolgen hebben voor de toekomst. Dit geldt in het bijzonder voor klimaatveranderingen en antropogene broeikasgasemissies.
- Klimaatveranderingen zijn dan ook de meest urgente prioriteit en Aviva committeert zich voor het helpen van de maatschappij bij adaptieve veranderingen.
- De strategie uit zich in twee pijlers, 1) verandering in eigen bedrijfsvoering en 2) maatschappelijke verandering.
- Ze zijn aangesloten bij Carbon Reduction Commitment Scheme (programma van de UK).

Climate Change and Environment

De aanpak richt zich op verschillende gebieden, namelijk: 1. Working with others, 2. Addressing impact under our control, 3. Low-carbon opportunities and Managing climate change risks 4. Offsetting our impact, 5. Influence and concern.

Aviva heeft partners om beter de problemen van klimaatveranderingen te bestrijden. Deze partners zijn: University of Cambridge, UN Principles for Sustainable Insurance, ClimateWise. Zij ondersteunde tevens: Carbon Price Communiqué en Carbon Disclosure Project.

Aviva doet onderzoek, Case study: climate change and property investments – *Why real estate investors should act now on climate change*.

Er ligt volgens Aviva een kans om beter in kaart te brengen wat haar indirecte footprint is als vermogensbeheerder.

Om de CO2 equivalent uitstoot van Aviva te compenseren onderneemt Aviva verschillende maatregelen. Ze investeren namelijk in 'Gold and Verified Carbon Standard carbon credits' welke in lijn is met de Clean Development Mechanism.

- Energie efficiency
- Geothermische energie
- Hydro energie
- Windenergie

Er wordt gerapporteerd over directe en indirecte emissies uit scope 1, 2 en 3. Ze beschrijven dat carbon footprinting van onschatbare waarde is voor het bepalen van de impact en risico's van hun vermogen en investeringen.

Bij het berekenen van de Carbon Impact in de Supply Chain wordt ook 'Carbon intensity of investments' genoemd. Specifieke cijfers hierover zijn echter niet te vinden. Tevens geven ze aan door te gaan met het ontwikkelen van meet methoden en het evalueren van hun carbon impacts and -risks over hun investeringen en vermogens.

Responsibel investement

Aviva probeert op een verantwoorde en duurzame manier te investeren voor haar klanten en maatschappij als geheel. Door engagementen en stembeleid promoot Aviva transparantie en goed bestuur bij bedrijven waar ze in investeren. Aviva handhaaft investeringen in de low carbon economy en zoekt naar nieuwe mogelijkheden zoals hernieuwbare energie.

Het plan is dat eind 2013 100% van Aviva's totale vermogen valt onder het ESG integratie project.

Engagement en rapportage:

Aviva rapporteert over het stemgedrag bij bedrijven waarin ze investeren omtrent ESG onderwerpen. Er is een stemstrategie waar verschillende onderwerpen aan bod komen waaronder klimaatverandering. Er wordt in dit geval dan gelet op risico, adaptieve en mitigerende maatregelen en bewijs van emissiereductie.

Meer dan 1800 bedrijven vallen onder het stembeleid.

Beleid

Specifiek beleid is niet gevonden.

Financierings- en beleggingscriteria:

Aviva publiceert geen criteria voor financieren of beleggen.

Bronnen:

- <http://www.aviva.com/about-us/aviva-worldwide/aviva-investors/>
- <http://www.aviva.com/corporate-responsibility/environment-climate/>
- <http://www.aviva.com/reports/2012cr/climate-change-environment/>

9. RobecoSAM

Nationaliteit:	Zwitsers
Profiel:	Onderdeel van Robeco Group
Labels:	-
Service:	Financiële- en niet financiële dienstverlening. Services en producten zoals: investeringsadvies, engagement services, impact analyses, index ratings en vermogensbeheer.
Propositie:	"Sustainability Investing"
Beheerd €	6.800 mln.
Website:	http://www.robecosam.com
Ondertekend collectief beleid:	- CCWG - CDP - UN PRI - UNEP FI - UN Global Compact - EuroSIF - IIGCC
Beleid:	- Julius Baer Multipartner Société d'Investissement à Capital Variable – Annual Report 30 juni 2013 .pdf - Corporate Brochure – Sustainability – the essence of value .pdf - Website specifieke informatie
Reactie op dit onderzoek:	- Ja - Vanessa Meister, vanessa.meister@robecosam.com

Opvallend is dat er niet een eigen jaarverslag is van RobecoSAM. De fondsen zijn ondergebracht bij fondsbeheerder Julius Baer Funds (welke weer onderdeel zijn van Swiss & Global Asset Management). Voor het investeringsbeleid en financiële resultaten is dan ook het jaarverslag van Julius Baer beschikbaar.

In plaats van een compleet jaarverslag met alle ins en outs voorziet slechts de website in alle publieke informatie.

De organisatie:

- Volgens hen zelf zijn zij een van de eerste vermogensbeheerders exclusief gericht op duurzame investeringen en SAM is inmiddels uitgegroeid tot één van werelds meest toonaangevende duurzame investeringspartijen.

- RobecoSAM kijkt naar lange termijn trends zoals demografie verandering, hulpbronnen schaarste en klimaatveranderingen die een sterke impact hebben op de toekomstige marktontwikkelingen. Dit is ondergebracht in de thema's: landbouw, klimaat, energie, gezondheid, beschikbare middelen en water.

Missie:

Het is de missie om duurzaam te denken en de markt als meest krachtig transitie middel te gebruiken bij het promoten van duurzaam ondernemen. Met exclusieve focus op 'Sustainability

Investing' voorziet RobecoSAM in verschillende duurzame oplossingen voor investeerders en ondernemingen.

Corporate Responsibility:

1. Als pionier zet RobecoSAM een standaard in duurzaam investeren en als ware leider draagt zij bij de investeringscommunity met haar duurzaamheids vooruitzicht.
2. RobecoSAM compenseert haar CO2 uitstoot en is al 10 jaar 'Carbon Neutral'.

RobecoSAM heeft de volgende fondsen die zij faciliteert:

- Sustainable Agribusiness
- Sustainable Climate
- Smart Energy
- Sustainable Healthy Living
- Smart Materials
- Sustainable Water
- Sustainable Global Equities
- Sustainable European Equities

Van elk van deze fondsen is een brochure beschikbaar. De brochure alsmede het jaarverslag geven minimaal beleid van de fondsen vrij. Als voorbeeld de punten over het 'Sustainable Climate Fund' uit het jaarverslag en de brochure.

- Jaarverslag: *"Investment policy - The Julius Baer Multipartner - RobecoSAM Sustainable Climate Fund invests worldwide in companies which provide technology, products or services designed to alleviate and delay climate change or help overcome the effects thereof. The aim of the sub-fund is to achieve a highest possible return in the long term. It is suitable for long-term-oriented equity investors who are convinced of the sustainable potential of climate-related products and services, and for inclusion in a globally diversified portfolio."*

- De brochure beschrijft een aantal stappen die worden doorlopen bij het bepalen van de samenstelling van de portofolio. 1. Een macro-economische analyse voor de trends die significante invloed hebben op het thema klimaat. 2. Vanuit deze analyse komen de bedrijven die relatie hebben tot het thema in aanmerking voor financieel onderzoek. 3. Door middel van kwantitatieve assessments op het gebied van financiële- en duurzaamheidscriteria bepaalt SAM de groeipotentie van individuele bedrijven. 4. De portofolio samenstelling komt tot stand aan de hand van risico specifieke criteria.

Bronnen:

- <http://www.robecosam.com/en/about-us/>
- <http://www.robecosam.com/en/sustainability-insights/about-sustainability/sustainability-investing.jsp>

10. The co-operative Bank

Nationaliteit	Brits
Profiel	Onderdeel van co-operative Group 30% Andere investeerders 70%
Labels	- The co-operative Bank - smile
Service	Retailbank
Propositie	Group: " <i>Building a better society</i> " Bank: " <i>Here for you for life</i> "
Beheerd pond	The co-operative Group 94.125 mln The co-operative Bank plc 55.954 mln
Website	http://www.co-operativebankinggroup.co.uk
Ondertekend collectief beleid:	The co-operative Asset Management onderschrijft: - CDP - UN PRI - EuroSIF - IIGCC
Beleid:	- The co-operative Group's Sustainability Report 2012 - The co-operative Group Interim report 2013 - The co-operative Bank plc interim report 2013 - The co-operative Ethical
Reactie op dit onderzoek:	- Nee

The co-operative Group of The co-operative Bank plc is een coöperatie die in het belang van haar leden handelt en tevens deelt in de winst. Er zijn bij dit bedrijf vanzelfsprekend andere waarde principes die worden gehanteerd. Bijvoorbeeld: eigen verantwoordelijkheid, democratische besluitvorming, gelijkheid, solidariteit. En zo ook openheid, sociale verantwoordelijkheid en zorg dragen voor anderen. The co-operative Group is UK's grootste coöperatie met bijna 8 miljoen leden. The co-operative heeft bijna 4500 winkels en 90.000 werknemers. De producten lopen uiteen van voedsel tot gezondheidzorg en ook financiële dienstverlening. Op de website van de The co-operative Bank wordt verwezen naar het duurzaamheidsverslag van de groep. Er wordt dus vanuit gegaan dat het beleid voor de hele groep geldt.

De organisatie:

- The co-operative heeft als ideële doelstelling om een positieve bijdrage aan de maatschappij te leveren bij alles wat zij doet.
- Al in 1998 stopte The co-operative financiering voor **exploratie of productie van fossiele brandstoffen**.
- De grootste bijdrage aan de CO2 uitstoot is de divisie 'Food business'. Daarnaast geven ze aan dat ze als wereldwijd geïntereerd bedrijf verantwoordelijk zijn voor indirecte emissies. Om hier een oplossing tegen te bieden wordt er gewerkt aan: Energie efficiency, duurzame energie, CO2 compensatie, het aanbieden van duurzame financiële producten en lobby activiteiten.
- Ze hebben als doelstelling hun indirecte GHG's (scope 1+2) tegen 2020 met 50% te reduceren tov 2006. Compensatie is onderdeel van de voortgang in de laatste jaren.
- 25% van elektriciteitsverbruik moet tegen 2017 uit duurzame bronnen zijn (zelf te produceren).

- Middels de 'Clean Energy Revolution' campagne en The co-operative Enterprise Hub' lobbied The co-operative voor de beste condities voor hernieuwbare energie. The co-operative voert ook campagne tegen schaliegas en teerzand oliën.

Een aantal belangrijke gebeurtenissen in chronologische volgorde:

- 1998 exploratie en productie van fossiele brandstoffen worden in de nieuwe Ethical policy uitgesloten vanwege de klimaatveranderingen
- 2011 De Universele Verklaring van de Rechten van de Mens wordt geadopteerd in het beleid van The co-operative
- 2011 wordt het commitment afgegeven om 1 miljard pond in hernieuwbare energie en energie efficiency te investeren. Dit voor 2012 en in 2013 handhaven.

Climate Change:

- Er wordt genoemd dat klimaatveranderingen ons grootste humane uitdaging betreft
- Er wordt genoemd dat gemiddelde temperatuur is gestegen de laatste jaren
- The co-operative steunde 'Renewable Energy Association' en 'Friends of the Earth' bij de introductie van het 'Feed-in Tariffs (FiTs)'.
- The co-operative begeeft zich vaker op politiek terrein, namelijk bij het samenwerken met: 'Forum for the Future' en 'Community Energy Collalition'. Ook spreken ze zich duidelijk uit tegen schaliegas in de UK en voor een hervorming van de elektriciteitsmarkt.

Ethical Policy / Financieringscriteria

De 'Ethical policy' geldt voor alle bank activiteiten uitgesloten privé bankieren. Dit 'unieke' beleid bevat vijf aandachtsgebieden: Mensenrechten, Internationale ontwikkeling, Ecologische impact, Dieren welzijn en Sociaal ondernemerschap.

Het beleid is er op gericht om risicosectoren te mijden terwijl ze zich committeren aan financieringen welke een positieve bijdragen leveren aan maatschappij of milieu. De klanten bepalen wat er met hun geld gebeurt sinds de invoering van de Ethical Policy in 1992.

Financieringscriteria

The co-operative financiert geen ondernemingen welke als kernactiviteit bijdragen aan:

- klimaatveranderingen, als gevolg van ontginning of productie van fossiele brandstoffen (olie, kolen of gas). Hieronder valt ook de distributie van brandstoffen met een hogere koolstof intensiteit (teerzand olieën en bepaalde biobrandstoffen).
- De productie van chemicaliën die accumuleren in het milieu of zijn gelinked aan lange termijn gezondheidsproblemen.
- Niet duurzame omgang met grondstoffen zoals hout en vis.
- etc etc.

Naast uitsluitcriteria heeft The co-operative ook aandachtsgebieden die voor haar juist wel van belang zijn om in te investeren.

- Ondernemingen betrokken bij recycling en duurzame afvalverwerking
- Duurzame energie en energie efficiency
- Duurzame natuurlijk producten en services (bijvoorbeeld hout en organische producten)

Bronnen:

- <http://www.co-operativebank.co.uk/aboutus/ourbusiness/ethicalpolicy>
- <http://www.co-operative.coop/join-the-revolution/our-plan/protecting-the-environment/>

11. Calvert Investments Inc.

Nationaliteit	Amerikaans
Profiel	Onderdeel van Ameritas Life Insurance Corp.
Labels	- Calvert Investment Management Inc. - Calvert Investment Services Inc.
Service	Vermogensbeheer, investment services, fund management
Propositie	Sustainable and Responsible Investing
Beheerd €	9.420 mln.
Website	http://www.calvert.com/
Ondertekend collectief beleid:	- CCWG - CDP - UN PRI - UNEP FI - UN Global Compact - USSif - INCR / Ceres
Beleid:	- Sustainability report 2008-2010 - Sustainable Investment Criteria – Calvert Signature Strategies .pdf - Website informatie
Reactie op dit onderzoek:	- Nee

Calvert is in 1976 opgericht en hoewel het van origine services verleende is het nu een van de grotere duurzame en verantwoorde investeerders in de US. Volgens Calvert zelf hebben zij een van landelijk grootste in-house onderzoekteams. Er worden meer dan duizend potentiële bedrijven onderzocht op ESG beleid en resultaten.

Opvallend is dat Calvert al jaren over ‘divestment’ spreekt. Bijvoorbeeld in 1982 Zuid-Afrika en 2007 Soedan.

De organisatie:

- In 1982 richtte Calvert het Calvert Social Investment Fund welke ESG criteria meeneemt in het selectieproces. Een index met ruim 500 beursgenoteerde bedrijven welke voldoen aan de standaarden van Calvert.
- Sinds 2006 zet Calvert stappen om haar kantoor carbon-neutral te maken door middel van samenwerking met CarbonFund.org, energie besparen waar mogelijk en compenseren van uitstoot door het kopen van hernieuwbare energie credits.
- In het kader van “een betere organisatie begint bij je zelf”, heeft Calvert de volgende regeling omtrent woon-werkverkeer; openbaarvervoer wordt 100% vergoed, fietsers krijgen geld voor een nieuwe fiets en werknemers die komen lopen krijgen geld voor schoenen.

Sustainable Responsible Investing (SRI)

SRI bestaat voor Calvert uit verschillende onderdelen;

- x Integrated ESG analyses
- x Real engagement with companies
- x Influences policy
- x Community Investing

Integrated ESG analyses

Om de ESG voortgang van bedrijven te beoordelen wordt van verschillende bronnen gebruik

gemaakt. Bijvoorbeeld UN, Wereld Bank en andere internationale instituten, duurzaamheid verslagen van publieke of private bedrijven en bedrijfswebsites. Ook NGO's worden geraadpleegd om de sector trends en problemen beter te begrijpen en zo bedrijven in perspectief te plaatsten.

Real engagement with companies

Er zijn voor Calvert verschillende strategieën om engagement uit te voeren: Proxy voting, Shareholder resolution, Working in coalitions, Dialogue with company executives, Multi-stakeholder dialogues, Public policy initiatives, Publishing research reports.

Influences Public Policy

De betrokkenheid bij beleidsvorming richt zich op verschillende onderwerpen waaronder 'climate change and energy'. Calvert pleit voor een schonere energie toekomst en probeert dat te bereiken door bijeenkomsten te organiseren, schrijven van brieven. Dit doen ze samen met andere organisaties als Investor Network on Climate Risk INCR, CDP, UNEP FI

Climate Change Policy

Het beleid omtrent klimaatveranderingen uit zich in verschillende manieren. Zo steunt Calvert nieuw beleid omtrent CO₂, onderzoeken ze hoe bedrijven reageren op 'carbon risk', voeren ze engagement om bedrijven hun carbon footprint te verbeteren en beoordeelt Calvert haar eigen footprint.

De belangrijkste bijdrage is de carbon footprint die gemaakt is van Calvert haar producten. In samenwerking met TrueCost heeft Calvert de 'carbon intensity' namelijk van haar fondsen berekend. In 2009 zijn voor de fondsen Calvert Equity Portfolio, Calvert Social Index Fund, and Calvert Large Cap Value Fund een carbon footprint gemaakt.

Noemenswaardig is dat de resultaten van de carbon footprint uit 2009 in lijn zijn met waar Calvert voor staat. De intensiteit van de portfolio was steeds lager dan de benchmark.

x Calvert Equity Portfolio 57% minder dan S&P500 (namelijk 148,42 tCO₂e/mln\$)

x Calvert Social Index Fund 61% minder dan Russell 1000 Index (namelijk 135,88 tCO₂e/mln\$)

x Calvert Large Cap value Fund 4% minder dan Russell 1000 Value Index (namelijk 397,78 tCO₂e/mln\$)

Financierings- en beleggingscriteria:

Met betrekking tot milieu of klimaatzaken hanteert Calvert de volgende standaarden.

x De voorkeur ligt bij bedrijven die zich aanpassen aan de milieuvoetprint, beter milieuprestaties leveren dan het sectorgemiddelde en transparant zijn.

x In het algemeen mijdt Calvert bedrijven die betrokken zijn bij kernenergie behalve als deze bedrijven aan het verduurzamen zijn. In geval van nieuwe kernenergie ontwikkeling wordt het bedrijf uitgesloten.

Calvert zoekt bedrijven om in te investeren welke:

x Duidelijk het voortouw nemen in de aanpak van klimaatveranderingen en dus werken aan energie efficiency, ontwikkeling van hernieuwbare energie of andere milieutechnologie.

x Bijsluiten van informatie over milieurisico's. Toekomstige risico's proberen te verminderen.

x Programma's opzetten om spaarzaam met grondstoffen om te gaan, uitstoot verminderen en duurzame ontwikkeling.

x Duurzaamheidsdoelstellingen op het niveau van management verankeren.

Bronnen:

- <http://www.calvert.com/sri.html>
- <http://www.calvert.com/about-partnerships-and-foundation.html>
- <http://www.calvert.com/climate.html>

12. Impax Asset Management

Nationaliteit	Brits
Profiel	Zelfstandig
Labels	-
Service	Asset management, sustainability services
Propositie	A Specialist Investment Manager, Investing globally in resource efficiency
Beheerd €	9.230 mln.
Website	http://www.impaxam.com/
Ondertekend collectief beleid:	- CDP - UN PRI - UKsif - IIGCC - INCR
Beleid:	- Annual Report and Accounts 2013 - Impax's policy on environmental, social and governance issues .pdf
Reactie op dit onderzoek:	- Nee

De organisatie:

- 1998 opgericht om investering beter af te stemmen op grondstoffen schaarste, groeiend vraag naar schonere energie en efficiëntere producten en diensten voor beursgenoteerde beleggingen en private equity strategieën.

- In samenwerking met FTSE stelt Impax een classificatie systeem op, FTSE Environmental Markets Index Series wat een bewijs is voor hun koplopers rol in de sector.

- Impax heeft op maat gemaakte diensten voor een aantal bijzonder klanten, te verstaan:

x Environment Agency Pension Fund

x ASN Water and Environment Fund

x PaxWorld Global Green Fund

Coporate Responsibility

Impex doel is te handelen met de hoogste standaarden. Ze erkennen hun verantwoordelijkheid voor hun klanten, shareholders, werknemers, leveranciers, investeringspartijen, het milieu en de sociale omgeving waarin ze werken.

Alhoewel Impax's directe milieu impact relatief laag is streeft Impax er naar om zuinig om te gaan in het gebruik van grondstoffen. Ze meten en nemen zo nodig maatregelen om aan hun 'Environmental Policy' te voldoen. Ze zijn bezig een ISO 14001 certificering te krijgen.

Impax policy on ESG issues

Voor beleggingen in de milieu en energiesector streeft Impax naar de beste risico rendement investeringen maar altijd integer en verantwoord.

Potentiele beleggingen worden altijd getoetst op ESG-criteria waarna het 'investment committee' beslist of een bedrijf toegelaten kan worden op 'A-list'.

Om samen met andere vermogen beheerders de waarde uit te dragen waar Impax achter staat zijn ze aangesloten of onderschrijven ze verschillende initiatieven UNP PRI, IIGCC, CDP, UKSIF en Initial signatory of the UK Stewardship Code.

Engagement en rapportage:

Impax heeft een beleid op engagement voor de ESG onderwerpen. Maar wat dit inhoudt of waar het te vinden is blijft onduidelijk.

Financierings- en beleggingscriteria:

- Niet op de website gevonden.

Bronnen:

- <http://www.impaxam.com/about-us/corporate-responsibility>

13. ASN Bank

Nationaliteit	Nederlands
Profiel	Dochter van SNS Bank
Labels	- ASN Beleggingsbeheer BV
Service	Retailbank, vermogensbeheer
Propositie	Voor de wereld van morgen
Beheerd €	11.185 mln.
Website	www.asnbank.nl
Ondertekend collectief beleid:	- CDP - UN PRI - UNEP FI - Equator Principles - UN Global Compact - (VBDO)
Beleid:	- ASN Bank Jaarverslag 2012 - ASN Bank Klimaatbeleid (Issue paper klimaat)
Reactie op dit onderzoek:	- Ja - Jeroen Loots, jeroen.loots@asnbank.nl

De organisatie:

- De missie van de ASN Bank is erop gericht de duurzaamheid van de samenleving te bevorderen. De ASN Bank wil als financiële dienstverlener bijdragen aan de realisatie van een duurzame samenleving.

- Om deze missie te realiseren werken ze samen met maatschappelijke partners die bijdragen aan de ASN doelen.

- De ASN geeft aan duurzame ontwikkelingen te initiëren en belangrijke initiatieven van anderen te steunen.

- Het duurzaamheidsbeleid van de ASN bestaat uit drie pijlers. Samen bevatten ze bijna alle onderwerpen die van belang zijn bij alles wat de bank doet. Het zijn de onderwerpen: mensenrechten, biodiversiteit en klimaat.

Verder:

- Voor de eigen bedrijfsvoering zijn CO₂ doelen opgesteld die leiden tot continue verbetering.

- Er wordt 100% groene stroom ingekocht en de overige CO₂-uitstoot wordt volledig gecompenseerd.

De ASN Bank zou volgens de standaarden van Carbon Neutral Group 'klimaatneutraal' worden bevonden, echter noemen ze zichzelf niet zo. Dit heeft te maken met de andere invulling die de ASN aan deze term geeft. Het beleid van de ASN is terug te vinden in zo genaamde 'issue papers'. Er zijn issue papers voor de pijlers mensenrechten, biodiversiteit en klimaat, en aanvullende issue papers voor bepaalde sectoren. Voor dit onderzoek is het issue paper "ASN Bank Klimaatbeleid" relevant.

Klimaatbeleid ASN Bank

Het klimaatbeleid van de ASN is uitgebreid beschreven. Het is te vinden in het document 'ASN Bank Klimaatbeleid' welke 14 pagina's telt. Er wordt gerapporteerd over de achtergrond van klimaatveranderingen, de relatie tussen klimaatveranderingen en mensenrechten, gevaarlijke klimaatveranderingen, mitigatie en adaptie, een klimaatneutrale samenleving en de betekenis van klimaatveranderingen voor de eigen bedrijfsvoering.

- De ASN Bank beschrijft uitgebreid de problematiek rondom klimaatveranderingen. Zo worden de belangrijkste aannamen uit het IPCC genoemd. Bijvoorbeeld de belangrijke rol van fossiele brandstoffen en 1,5 °C (350 ppm) als grens voor het voorkomen van gevaarlijke klimaatveranderingen.

- In het klimaatbeleid wordt beschreven dat adaptieve maatregelen noodzakelijk zullen zijn om de gevolgen van klimaat gerelateerde rampen te beperken. Maar ook mitigerende maatregelen zullen noodzakelijk zijn om verdere opwarming van de aarde te beperken.

- Voor de ASN Bank is mitigatie een prioriteit om zo de kans op behoudt van een stabiel klimaat te vergroten en omdat mitigerende maatregelen goedkoper zijn dan adaptieve maatregelen.

- Volgens het klimaatbeleid zal de wereld vóór 2020 een omslag in de wereldwijde CO₂ moeten hebben bereikt om in 2050 een klimaatneutrale samenleving te bereiken.

- Het belangrijkste onderdeel van het klimaatbeleid is de doelstelling die de ASN heeft aangenomen om in 2030 netto, een klimaatneutrale bank- en beleggingsportefeuille te hebben. Hiermee neemt de ASN een duidelijke voorlopersrol in bij de transitie naar een low-carbon-economy.

Voor de bank- en beleggingsportefeuille wordt de absolute CO₂-uitstoot berekend die mogelijk wordt gemaakt door de financieringen. Financieringen zijn volgens het Greenhouse Gas Protocol downstream activiteiten en vallen daarom in scope 3. De gefinancierde uitstoot dient in 2030 volledig gecompenseerd, en daarmee in balans te zijn.

Om het beleid invulling te geven heeft de ASN verschillende middelen tot haar beschikking. Hieronder per stuk uitgewerkt.

Engagement en stemmen

- De bedrijven waarin de ASN investeert en belegt die achterblijven met hun klimaatprestaties worden middels een dialoog aangespoord tot betere prestaties. Indien dialoog onvoldoende resultaat oplevert, kunnen bedrijven worden uitgesloten van het universum. Het Engagementbeleid ASN Bank gaat hier verder op in.

- Op aandeelhoudersvergaderingen stemt de ASN voor relatie tussen beloning en klimaatprestatie en voor het uitvoeren van adaptatiemaatregelen. Hetzelfde geldt voor meer transparantie met betrekking tot klimaat gerelateerde doelstellingen.

Uitoefenen van invloed

- De ASN ziet voor haar zelf een rol weg gelegd als activist en lobbyist. Zo streven ze naar maatregelen die het klimaat sparen. Dit doen ze onder ander door:
 - x Dialoog aangaan met belanghebbenden
 - x ASN Foundation, sponsoring van projecten die bijdragen aan klimaatbescherming
 - x Steunen van relevante maatschappelijke organisaties
 - x Voeren van acties welke zijn gericht op de overheid en bedrijven, met als doelstelling een bijdrage te leveren aan een klimaatneutrale economie.
- Steunen van sector initiatieven, bijvoorbeeld: CDP, UNEP FI, Global Compact Caring for Climate Initiative, De Groene Zaak en Duurzame Energie Koepel.

Financierings- en beleggingscriteria voor ondernemingen en projecten

Ondernemingen en landen worden getoetst op klimaatcriteria om in aanmerking te komen voor investeringen of beleggingen. Wanneer ondernemingen en landen voldoen aan de criteria worden deze toegelaten tot het 'beleggingsuniversum'. Het uitgangspunt hierbij is het volgende principe: *"De ASN Bank verschaft kapitaal aan ondernemingen en organisaties die een duurzame samenleving bevorderen. Bedrijven en sectoren die een duurzame samenleving ondermijnen, worden uitgesloten van de activiteiten en producten van de ASN Bank"*.

- Positieve criteria – mitigatie:

- x Activiteiten die bijdragen het bereiken van een klimaatneutrale samenleving (bijv. energiebesparing en energie-efficiëntie).
- x Selectie van investeringen die relatief weinig bijdragen aan de uitstoot van broeikasgassen.
- x Duurzame energieopwekking, bijvoorbeeld: Zon-csp, wind, zon-pv, aardwarmte, waterkracht, en bio-energie.

- Positieve criteria – adaptie

- x Waterbeheer
- x Armoedebestrijding
- x Aanpassing van de voedsel productie aan nieuwe klimatologische omstandigheden
- x Economische ontwikkeling gebaseerd op een grotere onafhankelijkheid van klimatologische omstandigheden
- x Ontwikkeling van goedkope, effectieve medicijnen voor armere regio's
- x Activiteiten gericht op het behoud en de uitbreiding van bosarealen, en op duurzaam visbeheer.

- Negatieve criteria – te mijden activiteiten

- x Elektriciteitsproductie door middel van bruinkool, steenkool, (teerzand)olie en (schalie)gas.
- x Activiteiten die veel fossiele energie verbruiken (mijnbouw, winning en productie van bruinkool, steenkool, olie en gas, basischemie, basismetaal en productie van cement).
- x Ontbossing
- x Producten die in de gebruiksfase veel fossiele energie verbruiken (verbrandingsmotoren)
- x Kernenergie

Bronnen:

- <http://www.asnbank.nl/particulier/wat-doen-wij/waar-kiezen-we-voor/duurzaamheidsbeleid/issuepapers.html>

Gebruikte afkortingen en verklarende begrippenlijst

Banken	In dit rapport wordt de definitie bank voor alle financiële dienstverleners gebruikt. Zie ook 'Financiële instellingen'.
Bank, retail-	Een retailbank doet zaken met consumenten zonder tussenkomst van andere. Veel voorkomende producten zijn bijvoorbeeld, sparen, betalen, hypotheek, lenen en creditcards. In de praktijk zijn banken zelden alleen een retailbank.
Bank, investerings-	Investeringsbanken of zakenbanken helpen bedrijven of overheden bij het aantrekken van kapitaal. Bijvoorbeeld door het uitgeven en verkopen van securities zoals aandelen en obligaties. Daarnaast geven deze banken vaak advies en handelen ze in financiële producten.
Financiering	Onder financiering wordt het verschaffen van financiële steun verstaan. Financiering kan op twee manieren plaatsvinden. Ten eerste door het verstrekken van vermogen zoals bedrijfsleningen (corporate loans) en doorlopend krediet (revolving credit facilities). Ten tweede door financiële dienstverlening zoals het uitgeven van aandelen en leningen (equity issuance).
Klimaat neutraal	Deze definitie wordt door de ASN Bank anders gebruikt dan gebruikelijk. Voor de ASN Bank betekent klimaatneutraal dat de bank met haar investeringen en beleggingen net zoveel CO ₂ -uitstoot vermijdt als uitstoot. Andere banken gebruiken de definitie wanneer zij de CO ₂ -emissies afkomstig van eigen bedrijfsvoering volledig compenseren.
Financiële instelling	Organisaties die actief zijn in de financiële dienstverlening. Zie ook 'Bank'. In het algemeen zijn er drie soorten financiële instellingen: <i>Depositary Institutions</i> , instellingen die geld aanvaarden, uitlenen en beheren (retail banken), <i>Contractual Institutions</i> , verzekeringsbedrijven en

LIJST MET GEBRUIKTE AFKORTINGEN

ABB	ASN Beleggingsinstellingen Beheer B.V
CO₂	Carbon dioxide
CO₂e	Carbon dioxide equivalent
CDP	Carbon Disclosure Project
°C	Graden Celsius
ESG	Environmental, Social, corporate Governance
EP	Equator Principles
GICCC	Global Investor Coalition on Climate Change
GHG	Greenhouse Gases
IPCC	Intergovernmental Panel on Climate Change
IEA	International Energy Agency
Kton	Kiloton
ppm	Parts per million
Sif	Sustainable Investment Forum
tCO₂/€mln.	Ton CO ₂ per miljoen gefinancierd vermogen
CCWG	The Climate Change Working Group
UNFCCC	United National Framework Convention on Climate Change
UNEP FI	United Nations Environment Programme Finance Initiative
UN GC	United Nations Global Compact
UN PRI	United Nations Principles Responsible Investments

pensioenfondsen en *Investment Institutes*, investeringsbanken, verzekeraars en multinationals.

Investering

In dit rapport wordt onder investering een brede definitie gebruikt: ergens het geld in stoppen met de verwachting dat er winst wordt gegenereerd. Vrijwel alle vormen van investeren hebben een bepaalde risicofactor, bijvoorbeeld investeren in aandelen, schuld, vastgoed, projecten en zelfs vastrentende effecten die zijn namelijk onderhevig aan het risico van inflatie.

Bronnen

ACHTERGROND

- ¹ Dana Nuccitelli in: The Guardian, 16-05-2013, Climate research nearly unanimous on human causes, survey finds
- ² Carbon tracker – unburnable carbon 2013 p4
- ³ Informatie energiesubsidies ontleend aan: Internationaal Monetair Fund, <<http://www.imf.org/external/np/fad/subsidies/index.htm>>, (30 januari 2014)
- ⁴ 2° Investing Initiative (2013), *From financed emissions to long-term investing metrics*, p. 18
- ⁵ <http://www.equator-principles.com/index.php/about-ep>
- ⁶ <http://www.euractiv.com/energy/rabobank-storebrand-boost-fossil-news-529155>
- ⁷ <http://www.gfmag.com/archives/180/12703-worlds-biggest-banks-2013.html#axzz2sLi189D6>

DEEL I

- ⁸ ASN Bank (2012), *ASN Bank Jaarverslag 2012*, p. 18
- ⁹ *ASN Bank Klimaatbeleid*, p. 2
- ¹⁰ *ASN Bank Klimaatbeleid*, p. 6
- ¹¹ The CarbonNeutral Company, *The CarbonNeutral Protocol*, p. 15

DEEL II

- ¹² Planbureau voor de Leefomgeving (2013), *De achtergrond van het Klimaatprobleem*, p. 11
- ¹³ Gegevens temperatuur aarde verleend aan: Allan Betts *Atmospheric research*, <<http://alanbetts.com/understanding-climate-change/question/the-climate-energy-balance-of-the-earth/>> (30 januari 2014)
- ¹⁴ M. Lynas, *The God Species. How the planet can survive the age of humans*, London 2011, p. 17
- ¹⁵ IPCC Fourth Assessment Report (2007), *Climate Change 2007. The physical science basis*, p. 445
- ¹⁶ Idem
- ¹⁷ IPCC Fourth Assessment Report (2007), *Climate Change 2007. The Physical Science Basis*, p. 451
- ¹⁸ R.H.J. Cox, *Revolutie met recht*, Amsterdam, p. 34
- ¹⁹ Gegevens populatie groei ontleend aan: *geohive*, <http://www.geohive.com/earth/his_history1.aspx> (30 januari 2014)
- ²⁰ R.H.J. Cox, *Revolutie met recht*, Amsterdam, p. 56
- ²¹ Procentuele toename CO₂ in de atmosfeer ontleend aan: *NOAA Magazine*
- ²² <<http://www.noaanews.noaa.gov/stories2005/s2412.htm>> (30 januari 2014)
- ²³ Pier Vellinga, *Hoezo klimaatveranderingen, Feiten, fabels en open vragen*, Amsterdam 2011, p. 66
- ²⁴ ... (*idem mss??*)
- ²⁵ J. Abraham, Global warming and the future of storms, *The Guardian*, 26 juli 2013 <<http://www.theguardian.com/environment/climate-consensus-97-per-cent/2013/jul/26/global-warming-future-of-storms>>
- ²⁶ Informatie over natuurrampen en menselijke slachtofers ontleend aan *Worldwatch Institute*, <<http://www.worldwatch.org/node/12877>>, (30 januari 2014)
- ²⁷ D. Barnosky et al (21-04-013), Scientific Consensus on Maintaining Humanity's Life Support systems in the 21st Century, p. 8
- ²⁸ Informatie over CO₂ ontleend ontleend aan: *Sceptical Science*, <http://www.skepticalscience.com/Climate-Change-The-40-Year-Delay-Between-Cause-and-Effect.html>, (30 januari 2014)
- ²⁹ OECD / IAE (2013), *Redrawing the Energy-Climate Map*, p. 9
- ³⁰ M. Lubber, M. Fulton, Investors demand oil, coal and power companies assess climate change risks, *The Guardian*, (20 november 2013)
- ³¹ The World Bank (2012), *Turn Down the Heat*, p. XVI

-
- ³² Urgenwald, groundwork, Earthlife Afrika Johannesburg, BankTrack (2011), *A Look into the Portfolios of the World's Largest Banks*, p. 9
- ³³ BankTrack (2009), *A Challenging Climate 2.0*, p. 7
- ³⁴ Urgenwald, groundwork, Earthlife Afrika Johannesburg, BankTrack (2011), *A Look into the Portfolios of the World's Largest Banks*, p. 7
- ³⁵ T. Vanheste, Hoe een machtige lobby onze privacy onder druk zet, *de Correspondent*, (oktober 2013)
- ³⁶ Informatie lobbygeld is ontleend aan: *OpenSecrets.org*, <<http://www.opensecrets.org/lobby/top.php?indexType=c&showYear=2013>>, (30 januari 2013)
- ³⁷ D. Carrington, Tar sands exploitation would mean game over for climate, warns leading scientist, *The Guardian*, (19 mei 2013)
- ³⁸ A. Benjamin, Stern: Climate change a 'market failure', *The Guardian*, (29 november 2007)
- ³⁹ Informatie rondom externaliteiten ontleend aan: *Wikipedia*, <<http://en.wikipedia.org/wiki/Externality>> (30 januari 2014)
- ⁴⁰ Informatie rondom carbon taks ontleend aan: *Wikipedia*, <http://en.wikipedia.org/wiki/Carbon_tax> (30 januari 2014)
- ⁴¹ In boek Roger Cox kijken welke bron hij hier voor gebruikt
- ⁴² W. Simons, Overheid spekt fossiele energiesector met 623 miljard dollar, *Energy business*, (27 mei 2013)
- ⁴³ Informatie energiesubsidies ontleend aan: *Internationaal Monetary Fund*, <<http://www.imf.org/external/np/fad/subsidies/index.htm>>, (30 januari 2014)
- ⁴⁴ J. Luyendijk, 'Dit gaat helemaal fout', *Volzin*, (18 september 2013)
- ⁴⁵ Bill McKibben, Global Warming's Terrifying New Math', *Rolling Stone Politics*, (19 july 2012)
- ⁴⁶ Carbon Tracker Initiative (2013), *Unburnable Carbon 2013*, p. 16

BIJLAGEN

- ⁴⁷ <http://www.eerlijkebankwijzer.nl/nieuws/eerlijke-bankwijzer-gaat-internationaal/>
- ⁴⁸ Positionpaper oil and gas RABOBANK
- ⁴⁹ <http://www.robeco.com/en/about-us/about-robeco.jsp>
- ⁵⁰ Eerlijke bankenwijzer overzicht triodosbank scoren
- ⁵¹ <http://www.eerlijkebankwijzer.nl/thema%E2%80%99s-sectoren/themas/klimaatverandering/>